

GRAĐANSKE INICIJATIVE ZA STVARANJE URBANIH VRTOVA- PERSPEKTIVE U GRADU SPLITU

Garmaz, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:990181>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE U SPLITU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Diplomski rad
**GRAĐANSKE INICIJATIVE ZA STVARANJE URBANIH
VRTOVA – PERSPEKTIVE U GRADU SPLITU**

izv.prof.dr.sc Ivanka Buzov

studentica: Anja Garmaz

Split, rujan, 2022.

SADRŽAJ:

1. Uvod	3
2. Što su to urbani vrtovi	4
2.1. povijest nastanka urbanih vrtova	8
2.2. motivacija građana i lokalnih zajednica	14
3. Kultura stvaranja urbanih vrtova u svijetu	15
3.1. Kuba	17
3.2. Španjolska	19
3.3. Sjedinjene Američke Države	21
3.4. Slovenija	24
3.5. Italija	25
4. Inicijative za stvaranje urbanih vrtova u Hrvatskoj.....	28
4.1. Varaždin	30
4.2. Zagreb	31
4.3. Osijek	35
4.4. Rijeka	36
5. Inicijative za stvaranje urbanih vrtova u Splitu	37
6. Metodologija istraživanja	40
7. Rezultati istraživanja i njihova interpretacija.....	41
7.1. Postupak provedbe istraživanja	41
7.2. Strukturalna obilježja uzorka	42
7.3. Kako je započela „storija o parceli,“	43
7.4. Kako je vrt podijeljen i što se sve sadi u vrtu	44
7.5. Koje se sve aktivnosti organiziraju u vrtu	45
7.6. Povezanost s lokalnom zajednicom i planovi za budućnost vrta... ..	46
7.7. Motivacija za bavljenje aktivnošću	48
7.8. Što članovi izdvajaju kao probleme Splita	49
8. Zaključak	51
9. Literatura	53
10. Sažetak /Summary	57
11. Bilješka o autorici	58
12. Metodološka i empirijska arhiva	59
12.1. Upitnik korišten u istraživanju.....	59
12.2. Protokol	60
12.3. Tablični i grafički prikazi.....	61
12.4. Popis pitanja korištenih za intervju.....	65

Uvod:

Do 2030. godine, uz sadašnje trendove priljeva stanovništva u gradove, udio gradskoga stanovništva na planetu Zemlja porast će na 60% urbanoga stanovništva i po mnogim predviđanjima nastavit će rasti, stoga se urbane cjeline sve više nameću i kao problem i kao rješenje održivoga razvoja u svijetu. Ekološki otisak koji mjeri potrošnju resursa potrebnih određenom stanovništvu da zadovolji sve svoje potrebe pokazuje ekološki otisak većine gradova na svijetu za nekoliko desetaka, pa čak i stotinu, puta veći nego što je sama gradska površina. Gradovi su postali središnja mjesta ekonomske, kulturne i političke moći razvijenoga svijeta, ali i neodrživi centri koji kao crna rupa usisavaju svoju okolinu (Butorac i Šimleša, 2007:1082).

Također zbog nepovoljnijeg odnosa urbane i ruralne populacije, te izraženijih klimatskih promjena koje nesumnjivo utječu na poljoprivredu cijena hrane na svjetskom tržištu sve više raste odnosno hranu trenutno plaćamo više od njene stvarne cijene, a trend razlike između nominalne i stvarne vrijednosti hrane obilježava uzlazna putanja (Kisić, 2018:108). Jednu od mogućih strategija smanjenja rizika za gradsko ili urbano stanovništvo, u smislu dostupnosti hrane, kao i općenitog pozitivnog utjecaja na smanjenje ekološkog otiska gradova, mogla bi pružiti gradska poljoprivreda konkretno jedan njen oblik – *urbano vrtlarenje*.

Urbano vrtlarenje, kao što ćemo vidjeti nije otkriće suvremenog grada, ono je prisutno još od doba prapovijesti – od kada su se ljudska plemena iz nomadskih prebacila na „sjedilački“ (sedentarni) način života i započeli s uzgajanjem poljoprivrednih kultura. Gradski vrtovi javljaju se u većini starih civilizacija poput Egipta, Kine, Indije (Kisić, 2018:15). U radu će se pobliže objasniti povijesni razvoj urbane poljoprivrede (od prapovijesti do danas), razlozi njenog zanemarivanja tokom povijesti kao i razlozi i trend ponovne revitalizacije aktivnosti. Dat će se odgovor na pitanje što su to urbani vrtovi, koji u kontekstu urbane poljoprivrede predstavljaju njen najrašireniji i najpoznatiji oblik. Navest će se primjeri u svijetu kao i pozitivni primjeri na „domaćem terenu“ te istraživanja vezana uz njene beneficije za lokalno stanovništvo koje se bavi aktivnošću, motivacijom vrtlara i gradskih vlasti koje su implementirale ovaj oblik poljoprivrede, dotaknut ćemo se i njenog mogućeg pozitivnog utjecaja na ekološke probleme suvremenih gradova, pritom naravno uzimajući u obzir i moguće rizike koji se vezuju s urbanom poljoprivredom poput onečišćenja tla. Konačno poglavlje rada bavit će se urbanom poljoprivredom odnosno razvojem urbanih vrtova u kontekstu grada Splita. Odredit će se koje su to inicijative koje su pokrenule projekt urbanih vrtova, kako formalnih započelih 2021. godine, tako i jedne od neformalnih građanskih inicijativa okupljene pod „Parcelicom ispod vidilice“. Istražit ćemo s kojim su se preprekama suočavali i kako su ih riješili, te koje su bile njihove motivacije za uspostavljanje urbanog vrta.

2. Što su to urbani vrtovi?

„Urbano vrtlarenje dio je globalnog pokreta kojim se afirmira uzgoj hrane u gradovima, izgradnja lokalnih zajednica, osnaživanje uloge civilne scene i građanske participacije u procesima donošenja odluka, održivo upravljanje javnim prostorima, ekonomija temeljena na razmjeni i solidarnosti među akterima te brizi prema okolišu i prirodnim resursima“

Urbani vrtovi ili zajednički vrtovi (eng. community gardens) čine jednu od „najpoznatijih“ kategorija ili oblika urbane odnosno gradske poljoprivrede (eng. urban agriculture). Pojam gradske poljoprivrede kako sam naziv da naslutiti, odnosi se na poljoprivrednu praksu koja se odvija unutar gradskog (urbanog) okoliša ili u neposrednoj blizini grada. Iako praksa urbanog vrtlarenja nije otkriće suvremenog grada i na neki način je oduvijek bila dio lokalnih zajednica pa tako i prvih gradova (u prošlosti se prakticirala ponajprije kao strategija sigurnosti hrane u gradovima u slučajevima naglih nestašica, te uslijed suša ili opsada; također transport na velike udaljenosti prije industrijske revolucije nije bio ni moguć pa su i sami gradovi bili dizajnirani tako da uključuju prostore za uzgoj hrane), izučavanje samog pojma i koncepta u znanstvenim zajednicama jest relativno novo – zadnjih 20-ak godina raste znanstvena literatura na temu urbanog vrtlarenja.

Definicija koju koristi Program urbanog upravljanja UNHABITAT (Urban Management Programme) navodi sljedeće „Urbana poljoprivreda jest djelatnost smještena unutar (intraurbana) ili na rubu gradića, grada ili metropole (periurbana), koja uzgaja, prerađuje i distribuira različitu hranu i neprehrambene proizvode, koristi većinom ljudske i materijalne resurse, proizvode i usluge koji postoje u gradu ili njegovoj blizini, a zauzvrat opskrbljuje to urbano područje ljudskim i materijalnim resursima, proizvodima i uslugama“¹.

Organizacija za prehranu i poljoprivredu Ujedinjenih naroda (FAO – Food and Agriculture Organization of United Nations sa sjedištem u Rimu) definira gradsku poljoprivredu kao „praksu uzgoja, prerade i distribucije hrane unutar ili neposredno oko gradova koja osim raznih usjeva uključuje i uzgoj stoke, akvakulturu, šumarstvo i hortikulturu“².

Smith i suradnici definiraju gradsku poljoprivredu kao gospodarsku aktivnost koja proizvodi, prerađuje i prodaje hranu i goriva namijenjene uglavnom dnevnim potrebama gradskih korisnika, koji se uz primjenu manje ili više intenzivnih metoda, stvaraju na manjim površinama zemljišta ili vode razbacanim unutar ili oko gradova, koristeći se pritom prirodnim resursima i organskim otpadom za uzgoj raznih vrsta biljnih usjeva i stoke (Smith i sur., 2001:32). Nadalje, Mougeot definira gradsku poljoprivredu kao industriju smještenu unutar granica (intra-urban) ili na samim granicama grada ili metropolisa (peri-urban), koja proizvodi, prerađuje i opskrbljuje gradsko stanovništvo raznovrsnim prehrambenim i neprehrambenim proizvodima, oslanjajući se uglavnom na ljudske resurse i ponovno upotrebljavajući ostale materijalne resurse, proizvode i usluge koje se nalaze unutar i oko urbanog područja (Mougeot, 2000:11). Tržišno je orijentirana prvenstveno lokalno a, manje nacionalno i globalno. Odvija se na mnogim malim i velikim imanjima koja obuhvaćaju

¹ <https://unhabitat.org/>

² <https://www.fao.org/urban-food-agenda/en/>

kućne vrtove od 20 m² do velikih gospodarstava koja obuhvaćaju i preko 10 ha zemljišta. Urbana poljoprivreda posebna je po svojoj smještenosti u lokalni ekosustav i ekonomski sustav. Ta isprepletenost podrazumijeva uključenost radne snage gradskog stanovništva, upotrebu gradskih resursa (pri čemu se posebno naglašavaju mogućnosti uporabe organskog otpada), uspostavljanje neposrednih veza između proizvođača i potrošača te neposredan utjecaj (pozitivan i negativan) na gradski okoliš i prostor te se kao dio gradskog prehrambenog sustava bori i s drugim djelatnostima i funkcijama za gradski prostor, te je stoga uređena gradskom politikom i planovima (Bokan i Lay prema Mougeot, 2018:145).

Radojica, Hamović i Katić (2010) u svome članku potvrđuju slično i kažu da se pod pojmom urbana poljoprivreda podrazumijeva uzgajanje biljaka i životinja za prehrambene i druge potrebe, unutar gradova i u njihovom neposrednom okruženju, kao i povezane aktivnosti kao što su proizvodnja i opskrbljivanje, ali i prerada i plasman gotovih proizvoda. Urbana poljoprivreda u zavisnosti od lokacije na kojoj se ostvaruje i zastupljenih sistema proizvodnje, dijeli se na:

1. intra-urbanu poljoprivredu koju karakterizira proizvodnja povrća, cvijeća, rasada, itd. za vlastite potrebe i prodaju na ograničenim površinama, odnosno u malim poljoprivrednim prostorima (okućnice, podrumi i krovovi zgrada)
2. peri-urbanu poljoprivredu koju karakterizira proizvodnja mesa, mlijeka, jaja, voća, povrća, itd., odnosno proizvodnja prije svega namirnica za opskrbu gradskog tržišta, ali i za izvoz.

Za razumijevanje teme važno je razgraničiti i sljedeća dva pojma, što navodi prof. dr.sc. Kisić u svojoj knjizi „*Gradska poljoprivreda*“. Prvi pojam odnosi se na gradsku poljoprivredu, a drugi na gradski uzgoj. Pod pojmom gradske poljoprivrede (eng. *urban agriculture*) najčešće se misli na male kućne privatne ili zajedničke vrtove u kojima se primarno provodi uzgoj biljaka (manje držanje životinja poput stoke) za vlastite potrebe. Uzgajivači biljaka svoje viškove poklanjaju susjedima ili sudjeluju u grupama solidarne razmjene. Također, kućni bio otpad u obliku komposta primjenjuju u svojim vrtovima, pa se na taj način smanjuje otpad i ekološki utisak. Gradski uzgoj (eng. *urban farming*) se s druge strane, provodi na većim površinama (mjeri se u metrima kubičnim) i odnosi se na uzgoj hrane i sirovina u gradu s primarnom misijom ostvarenja prihoda. U ovom drugom slučaju, poljoprivredni uzgoj primarno se provodi za tržište i to jest na industrijskoj razini organizirani poljoprivredni uzgoj. Zajedničko i jednom i drugom jest smanjivanje ekološkog utiska obzirom da se hrana proizvodi na lokalnoj razini i potrebe transporta su manje (Kisić, 2018:104). Gradska poljoprivreda podrazumijeva pristup odozdo prema gore odnosno suradnju grada i lokalnog stanovništva za dobrobit svih u cilju oplemenjivanja i korištenja zapuštenih/nekorištenih zelenih površina. Potvrđuje i da su u svijetu u posljednjih par desetljeća vidljivi znatni pomaci prema urbanoj poljoprivredi te da su prepoznati njezini pozitivni ekološki, socijalni i gospodarski učinci na razvoj gradova (Kisić, 2018:178).

Kad se priča o urbanoj poljoprivredi uz nju su vezani i određeni mitovi nastali iz „njenog slabog razumijevanja“ koji doprinose njenoj marginalizaciji. Smith i suradnici (2001:4-6) navode više takvih mitova, a ja ću ih nabrojati nekoliko: urbana poljoprivreda je „*marginalna aktivnost ili način preživljavanja u kriznim vremenima*“, „*ne higijenska je, uzrokuje onečišćenje te uništava okoliš*“, „*narušava estetski izgled grada*“, „*vrtne gradovi*“ su

arhaičan utopijski koncept za koji nema mjesta u današnjem svijetu“. Iako je urbana poljoprivreda aktivnost koja se češće prakticirala u kriznim vremenima, suvremena istraživanja teme potvrđuju i druge motive bavljenja aktivnošću i primjećuje se trend porasta aktivnosti i kod onih višeg socio-ekonomskog statusa što govori da motivi bavljenja aktivnošću nisu isključivo ekonomske prirode. Nadalje, urbana poljoprivreda nije intrinzično nehigijenska aktivnost, i zdravstvene implikacije ne opravdavaju zabranu poljoprivredne aktivnosti u gradu tvrde Smith i suradnici. Premda treba uvažiti ovaj rizik – u slučaju krivog rukovanja pesticidima, gnojivima ili koristeći zemlju gradskih područja koja nije pogodna za vrtlarenje. Na ovaj rizik se i Kisić referira te navodi da bi se u gradovima trebala provoditi detaljna analiza tla prije nego se na određenoj površini uspostavi gradski vrt, ali isto tako navodi i alternativu za tla koja nisu pogodna za poljoprivredno korištenje u tradicionalnom smislu – sadnju u loncima ili kontejnerima izdignutim od tla kako bi se izbjegla kontaminacija korijena biljke (Kisić, 2018:85). Smit i sur. slično kao i Kisić zaključuju kako urbana poljoprivreda uz uvažavanje takvih rizika i pravilnom implementacijom ima više zdravstvenih beneficija nego rizika po zdravlje, a slično vrijedi i za utjecaje na okoliš. Vrtlarenje u urbanim područjima smanjuje potrebu prijevoza vrtlarskih proizvoda u grad čime direktno utječe na manje gužve na cestama, manje zagađenje zraka izgaranjem fosilnih goriva, može spriječiti eroziju tla gradskih područja i pomaže u obnovi urbanih šuma. Također širenjem zelenih područja, u odnosu na beton smanjuje se toplinski otok gradova, a veća prisutnost biljki utječe i na apsorpciju ugljikovog dioksida iz zraka. Također njena najveća vrijednost prepoznaje se u apsorpciji i korištenju organskog otpada grada. Osim tog vrtovi uljepšavaju izgled grada, pogotovo kad se uzme u obzir da većina ovakvih vrtova izrasta na prethodno zapuštenim lokalitetima unutar gradskih područja (Smit i sur., 2001:6).

Zbog svega dosad navedenog posebno u smislu nepovoljnog ekološkog otiska grada, običnom Internet pretragom lako se uočava da se urbana poljoprivreda kod mnogih autora na ovaj ili onaj način dovodi u vezu s održivim razvojem³. Održivi razvoj⁴ (eng. *sustainable development*, ili uravnoteženi, postojani razvoj), predstavlja ekonomski razvoj koji u potpunosti uzima u obzir djelovanje ekonomske aktivnosti na okoliš i zasniva se na obnovljivim izvorima. Prema Girardetu "*Održivi grad omogućuje svim svojim građanima zadovoljenje potreba i kvalitete života, bez ugrožavanja prirodnoga svijeta ili života drugih ljudi, sada i u budućnosti*" (Girardet, 2004:6). Stoga održivi razvoj bilo kojega grada mora u svom ukupnom dizajnu tražiti rješenja za sljedeće sektore: transport, potrošnja energije za grijanje i struju, proizvodnja hrane, graditeljstvo, gospodarenje otpadom i vodama te uređenje zelenih površina. Pritom se povećanje dobrobiti mjeri povećanjem kvalitete života pojedinca i sveukupnog stanovništva, a ne povećanjem količine proizvedenih ili utrošenih materijalnih dobara ili energije. Obzirom na navedeno mnogi europski gradovi pokušavaju implementirati ideju održivosti. I Hrvatska je kao jedna od članica EU, 2008.godine pristupila izgradnji „Strategije održivog razvoja“, a na temelju čl. 44. st. 4. Zakona o zaštiti okoliša Hrvatski

---

³ Neki radovi u samom naslovu povezuju pojmove urbane poljoprivrede i održivosti: Pečnjak: „Doprinos urbane poljoprivrede održivom razvoju“, Koletić: „Urbanoekološki kontekst održivog razvoja u gradovima 21. stoljeća. Urbana poljoprivreda i urbano vrtlarenje kao primjeri održivog urbanog okoliša“, Hrelja: „Urbana poljoprivreda i održivost grada“, Nedeljković: „Budućnost održivih gradova i urbana poljoprivreda“

⁴ Naziv je prvi put upotrijebila britanska političarka Barbara Ward 1969., a preporučena je i uveden u praksu na Konferenciji o okolišu i razvoju UN-a u Rio de Janeiru 1992.

sabor na sjednici održanoj 2009.godine donosi „Strategiju održivog razvitka Republike Hrvatske“ i definira održivi razvitak kako slijedi:“ Održivi razvitak jest razvitak koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija. Održivi razvitak ostvaruje ravnotežu između zahtjeva za unapređivanjem kakvoće života (ekonomska sastavnica), za ostvarivanjem socijalne dobrobiti i mira za sve (socijalna sastavnica) te zahtjeva za očuvanjem sastavnica okoliša kao prirodnog dobra o kojima ovise i sadašnja i buduće generacije. Poštivanje načela demokracije, ravnopravnosti spolova, socijalne pravde i solidarnosti, zakonitosti, poštivanje prava čovjeka te očuvanje prirodnih dobara, kulturne baštine i čovjekova okoliša pridonose očuvanju Zemlje za održavanje života u svojoj raznolikosti. Na taj se način održivi razvitak ostvaruje kroz dinamično gospodarstvo s punom zaposlenošću, ekonomskom, socijalnom i teritorijalnom kohezijom, visokim stupnjem obrazovanosti građana, te visokim stupnjem zaštite zdravlja i očuvanja okoliša.“ (Narodne novine, br. 110/07.).

Kada se priča o održivom razvoju zgodno je pritom spomenuti i tzv. „Tranzicijske gradove“⁵. Tranzicijski gradovi u ovom kontekstu se odnose na one koji pokušavaju odgovoriti na postojeće urbano-ekološke probleme, vidljive kako u razvijenim tako i nerazvijenim zemljama svijeta, na način da „*prelaze ili mijenjaju način života putem usmjeravanja na održivo i učinkovito ponašanje*“. Pokret tranzicijskih gradova čini primjer društveno-ekonomske lokalizacije. Cilj projekta je pripremiti društvo na nestanak fosilnih goriva i klimatske promjene, te se zajednice pritom ohrabruju na traženje načina za smanjenje korištenja energije kao i na smanjenje oslanjanja na velike opskrbe lance koji su potpuno ovisni o fosilnim gorivima; te se podržavaju u pronalaženju putova prema povećanju njihove autonomije na svim nivoima. U primjere inicijative „tranzicijskih gradova“ spadaju uspostava zajedničkih vrtova, recikliranje otpadnih materijala kao sirovina za ostale proizvodne djelatnosti i popravak starih pokvarenih stvari umjesto njihovog odlaganja kao otpada. (Koletić, 2016:3).

Općenito, možemo zaključiti kako se u znanstvenoj i stručnoj literaturi urbana poljoprivreda određuje kao djelatnost s dugom tradicijom, koja na napuštenim i neiskorištenim gradskim zemljištima (legalno ili ilegalno) osigurava preživljavanje određenog broja stanovnika, uzgajajući biljke ili životinje koje lokalno stanovništvo jede. Također, povezuje se s poticanjem socijalne kohezije i poboljšanjem zdravlja građana te gradi pozitivne društvene odnose, isto kao što korištenjem i recikliranjem otpada na određen način smanjuje brige oko održivog razvoja gradova. U nastavku rada baviti ćemo se razvojem urbane poljoprivrede i dati njen pregled kroz povijest.

---

⁵ Transition Towns, gradovi u tranziciji, ili tranzicijska mreža, tranzicijski pokret; inicijativa je koju je u Irskoj 2005.-e godine, i Velikoj Britaniji 2006.-e godine pokrenuo učitelj permakulture i ambijentalist Rob Hopkins. Ova inicijativa je brzo prihvaćena, do travnja 2008 godine je više od pedeset društvenih zajednica iz Engleske, Novog Zelanda, Irske, Australije i Italije bilo službeno priznato i uvršteno na listu kao Tranzicijskih gradova <https://www.regionalexpress.hr/site/more/gradovi-u-tranziciji>

2.1. Povijest razvoja urbanih vrtova

Pregledom literature često nailazimo na dihotomiju ruralno/urbano. Naglašavaju se razlike između gradskog i ruralnog načina života i čini se da urbano i poljoprivreda stoje na suprotnim stranama. Pa tako prema klasičnim sociološkim teorijama grad idealtipski poistovjećujemo s visokom razinom podjele rada, socijalnom heterogenošću, moralnom gustoćom (E. Durkheim), ubrzanim razvojem tehnologije i autonomnim, blaziranim pojedincem (G. Simmel), a nipošto s vrtovima, proizvodnjom hrane i bliskom, solidarnom zajednicom. Njemački sociolog F. Tönnies na tragu tih razlika života u gradu i života na selu razvija poznatu dihotomiju zajednice (*Gemeinschaft*) i društva (*Gesellschaft*). U duhu romantizma i s otvorenim simpatijama prema zajednici, Tönnies zajednicu obilježava kao oblik predindustrijskog ili agrarnoga društva zasnovanoga na ekonomskoj samostalnosti, familijarnosti i suradnji među članovima, prožima je osjećaj solidarnosti, zajedničke pripadnosti i sudbine, te se temelji na jasnoj podjeli rada i uloga među spolovima. Uzori Tönniesova opisa zajednice obiteljska su domaćinstva, klanovi i (srednjovjekovna) sela. Nasuprot tomu, on društvo opisuje kao bezličan i natjecateljski odnos među ljudima, zasnovan na individualnim, egoističnim interesima te uređen zakonskim propisima, koji nadolazi s modernom industrijskom epohom i kapitalizmom. Zajednica se zasniva na ekonomskoj samodostatnosti i prirodnoj razmjeni s drugim zajednicama. Iako je svojstvena predindustrijskim društvima i seoskim sredinama, u gradovima također ima elementa društvene zajednice – prije svega u obiteljima i širim rodbinskim vezama, susjedskim vezama iz kojih izrastaju lokalne zajednice, te udruživanjima na osnovi rada ili zanimanja. Ipak, zbog brojnosti stanovnika, veličine i raznolikosti skupina, gustoće društvenih interakcija, rasta tržišne privrede, te smještaja vlasti i upravnih funkcija u gradskim sredinama više nego u seoskima generiraju se međusobno rivalstvo i zametci moderne društvene stratifikacije. Zbog dinamike suvremenoga razvoja društvo se, s jedne strane, sve više udaljava od uzora (tradicionalne) zajednice, a s druge, pronalazi različite zamjene u obliku povremenih okupljanja građana na temelju etničke, vjerske ili zavičajne pripadnosti ili prijateljskih mreža. Međutim, u svim tim slučajevima motivi međusobnoga druženja često se miješaju s motivima instrumentalnoga karaktera, političkim ili ekonomskim. Britanski kulturni antropolog V. W. Turner uveo je termin simbolička zajednica⁶, za koju drži da se pojavljuje u svim društvima, i to u praksi društvenih ceremonija (karnevali, hodočašća i drugi vjerski obredi, rock koncerti, festivali i sl.) koje potiču ekstatične ili liminalne doživljaje jedinstvene povezanosti među sudionicima. Cifrić navodi razliku oikos⁷ i urb⁸ raščlanjujući ih kao 2 tipa društvenog odnosa prema prirodi, 2 tipa načina življenja i načina određivanja vrijednosti – što je i koliko vrijedno, a što ne. Cifrić dalje navodi kako grad i selo postoje sve do danas i to više kao paralelni (nego sukcesivni) povijesni kontinuitet teritorijalnih oblika čovjekove društvene organizacije života,

---

⁶ Britanski sociolog Robert Nisbet dokazuje da je zajednica ponajprije (neostvarena) društvena ideja koja ima dugu povijest i koja je nadahnjivala različite ideologije, pokrete i organizacije. Benedict Anderson uvodi pojam zamišljena zajednica za naciju. Danas postoje i virtualne zajednice.

⁷ Na izvornom grčkom *οἶκος*, u osnovnom značenju „kuća“. Kod starih Grka, kuća je uključivala ne samo skup imovine, već i ljude koji su činili osnovnu jedinicu društva u većini gradskih država (*polis*).

⁸ Latinski: *urb*, *urbis* - gradski, koji se odnosi na grad. Zanimljivo je pripomenuti da je nekoć u velikom Rimskom carstvu samo Rim (Roma) imao status grada, dok su sve ostale urbane cjeline bile samo municipium (iz čega je izvedeno na francuskom *municipalité* a potom preuzeto u engleski jezik kao *municipality*). Danas je ostao kao relikv poznati papin blagoslov *Urbi et orbi* - Gradu (tj. Rimu) i (ostatku) svijeta.

no slijedom načina življenja (od nomada do sjedilaštva) selo je nastalo prije grada koji nam se u povijesnoj percepciji pojavljuje tek s novim funkcijama u društvu kao posljedici društvene diobe rada. Karakteristike sela u tom smislu su: prvo poljoprivredna proizvodnja hrane, blizina sela i zemlje, kao i njihova međusobna neodvojivost; drugo seoska ekonomija podmiruje sve potrebe stanovnika i u selu se (kolektivno ili autoritarno) odlučuje o podjeli rada, kooperaciji i vrijednostima roba i društvenim normama. Grad se pak ne oslanja na agrarnu proizvodnju već na trgovinu, obrt, profesionalnu diferencijaciju i specijalizaciju, tržišno reguliranje vrijednosti. Kao što je priroda, tako je agrarna proizvodnja i selo za njega samo materijalna pretpostavka. Grad je u tome više samostalan i otvoren, iako ovisi o proizvodnji i transportu poljoprivrednih proizvoda sa sela, a selo je autarkično ali egzistencijalno samodovoljno (Cifrić, 2003:63).

Unatoč navedenom poljoprivredna djelatnost ipak jest povezana s gradom, a često se i prakticirana u gradskim područjima. Od kad su ljudska društva napustila nomadski život, i trajno se nastanili na određenim područjima bave se poljoprivrednom djelatnošću. Prijelaz na takav sjedilački način života, dogodio se već tijekom neolitika otprilike 10.000 godina.pr.Kr. Takva saznanja o *prvim agrarnim društvima* potvrđuju i nalazišta gradova starih („antičkih“) civilizacija koja su se često razvijala na najplodnijim područjima u blizini velikih rijeka, što je podatak koji se često može naći u znanstvenoj literaturi. Tako Wright navodi nastajanje prvih civilizacija na području Kurdistana, Anatolije i Iranske visoravni u tzv. plodnom polumjesecu; područje u jugozapadnoj Aziji i sjevernoj Africi koje se sastoji od plodnih regija Mezopotamije i Levanta – to se područje još naziva i „koljevka civilizacije“. Prva naselja su se postupno pretvarala u veća i kasnije u prve gradove. Općenito se smatra da su prva naselja gradskog tipa nastala u razdoblju između 5.000 i 8.000 godina pr.Kr i to na prostorima bivših ruralnih naselja (Mougeot, 2005:286). *Gradski vrtovi javljaju se u većini starih civilizacija* poput Egipta, Kine, Indije, a jedan od prvih arheoloških dokaza o postojanju gradske poljoprivrede smješta se u razdoblje prije više od 4.000 godina – podzemni akvadukti koji su dopremali vodu s planinskih lanaca u polupustinjske gradove Perzije gdje se organizirano korištenjem gradskog otpada, uzgajala i proizvodila hrana. Sve se iskorištavalo i otpad gotovo nije ni postojao “(Kisić, 2018:15).

Prijelaz iz antike u srednji vijek označava početak nove etape u razvoju gradova i urbanih sustava na europskom kontinentu. Oblikovano je izrazito *agrarno društvo utemeljeno na zemljišnom posjedu* kao glavnom izvoru bogatstva. Uspostavljeni su i novi društveni odnosi s ključnom ulogom feudalaca (faktički posjednici zemlje) i njima podložnih kmetova (koji su zemlju dobivali u zakup ili su je obrađivali za njih). Budući da novi vladajući sloj nije živio u gradovima, nego u utverdama ili dvorcima koji su podizani u ruralnom prostoru izgubili su se poticaji za razvoj gradova. U 10.-om stoljeću započinje jači razvoj poljoprivrede kao ključne gospodarske grane. Zahvaljujući primjeni novih tehnologija dolazi do pojave poljoprivrednih viškova koji postaju predmet trgovine, čime započinje ponovno oživljavanje trgovačke djelatnosti i razvoj nove trgovačke klase (Kisić prema Vresk, 2018). U ovom slučaju zamak/dvorac postaje nova jezgra, inicijalni nukleus budućeg gradskog razvoja. Druga jezgra srednjovjekovnog grada bile su redovničke opatije i samostani. Upravo su te redovničke nastambe bile mjesta duhovnosti i pismenosti (skriptoriji) iz kojih su dolazile razne tehničko-tehnološke inovacije u poljoprivredi koje su olakšavale manufakturnu proizvodnju. Na taj način samostani su preuzeli ulogu prosvjetitelja i prenosili znanja lokalnom stanovništvu koje

je od njih učilo tehnike obrade tla te proizvodnje određenih prehrambenih proizvoda (kruh, vino, sir...). U nekim samostanima do današnjih dana 21.st je zadržana tajna proizvodnje nekih prehrambenih namirnica – npr. proizvodnja piva od kojih su najcjenjenija ona koja dolaze iz opatija trapističkog reda (Kisić prema Glamuzina, 2018:23).

Razdoblje industrijske revolucije (18.-19.st.) dovodi do najveće prekretnice u povijesti čovječanstva uslijed primjene mnogih novih tehničko-tehnoloških izuma i inovacija⁹. Prelazi se s manufakturne na industrijsku proizvodnju. Industrija zamjenjuje poljoprivredu i postaje glavna gospodarska djelatnost u gotovo svim europskim državama – posebno onima koje su imale prekomorske kolonije. Gradovi rastu brže nego ikad prije (nagla urbanizacija uslijed razvoja industrija u gradovima), često potpuno nepripremljeni za takav priljev stanovništva nisu u stanju pratiti s potrebnom infrastrukturom – stanovi, prometnice, gradski servisi... Grad se zbog lakšeg upravljanja počinje odvajati na zone što dodatno pojačava društvenu segregaciju. U isto vrijeme *poljoprivreda počinje gubiti na važnosti budući da su ulaganja u nju visoko rizična* i vrlo često ne daju zadovoljavajuće rezultate (Kisić:2018:26). Tvornice koje se nalaze u središtima gradova (ili u lukama ako se radi o lučkim gradovima) postaju najvažniji gradski element i simbol blagostanja industrijskog grada – vlasniku donose veliku dobit, doseljenom stanovništvu sigurna radna mjesta i primanja, a vlasti u gradu putem poreza i nameta ubiru sigurne i velike prihode. To je vrijeme obilježeno velikim migracijama selo-grad; odnosno procesom urbanizacije (porastom gradova i gradskog stanovništva), i posljedično procesom deagrarizacije (napuštanjem ruralnih područja i poljoprivrede). Proces urbanizacije¹⁰ obuhvaća prostorno širenje postojećih i nastanak novih gradova, preobrazbu općega stanja urbaniziranosti teritorija neke zemlje: smanjivanje broja seoskih i mješovitih naselja, porast broja manjih, srednjih i velikih urbanih središta, porast koncentracije središnjih urbanih funkcija (financijskih, proizvodnih, obrazovnih, kulturnih) u najvećim naseljima te širenje utjecaja najvećih gradova na ukupan teritorij neke zemlje. Osim značajnih ekonomskih elemenata (ponuda posla u gradovima), bitan pokretač urbanizacije bila je i želja za sudjelovanjem u gradskom životu, njegovim ritualima, ali i u samoj ideji življenja u najrazvijenijim, najciviliziranijim i najpoznatijim dijelovima svijeta. Istodobno, život na selu činio se promašenim i besperspektivnim. Narastanje gradova i porast broja stanovnika postupno dovodi do srastanja pojedinih naselja i gubljenja granica pojedinih gradova – metropolizacija. Nastajanje metropolitanskih područja, konurbacija i megalopolisi također su neke od značajnih posljedica procesa urbanizacije¹¹. Mnogi autori tvrde kako su se takvi procesi događali stihijski i neplanski ; što se vidi ponajprije u nedostatku ubrane infrastrukture, te je dovelo do pojave tzv. „divljih naselja“¹². Osim već navedenih posljedica urbanizacije

---

⁹Glavni tehnološki izumi u poljoprivredi: tijekom 18. i 19. stoljeća razvijali su se sve čvršći, jači i kvalitetniji *plugovi*. Engleski zemljoradnik, Jethro Tull je 1701. godine izumio sijačicu, važan izum koji će pridonijeti izuzetnom napretku u poljoprivredi. *Sijačica* je istovremeno sijala u tri reda i bila je za ono doba učinkovita, iako je bila dosta skupa. Prvu pravu *žetelicu* je izumio Škot Patrick Bell, 1826. godine (Mogorović, 2016)

¹⁰ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63319>

¹¹ - 1900. u SAD-u je u poljoprivredi bilo uključeno 30% stanovništva, toliko i u Belgiji i Nizozemskoj, a u Francuskoj 45% stanovništva, 1960. već se primjećuje drastična razlika gdje su podatci za SAD glasili 8,6% stanovništva, u Belgiji 7%, Nizozemskoj 10%, a Francuskoj 22%, te samo 20 godina kasnije u Sad-u 1980-e godine samo 3% stanovništva „prehranjuje“ ostatak stanovništva (Čaldarović, 1989:13)

¹² Karakteristike divljih naselja su brz i nekontroliran rast, velika gustoća, korištenje privremenog materijala gradnje – drveni paneli, metalne ploče pa čak i palmino lišće, nizak ili nikakav nivo komunalnih servisa, izostajanje bilo kakvih urbanih servisa, homogena struktura populacije, prisustvo proširenih obitelji s više članova obitelji od kojih najčešće samo jedna ili dvije osobe privređuju. Borba protiv divljih naselja gotovo se

Čaldarović navodi i neke druge sociološki značajne posljedice procesa urbanizacije – promjene u strukturi zaposlenosti (opadanje primarnog sektora i jačanje uslužnog), pojave socijalne diferencijacije i segregacije, porast „sive ekonomije“ kojom se bavi doseljeničko stanovništvo, propadanje i „slamizacija“ centra gradova ali i porast novih orijentacija u urbanom planiranju poput urbane obnove i uljepšavanja (Čaldarović, 1989:16). Pretjerani rast megalopolisa odavno se naslućivao i neki teoretičari su pokušavali ukazati na to pa i spriječiti njihovo pretjerano širenje kroz uvođenje „zelenih pojaseva“. U Velikoj Britaniji planirali su se „gradovi vrtovi“¹³ što se pokazalo najboljim sistemom borbe protiv pretjeranog širenja megalopolisa. Cifrić govori o urbanizaciji i industrijalizaciji u kontekstu Hrvatske i povezuje je s ruralnim područjem i to uglavnom s negativnim predznakom i kaže kako je ona „uglavnom negativno utjecala na ulogu ruralnosti u razvoju“. „Kolonizacija, industrijalizacija i globalizacija su 3 oblika razaranja ruralnog svijeta. „Industrijalizacija povijesno razara ruralnost neposrednim iscrpljivanjem ruralnih resursa – ljudi i prirodnih dobara – u korist razvoja nacionalne ekonomije.“¹⁴ (Cifrić, 2003:35).

Važno je naglasiti da se proces industrijalizacije nije događao u isto vrijeme na svim područjima i nije svugdje bio istog intenziteta. Pa je tako u drugoj polovici 19. stoljeća, kada je u velikim dijelovima zapadne Europe započela Druga industrijska revolucija, ogroman dio europskog kontinenta još nije započeo niti s Prvom industrijskom revolucijom (Mogorović, 2016:6). Južna Amerika, Afrika i Azija bile su samo izvor jeftinih sirovina i radne snage za kolonijalne sile Europe. Na prethodno spomenutim kontinentima razvili su se samo lučki gradovi koji su imali jedino ulogu transporta i odvoza jeftinih sirovina za Europu ili uvođenja novih poljoprivrednih kultura. Smatra se da su samo raž, zob, neke repe i vinova loza ishodišno europske poljoprivredne kulture. Sve ostalo došlo je u Europu iz Azije i Amerike. (Kisić, 2018:27).

Postindustrijsko društvo¹⁵ odnosno razdoblje slijedi nakon industrijskih revolucija i industrijskog razvoja te nosi vlastite značajke. Postindustrijskim dobom nazivamo doba u koje nas krajem sedamdesetih i u osamdesetim godinama prošlog stoljeća uvode promjene u

---

nigdje nije pokazala pretjerano efikasnom pa se ona smatraju neizbježnim pratiocem procesa industrijalizacije i urbanizacije (Čaldarović, 1989:14)

¹³ Teoriju vrtog gradskog pokreta predao je Sir Ebenezer Howard, engleski pisac koji je o svojoj ideji pisao u svojoj publikaciji iz 1898., "Sutra: mirni put do stvarne reforme", koji je kasnije ponovno izdan kao: Sutra "1902. U vrijeme prvog izdanja, rodni grad Sir Howarda, London, bio je pogođen zagušenjima i prenapučenosti kao rezultat industrijske revolucije. Tisuće ljudi migriralo je iz ruralnih područja u gradove kako bi potražili zaposlenje i druge mogućnosti. U svojoj knjizi Howard je tvrdio da je jedan od načina upravljanja velikom migracijom između ruralnih i urbanih sredina stvaranje malih gradova s pravilnim planiranjem. Njegova je knjiga bila prilično uspješna i dovela je nekoliko zainteresiranih strana da ulože u izgradnju prvog gradskog vrta. Godine 1899. Howard i njegovi poslovni suradnici ugradili su First Garden City, Ltd i 1904. godine razbili teren za svoj pionirski projekt, vrtni grad Letchworth (<https://hr.history-hub.com/sto-je-pokret-grada-u-vrtu>).

¹⁴ nedvojbeni pokazatelj utjecaja industrijalizacije na selo je smanjenje poljoprivrednog u odnosu na ukupno stanovništvo: 1953 poljoprivredno stanovništvo činilo 56% stanovništva, 1961.god. 43%, 1971.god. 30%, 1981. 14,5%, a 1991.god. poljoprivredno stanovništvo čini 9,1% ukupnog stanovništva.

¹⁵ Pojam "post-industrijsko društvo" skovao je francuski sociolog Alain Touraine. Promjene označene pojmom postindustrijskoga društva prvi je teorijski obrazložio američki sociolog D. Bell (Nadolazak postindustrijskoga društva, 1973)

području „socijalne strukture“¹⁶. Promjene o kojima se govori dio su procesa globalnog društveno ekonomskog restrukturiranja potaknutog, poteškoćama u funkcioniranju svjetskog gospodarstva, razvojem tehnologije – ponajprije informacijsko komunikacijske tehnologije – te socio-kulturnom revolucijom. Na scenu stupa „novi“ kapitalizam u kojem znanje i informacije postaju glavna pokretačka snaga urbane ekonomije (Majetić prema Cohen, 2014:58). Glavne karakteristike postindustrijskog grada¹⁷ : tvornički rad i proizvodnju dobara, sve više zamjenjuju djelatnosti vezane uz raznovrsne usluge. Posljedica je toga porast broja uslužnih zanimanja; veći broj tzv. bijelih ovratnika, radnika koji obavljaju stručne i tehničke poslove i koji su specijalizirani za proizvodnju informacija i znanja. Proizvodnja i kontrola kodificiranoga znanja kao sustavne i koordinirane informacije postaje glavnim strategijskim resursom društva. Pojedinci koji se bave stvaranjem i distribucijom toga resursa (znanstvenici, računalni stručnjaci, ekonomisti, inženjeri i drugi stručnjaci) sve više pripadaju vodećim društvenim skupinama, zamjenjujući industrijalce i poduzetnike industrijskoga sustava. U klasnoj strukturi društva, premoć pripada pojedincima u stručnim i tehničkim zanimanjima koji tvore novu klasu. U svim područjima, ekonomskom, političkom i socijalnom, nove intelektualne tehnologije i nova intelektualna klasa bitno utječu na donošenje odluka. Na razini kulture ta se promjena očituje kao pomak od „radne etike“ prema naglašavanju slobodnijega i zadovoljstvom ispunjenog životnog stila. U to vrijeme se javlja i sve veći interes za ekološke probleme, i povezuje se njihovo nastajanje s perspektivama industrijskog društva. Saznanje da ekološku krizu uvjetuju socijalni faktori utjecalo je na povezivanje ekoloških pitanja sa socijalnim pitanjima i perspektivama¹⁸, a pojavljuje se i teza o potrebnom boljem balansu između društva i prirode — teza ekološke ravnoteže. (Cifrić, 2005).

Castells deindustrijalizaciju i porast tercijarnog sektora povezuje sa stvaranjem polariziranog ili dualnog grada – skupo plaćeni profesionalci na jednom i potplaćeni radnici na drugom polu. Dolazi do neusklađenosti između znanja i vještina potrebnih za obavljanje poslova koji nestaju i onih koji su nastajali ili se njihov udio povećavao. Zbog toga, zaključuje, tipičan industrijski radnik nakon gubitka radnog mjesta u procesu deindustrijalizacije najčešće nije mogao nastaviti karijeru u npr. održavanju ili proizvodnji sofisticiranih elektroničkih uređaja, već je morao potražiti alternativni izvor zarade (Castells, 1989:204). Siromaštvo se, kao urbani fenomen krajem 20. stoljeća naglo širi, pri čemu najveći problem predstavlja sigurnost hrane, što traži od stanovništva da vješto osmišljava poljoprivredu koja se uklapa u postindustrijski grad (Bokan i Lay, 2018:146). Kisić navodi kako je razdoblje kraja 20.og stoljeća i vrijeme razvoja *prvih organiziranih javnih gradskih vrtova* (Kisić, 2018:30), što je upravo povezano s padom kvalitete života u gradskim sredinama, zračnim zagađenjem i ostalim problemima urbanog života prethodno navedenim kroz tekst.

---

¹⁶ „Socijalna struktura obuhvaća ekonomiju, tehnologiju i sustav zanimanja, politika regulira distribuciju moći i odlučuje o konfliktnim tvrdnjama i zahtjevima pojedinaca i grupa, a kultura je područje izražajnog simbolizma i značenja“ (Bell, 1999:12).

¹⁷ „Inteligentni grad“, „grad znanja“, „pametni grad“, „umreženi grad“, „digitalni grad“, „tele-grad“, „dualni grad“, „poduzetnički grad“, „globalni grad“, „informacijski grad“

¹⁸ S jedne strane se pojavljuju radikalna odbacivanja tekovina civilizacije, propagiranje »povratka prirodi« (C. Amery 1976.), a s druge radikaliziranje novih civilizacijskih mogućnosti (F. Capra, 1986.), tj. potenciranje historijskog procesa promjena industrijskog društva u neko novo društvo (Cifrić, 2005)

Da je poljoprivredna djelatnost samo naizgled atipična za urbani okoliš potvrđuju i autori Bokan i Lay u svom članku „Trendovi i dosezi proizvodnje hrane u gradovima“. Navode kako urbana poljoprivreda, osim što ima svoj povijesni kontinuitet u mnogim zemljama svijeta primjetno u porastu. Egzaktni podaci o urbanoj poljoprivredi rijetki su, no istraživanja i globalne procjene govore da se oko 800 milijuna gradskih stanovnika ili 8% svjetske populacije diljem svijeta bavi urbanom poljoprivredom, a postotak urbanih kućanstava koja sudjeluju u urbanoj proizvodnji hrane varira od svega nekoliko postotaka u velikim sjevernoameričkim gradovima do 80% u nekim sibirskim i drugim azijskim gradovima (Bokan i Lay, 2018:141). Autori navode kako je urbana poljoprivreda posljednjih desetljeća u porastu i u siromašnim i u bogatim zemljama¹⁹.

Urbana poljoprivreda razvija se u mnoštvu različitih oblika. Na razvoj različitih tipova/oblika urbane poljoprivrede utjecali su razni faktori – ponajprije povijest i kultura zajednice u kojoj se razvija. Ovisno o načinu nastanka prva podjela bi mogla biti na legalne i ilegalne oblike. Da li su vrtovi uspostavljeni legalno odnosno da li su prepoznati kao korisni od strane gradskih vlasti ili su pak stvoreni ilegalno („divlji vrtovi“) na često neiskorištenoj ili zapuštenoj gradskoj površini od strane građana entuzijasta. Zrinić i Rubić na primjeru Zagreba navode različite tipove urbanih vrtova dijeleći ih prema načinu upravljanja i nastanka (top-down ili bottom-up): legalni institucionalizirani vrtovi nastali u sklopu projekta „Gradski vrtovi“, zatim divlji (ilegalni) vrtovi u 2 oblika „alternativni vrtovi“ te „hibridni vrtovi“ (Gulin Zrinić i Rubić, 2018). U mnogim izvorima literature vezano uz urbanu poljoprivredu navodi se mnoštvo njenih različitih tipova ili oblika, a pritom se kao najčešći navode sljedeća četiri: institucionalne farme i vrtovi, komercijalne farme, zajednički vrtovi i grupe solidarne razmjene. *Institucionalne farme i vrtovi* vezani su uz različite društvene institucije poput škola, bolnica, zatvora, crkava i ostalih ustanova čija primarna svrha nije proizvodnja hrane, ali kroz nju podupiru svoje ciljeve. Vrtovi u sklopu škola su izrazito popularni jer mogu poslužiti kao laboratorij za nastavu iz poljoprivrede, botanike, zoologije, zdravog življenja i prehrane. *Komercijalne urbane farme* manje se ili skoro uopće se ne baziraju na edukaciji, već se uspostavljaju s ciljem profitabilnosti i njihov fokus je na proizvodnji. Neke od njih poštuju i dijele ekološke ciljeve šire urbane poljoprivredne zajednice ali to im nije primarni cilj. Ipak one su glavni pokretači lokalne ekonomske dobrobiti za zajednicu. U jedan od oblika građanske poljoprivrede ubrajamo i *grupe solidarne razmjene* (Bokan i Lay prema Puđak i Bokan, 2018) koje se pojavljuju sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća u Japanu i početkom sedamdesetih u Švicarskoj, a osamdesetih godina šire se na područje drugih zapadnoeuropskih zemalja i SAD-a.

Zajednički vrtovi, čine najpoznatiji oblik urbane poljoprivrede (Bokan i Lay prema Twiss i sur., 2018). Zajednički (urbani) vrtovi lokalno su osmišljeni projekti kojima upravljaju različite grupe i udruge iz zajednice ili lokalne vlasti što podrazumijeva njihovu međusobnu suradnju. Lokalno stanovništvo na zemljištu koje je u privatnom ili u vlasništvu grada uzgaja

---

¹⁹ Početkom stoljeća u Keniji i Tanzaniji tri od pet urbanih obitelji bilo je uključeno u urbanu poljoprivredu. Siromašne žene u Bogoti zarađivale su od hidroponskog uzgoja povrća, metropolitansko područje Šangaja tada je postalo većinom samodostatno u povrću i sitnom stočarstvu, a u SAD-u se od 1980. urbana poljoprivredna proizvodnja povećala za 30-40 %. Nadalje, više od desetljeća unatrag grad Bamako samodostatan je u povrću i proizvodi više piletine nego što konzumira, u Dar es Salaamu 67%, a u Moskvi 65% obitelji uključeno je u urbanu poljoprivredu. Firenca, primjerice, velik dio hrane osigurava iz svoje neposredne okolice, a u Velikoj Britaniji samo jedna nevladina organizacija podupire oko dvjesto gradskih farmi (Bokan i Lay, 2018:144)

hranu, povrće, voće, cvijeće, pa čak i pčele i sitne životinje. Najčešće se javljaju kao reakcija građana na nedostatak javnog prostora, zelenih površina, interakcija među ljudima, rekreacije ili kao reakcija na lošu ekonomsku situaciju i nedovoljne životne prilike.

2.2. motivacija građana i lokalnih zajednica

Zajednički vrtovi osiguravaju pristup hrani za članove zajednice, poboljšavaju sigurnost hrane, ali i ublažavaju negativne posljedice klimatskih promjena. Na taj način približavaju ljude izvorima njihove hrane i razbijaju njihovu otuđenost potičući interakcije među članovima zajednice. Također, potiču građane na bavljenje fizičkom aktivnošću i aktivni angažman u zajednici što smanjuje nasilje i kriminal u društvu. Kao što poljoprivreda na selu osim proizvodnje hrane ima i druge, izravne ili posredne uloge, poput čuvanja bioraznolikosti, održavanja kvalitete tla, očuvanje kulture, identiteta, običaja, tradicijskih znanja, rituala i zajedništva, tako i uloga urbane poljoprivrede nije samo u domeni prehrane stanovništva i podrške kućnom budžetu. Urbano vrtlarenje ima raznolike učinke na koje ukazuju rezultati istraživanja posljednjih petnaestak godina. Oni mogu biti zdravstveni, ekonomski, društveni, kulturni, no često se i preklapaju i međusobno nadovezuju (Bokan i Lay, 2018:148). Kisić uloge gradske poljoprivrede raščlanjuje na 5 kategorija: socijalna i zdravstvena, odgojno-obrazovna, okolišna, prostorna i gospodarska (Kisić, 2018:107). Njena socijalna i zdravstvena uloga očituje se u poticanju socijalne kohezije, pozitivnom utjecaju na zdravlje građana povezanom s većom konzumacijom voća i povrća kao i potiče fizičku aktivnost što osobito može pogodovati starijim građanima koji se uključe u ovakve aktivnosti. Odgojno-obrazovna uloga očituje se u edukaciji građana o organskom uzgoju i povezanosti ljudskih zajednica s prirodom, jačanju tih veza i jačanjem ekološke svijesti. Također gospodarska uloga nije zanemariva s obzirom da urbana poljoprivreda može utjecati na smanjenje ovisnosti pojedine države o uvozu i tako osloboditi dio državnog proračuna za druge namjene.

Nastavak teksta temelji se većinom na saznanjima proizašlih iz istraživanja Borčić i suradnika koji su intervjuirali zagrebačke vrtlare i doznali kako vrt izgleda kroz oči samih vrtlara. Što ih je privuklo i koje su njihove motivacije bavljenja vrtlarenjem doznali su kroz intervjuiranje „starih“ (bave se vrtlarenjem dugi niz godina, neki i preko 30, a do vrta su došli samoinicijativno korištenjem zapuštenih gradskih parcela u blizini mjesta stanovanja) i „novih“ vrtlara (ljudi koji su do parcele došli putem projekta „Gradski vrtovi“²⁰). Najčešće spominjani razlog nastanka urbanih vrtova jest *kvaliteta i sigurnost hrane*. Većina vrtlara posebno je naglasila koliko im je važno svježe povrće i voće za koje znaju da je proizvedeno bez upotrebe kemijskih sredstava. Gotovo svaki vrtlar ima osobno iskustvo toga kako ljudi koji proizvode hranu za prodaju na tržnici ne vode račune o količinama kemikalija koje stavljaju na proizvode. Stoga se domaća hrana percipira kao nešto iznimno vrijedno. Također vrtlari tvrde kako je hrana iz njihovog uzgoja i boljeg *okusa*, od kupovne hrane. Ekonomski

---

²⁰ Projekt pokrenut 4. travnja 2013. od strane Gradske uprave kojim se pokreće uređenje i opremanje obradivog zemljišta u vlasništvu Grada Zagreba radi davanja dijela obradivog zemljišta na korištenje građanima Grada Zagreba u svrhu proizvodnje hrane (povrće i jagodasto voće), začinskog bilja i cvijeća za vlastite potrebe (<https://www.zagreb.hr/o-projektu/84060>)

motivi po ovom istraživanju vrtlarima nisu toliko važni, neki su čak izjavili da im je vrt i trošak jer ulažu u gnojivo, sjeme i alate. Nitko od njih ne prodaje svoje proizvode (najčešće ni nemaju viška), nego se proizvodi isključivo za obitelj ili se višak pokloni susjedima i prijateljima. Jedna od motivacija je i *želja za znanjem* o proizvodnji hrane, *samodostatnost i samoodrživost* te na taj način biti i bolje pripremljen na potencijalne rizike života u svijetu. Kao ostale motivacije osim sigurnosti i okusa hrane, vrtlari su navodili rekreativnu ulogu vrta, socijalnu funkciju poput druženja, kao i terapijsku i edukacijsku ulogu. Stariji vrtlari koji su otišli u mirovinu imaju viška slobodnog vremena, a s radom u vrtu ponovno se osjećaju korisnima i potrebnima. Vrtlari kroz druženja jačaju društvene veze i grade međusobno povjerenje što pozitivno utječe na razvoj socijalne kohezije u lokalnoj zajednici. Život u gradu je ubrzan je i odnosi među ljudima su često površni i usputni; ljudi koji žive u istoj zgradi često se ne poznaju međusobno i njihove interakcije se najčešće svode na pozdrave u prolazu. Vrt ljudima daje povod za razgovor i međusobno druženje i upoznavanje, koje ljudima nedostaje navode vrtlari. Zajednički naponi oko uređivanja vrta potiču osjećaj zajedništva, i razvijaju kod ljudi osjećaj odgovornosti za okoliš kojeg su dio (Borčić, Cvitanović i Lukić, 2015).

3. Kultura stvaranja urbanih vrtova u svijetu

“Vrt je snažna metafora za naš odnos s prirodom, s nama samima i s našim svakidašnjim okruženjem“. Urbani vrt može poslužiti kao arhetip kroz koji se pojedinci identificiraju s prostorom i daju mu značenje. Kad su pojedinci uključeni u procese osmišljavanja, dizajniranja i održavanja krajolika ili vrtova ti prostori za njih imaju dublje značenje u odnosu na površine koje su osmislile gradske vlasti ili profesionalci. Vrtovi tako postaju ekstenzija vrtlara (Francis, 1989).

Bokan i Lay navode kako se razvojem urbane poljoprivrede razvija ideja lokalizma i regionalizma, posebno bioregionalizma, povezuju se urbana i ruralna ekonomija te se razvija otpornost lokalnih, regionalnih zajednica za krizne uvjete u području ekonomije, transporta i čuvanja okoliša kroz oslanjanje na vlastite snage (Bokan i Lay prema Puđak, 2018:152). Njihov članak vrijedan je izvor informacija o različitim istraživanjima društvenih uloga gradske poljoprivrede. Oni navode rezultate istraživanja siromašnih zemalja Zimbabvea, Kenije, Ugande i Haitija gdje su uspoređena kućanstva koja sudjeluju i ona koja ne sudjeluju u urbanoj poljoprivredi, i gdje je kod onih koji sudjeluju u urbanoj poljoprivredi utvrđena *veća sigurnost hrane*, više obroka, *uravnoteženija prehrana tijekom čitave godine*, kao i ušteda novca. Posljedično djeca u takvim kućanstvima boljeg su zdravlja, a žene više vremena provode sa svojom djecom. Zatim, istraživanje u siromašnom dijelu Toronta pokazalo je da kućanstva koja sudjeluju u zajedničkim vrtovima kupuju manje hrane u supermarketima, a jednu više povrća nego prije sudjelovanja u gradskim vrtovima (Bokan i Lay prema Wakefield i sur., 2018:152). U istom istraživanju utvrđeno je da *zajednički vrtovi povećavaju socijalnu uključenost* tamo gdje je marginaliziranost pojedinih društvenih skupina i pojedinaca velik problem. U sljedećem primjeru zajedničkih vrtova u Kaliforniji navode kako vrtovi pružaju stanovnicima koji u njima rade i dugoročne koristi u vidu znanja o hortikulturi i uređenju okoliša što *povećava njihove kompetencije za buduće zapošljavanje* te djeluje na povećanje samopouzdanja zbog posjedovanja novog znanja (Bokan i Lay prema Feenstra i sur., 2018).

Kroz međusobno pomaganje i razmjenjivanje aktivnosti, zajednički vrtovi generiraju civilnu uključenost u zajednicu te vrtovi tim putem postaju činilac promjene. Nadalje, u istraživanju u Flintu, Michigan, pokazalo se da vrtovi u zajednici smanjuju vjerojatnost da će mladi ljudi postati pušači, da će konzumirati alkohol ili opojne droge (Bokan i Lay prema Allen i sur.). Vrtovi namijenjeni mladim ljudima razvijaju kod njih trajnu predanost i strpljenje što može povećati njihovo učenje i uspjeh u školi. Što se tiče ekonomskog efekta gradskih vrtova on nadilazi puko poboljšanje kućnog budžeta. Studija iz 2006 i 2008. u New Yorku pokazala je da u siromašnijim četvrtima *postojanje zajedničkih vrtova povećava cijenu nekretnina*, a što su vrtovi kvalitetniji, to je snažniji utjecaj na povećanje vrijednosti stambenog prostora u toj četvrti (Bokan i Lay prema Voicu i Been, 2018:153). Zajednički vrtovi mogu pripomoći *i integraciji doseljenika u zajednicu kao i revitalizirati narušene odnose*; autori ovdje daju primjer talijanskih doseljenika koji su 1970-ih godina predvodili pokret zajedničkih vrtova u Montrealu. Vrtovi su omogućavali mnogim imigrantima da stvore bliske veze s ostalim doseljenicima i sačuvaju vlastiti kulturni identitet. Naime, u mnogim su vrtovima biljke koje se uzgajaju odraz čežnji njihovih uzgajivača za krajevima i kulturom iz kojih dolaze. Biljke koje uzgajaju imigranti povezane su s državama ili kulturama iz kojih potječu. Međutim, vrtlarenje imigrantima pruža mogućnost i da se lakše uklope u domicilnu kulturu i povežu s lokalnim stanovništvom. Istraživanje koje su provele Augustina i Beilin govori upravo o integraciji doseljenika u domicilno stanovništvo i kulturu, jer se pokazalo da ispitanici nisu uzgajali biljke na način na koji su to činili u državama iz kojih dolaze, već su sijali sjeme i koristili prakse koje su vidjeli da koriste lokalni stanovnici. Tehnike uzgajanja i način na koji kasnije pripremaju proizvedenu hranu pomažu imigrantima da stvore osjećaj pripadanja novoj kulturi i počnu je gledati kao svoj novi „dom“. Uz to, urbana poljoprivreda promiče međusobne interakcije stanovnika što omogućuje i brže učenje novog jezika. (Bokan i Lay prema Augustina i Beilin, 2018:154). Nije zanemariva ni *terapeutska uloga vrta, a može pomoći i u padu stopa kriminala*. Autori ovdje navode primjer istraživanja u Kanadi i SAD-u gdje je većina urbanih vrtova smještena u područjima s visoko izraženim stopama kriminala, a uključivanje stanovništva u vrtlarenje pokazalo se kao uspješna strategija rehabilitacije i alternativa naspram uporabe i prodaje droga.

Osim navedenih vrtovi su nicali i u Češkoj, Rumunjskoj i Bugarskoj. U strogom centru Praga, pored starog grada i nedaleko od češkog parlamenta, nalazi se otvoreni vinograd Svetog Venceslava koji slovi za najstariji vinograd u Češkoj, a od 2012. u Pragu niču zajednički vrtovi po uzoru na one u zapadnoeuropskim gradovima (Bokan i Lay, 2018:151).

Ranije spomenuti problemi suvremenog načina života poput sveprisutnog globalnog trenda prema sve većoj urbanizaciji, s tim i povećanje gradskog stanovništva, nesigurnost opskrbe hranom i rastući ekološki problemi kao što smo uvidjeli potiču ljude diljem svijeta da traže alternativna rješenja, a jedno od kojih se nalazi u urbanoj poljoprivredi. Urbana poljoprivreda zadovoljava prehrambene potrebe gradskog stanovništva, manje se oslanja na fosilna goriva, a time doprinosi i zdravlju okoliša. U nastavku rada izložiti ću neke od primjera urbanih vrtova u svijetu i njihova iskustva.

3.1. Kuba (Havana)

Kuba, je već od 1990-ih godina prošlog stoljeća zemlja predvodnica u razvoju urbane i istovremeno ekološke poljoprivrede (Bokan i Lay, 2018). Razlozi nastanka urbane poljoprivrede kod njih rezultat su krize uzrokovane padom Socijalističkog bloka. Kuba je tada suočena s ozbiljnim nedostatkom fosilnih goriva ali i hrane obzirom da je 50%-80%²¹ njihovih izvora činio uvoz iz Sovjetskog Saveza. Nedostatak hrane najdrastičniji je bio u Havani, između 1991.-1995. godine kada je dostupnost hrane pala za 60% (Gonzalez, 2000:330). Također, bitno je istaknuti kako 80% stanovništva Kube čini urbano stanovništvo (Fernandez, 2017:41). S obzirom da je gradsko stanovništvo ujedno bilo i najugroženije morali su se brzo snaći te su prešli na uzgajanje poljoprivrednih kultura u gradskim vrtovima i dostupnim zelenim površinama. Tako je urbana poljoprivreda postala jedna od najvažnijih strategija odgovora na krizu i pokazala se uspješnom, a kroz godine nakon uspostavljena je njena stabilna uloga putem nacionalnih prehrambenih i agrikulturnih zakona.

Već 1987., i prije početka krize, lokalne kantine tvornica opskrbljivale su se lokalno uzgojenom organskom hranom kroz tzv. „organopónicos“²². Kad je kriza započela vlasti su jedini izlaz iz krize vidjele u organskoj poljoprivrednoj revoluciji. Nastavilo se poticanje stanovništva ka lokalnom uzgoju i ohrabrilo se obitelji i razne institucije poput školi i sl. da travnjake pretvore u povrtnjake kako bi bili više samodostatni. Kroz nove zakonske regulative Ministarstvo agrikulture Kube (MINAG) 1994. uspostavilo je Odjel urbane agrikulture, koje je jedno od prvih u svijetu čime Kuba postaje pionir urbane poljoprivrede. Ono je evoluiralo u današnji Urbani i peri-urbani integrirani agrikulturni program (eng. „*Urban and Periurban Integrated Agriculture Program*“; španjolski akronim „PIAUS – *Programa de Agricultura Integrada Periurbana*“) i prepoznaje se kao jedan od sedam najznačajnijih programa MINAG-a (Fernandez, 2017:42).

Većina urbane poljoprivrede prethodno se provodila na državnim farmama, gdje je svaka imala unaprijed zadane parametre proizvodnje, međutim 1993. godine Kuba uvodi novi zakon (Law N°.142) kojim razdvaja većinu velikih državnih farmi u manje proizvodnje jedinice (eng. „*Basic Units of Production*“) čime farmeri koji obrađuju zemlju dobivaju veću autonomiju kako u proizvodnji tako i u upravljanju. Godinu dana nakon uvođenja tog zakona otvara se 121 trgovina organske hrane diljem otoka, gdje farmeri prodaju svoju hranu direktno građanima – naravno nakon što zadovolje državne ugovore i državni sistem redistribucije

---

²¹ Ovisno koga se citira brojke se kreću od 50-80% ovisni o uvozu (Gonzalez 2000, Fernandez 2017)

²² Kubanci ovakav način uzgajanja nazvali *Organiponicos* jer koriste organski supstrat, dobiveni od ostataka usjeva, kućnog otpada i životinjskog gnoja. Udjel komposta čini 50% tla ovakvih proizvodnih kontejnera. Ovakav način uzgoja pokazao se izuzetno korisnim u urbanim područjima gdje nedostaje obradivog ili kvalitetnog tla. Povrće se najčešće uzgaja ovakvim putem. Najvećim upravlja Federacija kubanskih žena koja zapošljava 140 žena.

hrane. Već 1998.godine preko 8.000 službeno priznatih agrikulturnih proizvodnih jedinica je bilo operativno i u njima je radilo preko 30.000 ljudi²³.

Gonzalez navodi kako je 30% zemlje u Havani obradivo unutar projekata urbanih farmi, i dijeli ih u 5 glavnih kategorija:

1. popularni vrtovi tzv. „*grupos de parceleros*“
  - njima upravljaju farmeri i čine najbrojniji oblik urbane poljoprivrede u Havani
  - to su vrtovi koji su spontano nastali u dvorištima, na krovovima kuća ili balkonima
2. kooperativne produkcijske jedinice tzv. „*Unidades Básicas de Producción Cooperativa*“
  - farme nastale cijepanjem velikih državnih farmi; sastoje se od 5-10 članova
  - nalaze se diljem zemlje i proizvode povrće i voće (*organoponicos*), a njih 16 bavi se proizvodnjom mlijeka
3. državne kooperativne farme
  - opskrbljuju kantine tvornica i proizvode hranu koja se dijeli radnicima za manju cijenu, a ovisno o organizaciji mogu biti prodajno otvorene i za javnost
4. individualne farme („*Campesinos particulares*“)
  - nalaze se unutar gradskog područja Havane te proizvode cvijeće i mlijeko (koje se prodaje unutar državnog sistema)
5. državne farme („*Empresas Estatales*“)

Havana je također prepoznala problem deforestacije i nestanka šuma (drvo se koristi za kuhanje, gradnju i grijanje) te je kroz program ozelenjivanja „*Mi Programa Verde*“ započela održavanje šuma, i sadnju novih stabala. 1997. godine posadili su 5 milijuna stabala, a cilj im je bio do 2000.-te godine doseći brojku od 17 milijuna posađenih stabala (Gonzales prema *Agropecuario* 1997, 2000:339).

Pokret urbane poljoprivrede u Kubi je generirao više od 300.000 poslova i proveo edukaciju više od 10.000 farmera, tehničara i državnih službenika kroz razne formalne i neformalne programe razmjene znanja – primjer „*Farmer to farmer Movement*“. PIAUS-ovih različitih pod/programa urbane poljoprivrede ima sveukupno 31, a pružaju usluge i edukacije iz različitih aspekata povezanih s urbanom poljoprivredom, te se oslanjaju na vlastitu proizvodnju različitih poljoprivrednih dobara – sjeme, organska gnojiva, biološka kontrola, inovativne tehnike oranja, uzgoj životinja, obnovljivi izvori vjetra i solarne energije. Upotreba i proizvodnja lokalno proizvedenih proizvoda smanjila je trošak uvoza za 50 milijuna dolara (Fernandez, 2017:43). Urbane farme također vode edukacijske programe s osnovnim školama, a svojim proizvodima opskrbljuju bolnice, umirovljeničke domove i druge društvene institucije. Kuba stoga danas ima jedan od najnaprednijih sustava urbane poljoprivrede u svijetu, baziran na ekološkoj proizvodnji i poduprijet snažnim državnim zakonima (Fernandez, 2017:44).

---

²³ Žene igraju važnu ulogu u produkciji, ali većinu radne snage na urbanim farmama čine muškarci – 80%. Rad u poljoprivredi se tradicijski smatra „muškim poslom“

3.2. Španjolska (Barcelona)

Globalna ekonomska kriza 2007./2008.-e godine rezultirala je masovnim porastom i razvojem urbanih vrtova u španjolskim gradovima. Čimbenici koji su utjecali na to su povećane stope siromaštva u gradovima, velik broj praznih zemljišta koja su se pojavila zbog odgođenih investicijskih programa, građansko nezadovoljstvo²⁴ izazvano problemima političkog vodstva i korupcije te lošim uvjetima života u gradu, događaju se promjene unutar urbanog upravljanja koje stavljaju veći značaj na građansku odgovornost kako bi se izašlo iz krize, te se potiče društveno poduzetništvo i inovacije.

Metropolitanska regija Barcelone druga je najgušće naseljena regija Španjolske (45% stanovnika regije živi unutar grada Barcelone), sa slabom tendencijom preseljenja prema periferiji. Prema podacima Barcelona City Council-a, Barcelona ima prosječnu zelenu površinu po stanovniku²⁵ cca 17m², a je taj podatak za gusto naseljeni centar Barcelone puno manji i iznosi 1.9m² zelene površine po stanovniku. U svjetlu ovih podataka Barcelona je u zelenom deficitu u odnosu na mnoge druge europske gradove. Jedna od strategija povećanja zelenih prostora odnosi se na poticanje projekata urbanih vrtova. Korištenje urbanih vrtova kao oruđa oplemenjivanja i ozelenjivanja grada tematizira se u „*Barcelona Green Infrastructure and Biodiversity Plan 2020*“ strategiji koja prepoznaje društvenu vrijednost urbanih vrtova i njihov utjecaj na razvijanje društvenih odnosa kao i educiranje o ekologiji i klimatskim promjenama. Nadalje, 2016.-e godine Gradsko vijeće Barcelone donosi strategiju vezanu za proizvodnju hrane (eng. „*Strategy for the Promotion of the 2016–2019 Food Policy*“) koja prepoznaje važnost postojećih urbanih vrtova Barcelone u postizanju takvih ciljeva (Calvet-Mir i March, 2019).

Većina urbanih vrtova u Barceloni stvoreni su tijekom 2000-tih godina 21. stoljeća. Calvet-Mir i March 2019. godine ustanovili su postojanje 54 urbana vrta u Barceloni (od kojih samo 3 postoje prije 2000.-te), oni čine 0.35% zelenih površina grada. Procijenili su i postojanje 900 redovitih vrtlara. Urbani vrtovi u Barceloni postoje u mnogo oblika, a 3 inicijative se posebno ističu. *Općinski vrtovi* (eng. *municipal gardens*) odnose se na vrtove koji su nastali pod vodstvom gradske uprave, a od neformalnih ne/institucionaliziranih vrtova ističu se tzv. *vrtovi zajednice* (eng. *communitarian gardens*). Projekt „općinskih vrtova“ službeno je pokrenut 1997. s namjerom pokretanja urbanih organskih vrtova na javnom zemljištu s namjerom uključivanja ljudi starijih od 65 godina, i drugih grupa ljudi kojima prijete veći rizik socijalne isključenosti. U 2016. godini mrežu općinskih vrtova činilo je 15 urbanih vrtova. S druge strane mreža „vrtova zajednice“ uključuje većinu neformalnih vrtova nastalih kroz pristup „odozdo“ skvotiranjem napuštenih zemljišta (iako su neki nastali u dogovoru s vlasnikom zemljišta). Struktura ove mreže je poprilično opuštena i broj vrtova u njoj stalno se mijenja – neki se zatvaraju zbog ne postojanja legalne dozvole, ali i novi se stvaraju. Cilj ovakvih vrtova je uspostava prostora razmjene ideja, resursa (uključujući sjeme) i znanja među

---

²⁴ 2011. godine dogodio se masovni prosvjed, ljudi su izašli na ulice i danima kampirali na trgovima prosvjedujući protiv korupcije, i nezadovoljni visokim stopama siromaštva i beskućništva u Barceloni. Prosvjed je bio na naslovnica diljem svijeta, a nazvali su se „*Los Indignados*“ (u prijevodu ogorčeni)

²⁵ Zelene površine po stanovniku preporuka UN-a 30m², EU 26m². Prema podacima preuzetih sa stranice greenpeace.org temeljenim na podacima DZS-a u Hrvatskoj u Zagrebu taj broj iznosi 12,7m²

vrtlarima. Unutar ove inicijative 2016.godine nalazila su se 23 urbana vrta. Treći tip urbanih vrtova čine *privremeni urbani vrtovi*. Pod utjecajem ekonomske krize mnogi gradski projekti su odgođeni, pa su i mnoga gradska zemljišta ostala bez prave namjene. Stoga gradske vlasti 2013. godine otvaraju takva zemljišta putem mjere „*Empty Plots Plan*“²⁶, kojom omogućuju korištenje takvih zemljišta besplatno (na period od 3 godine) neprofitnim organizacijama i udrugama civilnog društva koje bi tamo provodile aktivnosti od društvenog interesa. Iste godine 9 od 14 odabranih projekata bilo je povezano s urbanim vrtlarenjem, a 3 godine kasnije (2016.-e) stvorena su još 4 urbana vrta. Privremeni i općinski vrtovi čine institucionalizirani oblik urbanih vrtova, nastali u suradnji s gradskim vlastima na gradskom zemljištu.

Sve 3 tipologije po svojoj strukturi su parcelizirani vrtovi (eng.*allotment gardens*). Osim ova 3 oblika urbani vrtovi se stvaraju i u privatnim infrastrukturama bolnica i školi – 2015.godine školski vrtovi Barcelone bili su dio inicijative „Održive škole“ („*Escoles+Sostenibles*“) kojom se promoviraju edukacija, participacija i civilna angažiranost u gradnji održivih gradova (Barcelona City Council/*Consejo municipal de Barcelona*, 2015).

Istraživanje Toth i Giacche iz 2013.godine navodi kako je od uvođenja Agende 21, 2001. godine, 200 škola unutar Barcelone sudjelovalo u projektu te su pokrenuli vlastite vrtove s ciljem jačanja edukacije, participacije i civilnog angažmana (Giacche i Toth, 2013:13). Ovaj trend se proširio i na mnoga obiteljska kućanstva koja su na svojim balkonima i krovovima kuća počeli održavati mini-urbane vrtove.

Mreža općinskih vrtova na formalnoj razini navodi nekoliko ciljeva koji se većinom vežu uz kategorije provođenja slobodnog vremena, društvenu uključenost, terapijske beneficije, ekološku edukaciju i ozelenjivanje grada. Projekt teži ka postizanju visoko-vrijednog građanskog društvenog servisa putem razvoja zelenih površina u svakom kvartu. Glavna obilježja ovih vrtova su individualne aktivnosti provođenja slobodnog vremena i proizvodnja hrane za umirovljenike. Provedeno terensko istraživanje i intervjuiranje vrtlara to potvrđuje, mnogi od njih su umirovljeni i mogućnost obrade ovakvih vrtova za njih ima ogromnu simboličku vrijednost (2019). Ovi vrtovi također služe i edukaciji osnovno školske djece o tehnikama proizvodnje organske hrane. Neki od primjera ovakvih vrtova su „*Masia Can Cadena*“ i „*Horts al Terrat*“ krovni vrtovi namijenjeni osobama s poteškoćama.

Uz vrtove zajednice najčešće su se vezivala značenja socijalne kohezije i integracije – Čileanac iz jednog takvog vrta rekao je istraživačima kako mu vrt daje osjećaj pripadanja zajednici, a vrtlari s kojima obrađuje vrt u susjedstvu čine njegovu obitelj – ali i političke aktivnosti. Značenje političke aktivnosti uključuje kolektivnu transformaciju zajednice, a poželjno i globalnog ekonomskog sistema kroz čin vrtlarenja. Ovakvi vrtovi čine društveni pokret zajednice, a obzirom da su nastali neformalnim putem, čine svojevrsan izraz otpora i buntovnu reakciju na kapitalističko društvo i način proizvodnje. Jedan vrtlar je to ovako izrazio: „*Sadašnji sistem proizvodnje hrane povezan s kapitalističkim sistemom je perverzan; vrt je malen ali značajan prostor gdje se možemo boriti protiv ovakvog modela*“.

---

²⁶ *Empty Plots Plan* je djelomično nastao i kao pokušaj vlasti da smire građanski bunt objašnjavaju Calvet-Mir i March.

3.3. Sjedinjene Američke Države

Urbano vrtlarenje postoji u SAD-u još od 19. stoljeća, a za vrijeme Prvog svjetskog rata su institucionalizirani što je pridonijelo većem broju vrtova kao i njihovom uklapanju u urbani okoliš, a posljedično utjecalo na njihovu dugotrajnost gdje je jedna studija pokazala kako je 618 urbanih vrtova SAD-a staro barem 10 godina (Birky i Strom, 2013:1194). Velika gospodarska kriza i Drugi svjetski rat dodatno su utjecali na razvoj vrtova u urbanim područjima, za vrijeme 2. svjetskog rata urbane vrtove su nazivali „vrtovima pobjede“ – USDA (*Department of Agriculture*) procjenjuje kako je 44% svježeg voća i povrća nacije 1942. uzgojeno u urbanim vrtovima. Iako nakon razdoblja rata prestaje državna potpora urbanim vrtovima, oni su preživjeli kroz razne civilne udruge i mreže koje su se povezale s raznim ulagačima kako bi pokret nastavio rasti. Urbani vrtovi vide se u svjetlu ne samo opstanka u kriznim razdobljima već i kao mogući odgovor na razne zdravstvene, okolišne i društvene probleme. Iz ovih razloga urbano vrtlarenje se nastavilo i kroz 90-te i stiglo u novi milenij.

Zajednički vrtovi u svojim različitim oblicima sada su česta pojava u SAD-u, pa je tako Američka asocijacija vrtova zajednice (eng. *American Community Garden Association* ili skraćeno ACGA) 2007. godine procijenila da u SAD-u i Kanadi postoji 18.000-20.000 vrtova zajednice; a prema podacima gradskog „Odjela parkova i rekreacije“ (eng. *Parks and Recreation Department*) samo u New York-u ima ih 282. (Birky i Strom prema Hernandez). Nadalje, prema jednoj od nacionalnih studija iz 2009. godine procjenjuje se kako je 1 milijun američkih kućanstava uključeno u urbano vrtlarenje (Birky i Strom, 2013:1193).

Manhattan urbani vrt nalazi se u južnom dijelu Manhattana, savezna država Kansas, i osnovan je 1974. godine. Sunshine urbani vrt osnovan je 1979. godine u glavnom gradu savezne države Texas, Austinu. Hollenback urbani vrt osnovan je 1980. godine u Brooklyn-u, New York. Sva 3 vrta uspostavljena su prije više od 10 godina, a postoje do danas. Vrtovi su mjesta na kojima se proizvodi hrana, ali su i mjesta druženja, edukacije i kulturnih manifestacija.

Sunshine²⁷ vrt na svojim internet stranicama naziva se zelenom oazom, ne-profitno i volonterski je organiziran, što zarade prodajom organskog voća i povrća doniraju u razne dobrotvorne svrhe ili iskoriste za održavanje vrta. Vrt je mjesto okupljanja i druženja, ali i edukacije pa tako osim razgledavanja vrta, nude različite tečajeve, a na njihovim stranicama mogu se pronaći i savjeti o ekološkom permakulturnom uzgoju. Služe susjedstvu koje može donijeti vlastiti organski otpad (postoji i detaljan vodič što spada, a što ne u organski otpad) koji će se u vrtu koristiti kao kompost, također rade na uključanju ljudi s invaliditetom (proširenje staza, podignuti kontejneri za uzgoj...).

Hollenback²⁸ zajednički vrt sastoji se od 65 vrtlara od kojih svaki obrađuje svoju parcelu unutar vrta (imaju i zajedničke prostore za druženje i posjet). Svaki vrtlar/član mora biti stariji

²⁷ Sunshine Community Garden <http://sunshinecommunitygardens.org/>

²⁸ Hollenback Community Garden <https://bqlt.org/garden/hollenback-community-garden>

od 18, platit manju mjesečnu članarinu, sudjelovat u održavanju zajedničkih prostora kao i redovito dolaziti na sastanke zajednice. Danas su dio Brooklyn Queens Land Trust – fondacija koja okuplja 34 zajednička vrta u Brooklyn-u i Queens-u koja je 90-tih pomogla u održavanju zajednice živom tako da je otkupila gradsko zemljište na kojem su se nalazili vrtovi i tako spriječila prodaju zemljišta koje bi se pretvorilo u stambene nebudere (Birky i Strom, 2013:1200). Na njihovim stranicama mogu se pronaći ciljevi djelovanja koji uključuju stvaranje mirne oaze kako za ljude tako i za životinje (ptice, pčele...), uljepšavanje kvarta i promicanje održivosti kroz prakse ekološkog uzgoja. Sve odluke donose se zajednički na mjesečnim sastancima vrta, nude razne kulturne manifestacije svake sezone uključujući glazbu uživo, gurmanske manifestacije kao i vrtlarske radionice i vrtne obilaskе. Vrtlari razmjenjuju svoja znanja s drugim vrtlarima kao i svakim znatiželjnim posjetiteljem. Biljke se zalijevaju vodom prikupljenom putem sustava kišnice koji skuplja vodu s krovova po susjedstvu i dovodi je u spremnik zapremnine 700 galona (ili cca 2649,78 litara), na taj način smanjuju potrošnju pitke vode ali i pridonose manjem opterećenju gradskog kanalizacijskog sustava²⁹.

Naravno i oni imaju vlastito kompostište – prikupljaju 500lbs što je cca 226.79 kg organskog otpada od građana, ali prikupljaju i organski otpad lokalnih kafića (kava), kao i otpad koji nastane uređivanjem javnih gradskih površina (ostatci, grana, grmova i sl.). Kompost koji na taj način dobiju koriste u svojim vrtovima, ali i dijele po susjedstvu za održavanje zelenih površina, a i svaki njihov član dobije određenu količinu. Njihov sistem kompostiranja koristi se kao radni edukacijski model u školama i na fakultetima. Imaju čak i organski zahod za članove i posjetitelje, koji ljudski otpad pretvara u gnojivo, dakle doslovno sav organski otpad se iskorištava. Vrt je otvoren za javnost, i kad su vrata vrta otvorena „svi su pozvani ući diviti se cvijeću, popričati s vrtlarima ili samo sjesti u hlad krošnje nekog od stabala i crtati ili čitati“ što piše na ulaznim vratima s posebnom naznakom za posjetitelje da ništa ne ubiru iz poštovanja prema radu vrtlara.

Manhattan³⁰zajednički vrt zajednice nastao je na zemlji doniranoj od strane grada Manhattana i uz pomoć neprofitne organizacije University for Mankind, te se prepoznaje kao jedan od najstarijih urbanih vrtova SAD-a (Birky i Strom, 2013:1201). UFM *Community Learning Center* vodi projekt. Zemlja se za manji iznos iznajmljuje vrtlarima, kako bi se pokrili troškovi projekta. Vrtovi se nalaze na 2 lokacije Riley Lane (132 vrtne parcele) i Collins Lane (152 parcele). Grad je donirao vodu, a lokalna banka je donirala sjeme za prvu godinu. Na njihovim stranicama unutar UFM-a može se pronaći inicijativa GRO *Gardening* koja je usmjerena na nove vrtlare/početnike i pomaže im u uspostavi vlastitih urbanih vrtova, organizacija pruža vrtlarima potrebna oruđa, biljke ili sjeme, uči ih potreban set vještina kroz radionice i edukacije, čak nude i usluge prijevoza na lokaciju i to sve bez naplate – GRO *Gardening* „ukida barijere vrtlarenja“.

---

²⁹ Prekomjerna kišnica uzrokovana olujama u urbanom okruženju može biti veliki problem; betonirani gradovi bez dovoljno zemlje koja bi upila prekomjernu količinu vode; kanalizacijski sustavi mogu podnijet samo određenu količinu bez da se izlijevaju; može biti izvor ekoloških problema; predlažu „kišne vrtove“ i sadnju biljki koje bi iskoristile višak vode osim sustava za prikupljanje vode (Jennings i sur.2013)

³⁰ Manhattan Community Gardens <https://tryufm.org/community-gardens/>

Birky i Strom proveli su istraživanje ova 3 vrta u 2013. godini. Prema rezultatima njihovog istraživanja većinu članova u vrtovima činile su žene³¹, s iznimkom Manhattan vrta gdje je relativno podjednaka distribucija ženskih i muških članova (ž46%,m54), velik je bio omjer vrtlara koji su već sudjelovali u jednom ili više urbanih vrtova stoga su imali iskustvo uzgajanja i održavanja vrta te su služili kao prenositelji znanja za volontere i nove vrtlare (iskusni vrtlari čine jednu trećinu ispitanih vrtlara, ovim između ostalog autori objašnjavaju trajnost ova 3 vrta), također više od 90% članova je aktivno u vrtovima barem jednom tjedno, a 40% članova aktivno je tri put tjedno – uzorak sličan za sva 3 vrta, razlike vidljive jedino u slučaju drugačijih radnih sati vrta primjerice neki vrtovi imaju točno utvrđeno radno vrijeme. Prosječna starost članova kretala se od 35 (Hollenback), do 53 (Manhattan) godine, dok je 47 godina iznosila prosječna starost vrtlara Sunshine zajednice. Također 90% ispitanih vrtlara planira nastaviti vrtlarenje i iduće sezone čime se primjećuje zdrava srž aktivnih vrtlara i pretpostavlja razvoj takvih zajednica. Istraživače je također zanimalo imaju li vrtlari koji uzgajaju u zajedničkim vrtovima i svoju privatnu zemlju i povrtnjake i da li će ukoliko imaju priliku radije obrađivati svoju zemlju, čime su proučavali trajnost prakse. Otkrili su da 57% vrtlara koji obrađuju parcele u zajedničkim vrtovima, imaju i svoje privatne vrtove ali odlučuju sudjelovati i u zajedničkim vrtovima. Također, među onima koji nemaju pristup vlastitoj zemlji kad su priupitani da li bi nastavili obrađivati zajedničke vrtove ako dobiju vlastitu zemlju 40% njih je odgovorilo da bi i dalje sudjelovali i u zajedničkim vrtovima. Vrtlari su kao razloge sudjelovanja u zajedničkim vrtovima navodili različite motive i potrebe koje ne mogu biti zadovoljene obrađivanjem privatne zemlje – potreba za druženjem, rekreacijom kao i pomaganjem susjedstva i šire zajednice.

Autori zaokružuju svoje istraživanjem tezom kako je moderno urbano vrtlarenje pokret koji nije motiviran samo čistom potrebom (kao ranije u vrijeme rata) već se bazira i na mnoštvu drugih motiva (rekreacija, edukacija, održivost i ekološke teme...), kao što se i socioekonomske varijable vrtlara proširuju (ne sudjeluju samo oni nižeg socioekonomskog statusa) i stoga autori predviđaju stabilan rast i održavanje ovakvih zajednica u budućnosti. „*Mnoštvo različitih oblika vrtova, različitih vrtnih funkcija kao i proširenje ljudske baze vrtlara pridonosi samoodrživosti pokreta zajedničkih urbanih vrtova*“ (Birky i Strom, 2013:1207).

---

³¹ Hollenback žene 73% , Sunshine žene čine 60% članova (Birky i Strom, 2013)

3.4. Slovenija (Ljubljana i Maribor)

Prema podacima lokalnih statistika iz 2016.godine, u Ljubljani postoji sveukupno 632 urbana vrta koja se koriste od strane građana, a 20 građana nalazi se na listi čekanja za vlastitu parcelu. Vrtovi su veličine 50-70 m², a godišnja renta po m² iznosi 1€. Vrtlari do parcela idu pješke ili biciklima, a 80% njih živi u stanovima (neboderima) te izjavljuju kako vrt za njih predstavlja sredstvo povezivanja s prirodom kao i priliku za rekreaciju i opuštanje (Poljak Istenčić, 2016:168). Međutim, nemaju svi stanovnici gusto naseljenih urbanih područja priliku za posjedovanjem takvog vrta, pa je vrtlarenje u gradu više-manje stvar prestiža ili u nekim slučajevima tradicije (neki dijelovi Ljubljane poznati su po proizvodnji za gradsko tržište od 18-og stoljeća). S obzirom da su vrtovi visoko vrijedan resurs grad Ljubljana je preuzela ulogu posrednika između vlasnika privatnih zemljišta i onih koji traže vrt za sebe s ciljem osiguravanja menadžmenta vrta u skladu s gradskim pravilnikom održavanja zelenih površina (u vrijeme ovog rada surađivali su s 9 privatnika).

Ljudi se većinom pridržavaju tog pravilnika međutim isto tako se i organiziraju na različite načine i zauzimaju određene javne površine i uspostavljaju vlastite vrtove koji nisu uvijek u skladu s gradskom vizijom (2007. gradske vlasti ukidaju veliki broj ilegalnih urbanih vrtova). Razlog tome je što gradske vlasti većinu zemljišta koja se mogu iznajmit za urbano vrtlarenje smještaju na rubove grada, a velika većina stanovnika želi imati vrt blizu mjesta stanovanja pa pronalaze zelene prostore između zgrada i ulica, okupiraju ga ili se dogovore s vlasnikom i urede vrt. Vrtovi u Ljubljani mogu se pronaći na raznim prethodno napuštenim mjestima i lokacijama, u parkovima, ali i na balkonima i ravnim krovovima zgrada. Tako je 2014.godine otkriveno 8 načina vrtlarenja (ne uključujući gradski uspostavljene urbane vrtove) među kojim su vrtlarske kolonije, privremeni vrtovi i gerilsko vrtlarenje. U Ljubljani također na 3 lokacije postoje zajednički vrtovi od kojih je najpoznatiji vrt „Beyond Construction Site“ osnovan 2010.godine. Vrt je nastao inicijativom *Bunker* neprofitne nevladine udruge (Poljak Istenčić, 2016:168).

Listajući literaturu pronađen u fusnotama skrivao se još jedan primjer zajedničkog vrta u Sloveniji – zajednički vrt Maribor oformljen 2012.godine, zahvaljujući djelovanju udruge Urbane brazde (Biti i Bergman, 2014:99). Projekt Urbane brazde bio je jedan od četiri temeljna programa Europske prijestolnice kulture – Maribor 2012. Program Urbane brazde završen je u ljeto 2013. godine, no započete su projekte uspješno i samostalno nastavile voditi udruge i zadruge koje su utemeljene 2011. godine u okviru provođenja programa. O projektu piše Marta Gregorčić te navodi sljedeće: „*projekt Urbane brazde postavili smo tako da uz osvještavanje javnosti razvijamo i sasvim konkretne primjere dobrih praksa alternativne i autonomne produkcije, posebno u onim segmentima života koji su preduvjet za tolerantno, uzajamno i kreativno društvo. S jedne strane usredotočili smo se na jačanje kulture zajedničkog življenja (subivanja), a s druge na očuvanje kulturne baštine u koju upisujemo i bioraznolikost*“ (Marta Gregorčić u Vrtovi našeg grada, str.184).

Projekt je započeo 2011 (kako kaže Marta bez pompozni najava) u suradnji s lokalnim i kvartovskim zajednicama, obrazovnim i specijalnim ustanovama, i naravno prije svega s angažiranim stvarateljima. Intenzivnim radom u manje od pola godine ostvarili su suradnju s

više od 1000 djece i roditelja, s različitim etničkim zajednicama, stručnjacima, mladima, seljacima, radnicima, beskućnicima, Romima, hendikepiranima,... Programski koncept Urbane brazde stvorila je angažirana znanstvenoistraživačka skupina visoko osposobljenih stručnjaka s područja sociologije, antropologije, socijalnog rada, ekologije, agronomije, prava, prometa i vizualnih umjetnosti. Istraživački su se bazirali na načelima socijalne ekologije, a u svom radu služili su se metodom militantnog istraživanja koje karakterizira preuzimanje kreativne, afirmativne i dinamične uloge, te su kao istraživači djelovali “s ljudima”, a ne “za njih”. Vodili su se principima koji streme većoj heterogenosti, cjelovitosti, horizontalnosti, autonomnosti, spontanosti i intuitivnosti.

3.5. Italija (Rim)

S obzirom da se prvi institucionalizirani pilot urbani vrt u Splitu, riječima njegovih tvorca planira ustrojiti prema načelima uspješnih praksi urbanog vrtlarenja u Rimu, u ovom poglavlju predstaviti ćemo koji su to projekti urbanog vrtlarenja u Rimu aktivni i na koji način funkcioniraju.

Prije svega ne treba posebno naglasiti kako Rim ima bogatu agrikulturnu povijest, a važnost vrta u njihovoj kulturi i civilizaciji prepoznata je još u vrijeme antike. U starom Rimu velika pažnja posvećivala se održavanju i njegovanju vrta, a o snažnoj ulozi vrtova svjedoče i ostatci starih rimskih vila koje su u svojim nacrtima obvezno sadržavale prostor za vrt. Vrt je pokazivao bogatstvo obitelji i služio kao prostor za kontemplaciju i šetnju. Prema dr.sc. autorici Sanji Kovačić Firentinci su u 15.st. stare rimske nacрте prvi uveli geometrijske uzorke sa simetričnim nasadima, a od 16.st. takva je sadnja već raširena čitavom Italijom. Jedan od poznatijih i utjecajnijih ranijih talijanskih vrtova tog razdoblja je svakako vrt pape Julija Drugog iz 1503., uređen oko njegove rimske vile Belvedere, a renesansi vrtovi i danas u Italiju (posebno Firencu) privlače milijune turista – primjere čine vila *Farnese*, *Medici la Petraia*, *Palmieri*³² i druge...

Rim kao glavni grad Italije ujedno i regije Lacij, predstavlja najveću i najnaseljeniju općinu u zemlji s vrtoglavih 2,87 milijuna stanovnika te se prostire na 1,287.36 km². Prema podacima sa stranice projekta „*Fusilli – Urban Food Planning*”³³ Rim se također opisuje kao jedna od najvećih, ako ne i najveća agrikulturna općina u Europi s obzirom da je više od 65% njegovog teritorija „zeleno“, a polovica toga se koristi za agrikulturne aktivnosti – što čini približno 58,000 ha zemlje za poljoprivredne prakse. Nadalje, prema istom izvoru, Rimu je 2017.-te godine dodijeljena nagrada „*Good Practice City*“ na „*Urbact City Festival-u*“ upravo zbog njegove rezistentne urbane agrikulture. Zahvaljujući mnogim inicijativama aktivnog građanstva, Rim ima više od 3,200 registriranih zemljišnih parcela koje se koriste za „zajedničko vrtlarenje“ (eng. *community gardens*) unutar urbanog tkiva grada, te na taj način održavaju bogatu tradicijsku agrikulturnu povijest grada (danas kao i prije 3 tisuće godina).

---

³² „*Kratka – i sasvim neformalna – povijest vrtova i parkova*“ dr.sc. Sanja Kovačić, stručna savjetnica u znanosti i visokom obrazovanju pri Botaničkom vrtu Biološkog odsjeka PMF-a, Zagreb

³³ <https://fusilli-project.eu/living-labs/rome/?cn-reloaded=1> posjećeno 1.05.2022

Posljednjih 20 godina broj farmi i vrtlara nastavlja rasti te se tako dodatno skraćuje ruta koju hrana treba proći od proizvodnje do stola. Prema podacima „Fusilli“ projekta, u zadnjih 20 godina u Rimu su se otvorile 33 farmerske tržnice te 2,656 farmi od kojih se njih 744 bavi direktnom prodajom.

Prema e-knjizi „*The Urban Garden City: Shaping the City with Gardens Through History*“ koja navodi studiju provedenu od strane općine Rim iz 2008.godine te identificira 67 zelenih područja koja se neformalno kultiviraju od strane građana i unutar kojih se nalazi 2301 povrtnjak. Također se navodi stranica *Zappata Romana*³⁴ koja predstavlja zelenu mapu grada na kojoj su ucrtane sve participativne aktivnosti povezane s urbanim vrtlarenjem u Rimu. Prema toj stranici na kraju 2016.godine u Rimu je identificirano 155 zelenih područja od kojih je njih 58 posvećeno formalnim vrtovima zajednice (eng. *communal garden*), te 66 zajedničkih vrtova (eng. *shared garden*).

Što se tiče konkretnih primjera urbanih vrtova referiram se na blog Katie Parla³⁵ koja u blog postu iz 2010.godine navodi različite forme urbanog vrtlarenja pokrenute u Rimu, ali i daje određenu kritiku sadržanu u sljedećim riječima: „*za grad koji je blagoslovljen plodnom zemljom, i ponosan na svoje lokalno proizvedene proizvode, relativno je malen broj parcela posvećenih kultivaciji hrane u gradu...iako postoji šaćica vrtova unutar grada, ne postoji snažan, unificiran pokret prema osnivanju urbanih vrtova za javnu upotrebu. Umjesto toga, postoji par organizacija koje su bile uspješne u pokretanju manjih projekata većinom usmjerenih na edukaciju mladih*“. Neki od tih projekata su:

1. *Slow Food Rome* – projekt koji je uspostavio jestive školske vrtove (eng. *Edible Schoolyard*, tal. *Orto in Condotta*) u 2 vrtića, te planiraju proširiti projekt na što više školi
2. *The Caffarella Park*, dio *Appia Antica Park*-a u koji školske grupe i obitelji s djecom mogu doći i učiti o agrikulturni
3. *Mercato di Campagna Amica del Circo Massimo*, oformili maleni urbani vrt unutar dvorišta tržnice s ciljem provođenja edukacija o vrtlarenju za posjetitelje tržnice i klijente kao i za djecu lokalnih školi
4. *Quarto degli Ebrei-Tenuta di Mazzalupetto* – najveći urbani vrt sponzoriran od strane vlade, nalazi se u sjeverno zapadnom dijelu Rima te se sastoji od 200 parcela, svaka veličine 70 m²
5. *Il Parco a Orti Urbani* – još jedan vrt uveden od strane rimske gradske uprave, nalazi se u zoni Pisana, prostire se na 18,000 m² te je podijeljen u sveukupno 21 parcelu pojedinačne veličine 200 m² te opremljenih s priključcima za vodu i ostavama

---

³⁴ Zappata Romana – projekt UAP-a (Urbanism, Architecture and Landscape), stranica služi povezivanju zajednica urbanog vrtlarenja, link na stranicu posjećen 1.05.2022: <https://cooperativecity.org/2016/12/01/zappata-romana/>

³⁵ <https://katieparla.com/in-rome-urban-farming-and-its-various-forms/> blog posjećen 1.05.2022, Karla također prepoznaje postojanje „Zappate Romane“ i pruža link na njihovu stranicu i interaktivnu mapu urbanih vrtova na području Rima. Katie je novinarka i nagrađivana autorica kuharice porijeklom iz New Jersey-a, ali s prebivalištem u Rimu.

Na Internet stranici InfoImmigrants ističe se još jedan projekt povezan s urbanim vrtovima u Rimu pod nazivom „*Intergenerational and Inclusive Urban Gardens*“³⁶. Projekt je pokrenut 2018.godine s osnovnim ciljem integracije doseljenika i povećanjem talijanskog socijalnog kapitala. Projekt je zamišljen kao kombinacija teoretskog i praktičnog učenja, kako bi se doseljenici uključili u zajednicu ali i kako bi autohtono stanovništvo smanjilo moguće predrasude prema istim. „*Zajedničkim radom imigranata, učitelja, školske djece i umirovljenika postiže se borba protiv svake forme rasizma i diskriminacije te se osnažuje zajednica*“ kaže Laura Baldassarre, socijalna radnica aktivna na projektu.

Konačno, izdvajam program *URBACT- Driving Change for Better Cities* te mrežu *Ru:rbán* oformljenu s svrhom prijenosa iskustava i pozitivnih praksi utemeljenih u Rimu na nekoliko europskih gradova, jedan od kojih će biti i Split. Dva pilot projekta urbanih vrtova u Rimu čine: Casal Brunori u okrugu 9 u Rimu (socijalna inkluzija), te Villa Glori u okrugu 2 Rim (društveno-terapeutska uloga). Što se tiče zakonske regulacije vrtova, u Rimu je dogovoreno da će grupe građana i udruge moći dobiti zemlju na korištenje besplatno, te će tu zemlju podijeliti na manje parcele koje će onda dodijeliti zainteresiranim građanima. Građani koji dobiju manji vrt zaduženi su za njegovo održavanje i brigu, te smiju konzumirati uzgojeno voće i povrće, također moraju se obvezati da će biljke uzgajati prema organskim načelima uzgoja i bez korištenja proizvoda koji sadržavaju GMO.

---

³⁶ <https://www.infomigrants.net/en/post/13659/rome-promotes-urban-gardens-for-migrant-inclusion> , posjećeno 1.05.2022

4. Inicijative za stvaranje urbanih vrtova u Hrvatskoj

Kisić ističe, kao što smo već vidjeli, kako se stanovništvo u gradovima i prije bavilo ovakvim oblikom poljoprivrede, međutim se o tome nije govorilo javno niti na popularan način. Također naglašava kako većina teritorija Hrvatske nije toliko snažno urbanizirana kao drugdje u svijetu, i u samo pola sata vožnje često iz urbaniziranih područja prelazimo u ruralna, pa su stoga prostori na kojima se može baviti ovakvom djelatnosti kod nas brojni. Kao jedan od razloga popularizacije gradske poljoprivrede, između ostalog navodi i Specijalistički studij Upravljanja gradom koji se izvodi pri Centru za poslijediplomske studije Sveučilišta u Zagrebu. U ciljevima studija 2004.godine naveden je kao prioritet razvoj gradske poljoprivrede na prostoru Zagreba (Kisić. 2018:99).

Početke same prakse urbanog vrtlarenja kod nas opisuje već 1988. Dunja Rihtman-Auguštin u svojoj knjizi „Etnologija naše svakodnevnice“ kad piše o „*divljim vrtovima*“ u Zagrebu, nastalim na tada zapuštenim i rubnim dijelovima grada unutar prakse koja se tada smatrala trivijalnom i marginalnom. Autorica urbano vrtlarenje opisuje pojmovima „*prisvajanje grada*“, „*alternativna urbanizacija*“ te „*kreativnost svakodnevnice*“ (Rihtman-Auguštin prema Rubić i Zrnčić, 2015:6).

Iz dostupne literature vidljiva je prisutnost urbane poljoprivrede u Hrvatskoj, a pritom tip vrta koji se razvio kod nas prema Bokan i Lay najbližiji je onome što se u Velikoj Britaniji naziva *allotments* – dio zemlje lokalna samouprava ili zemljoposjednik daje na korištenje ili najam građanima. Zemlja se dijeli na manje parcele i svaki pojedinac samostalno uzgaja povrće, voće i ostalu hranu za potrebe vlastite obitelji, a prodaja proizvoda nije dozvoljena (Bokan i Lay, 2018:148).

Terapeutska i rehabilitacijska uloga vrta također je djelomično prepoznata u Hrvatskoj. Bolnica Vrapče je do 1990-ih imala vrtove u kojima su pacijenti proizvodili povrće i voće za svoje potrebe, a i zatvori se služe sličnim tehnikama. Bokan i Lay navode primjer, Kaznionice Lepoglava gdje se u vrijeme socijalizma počelo na prostoru oko ustanove proizvoditi povrće za podmirivanje vlastitih potreba ali i za tržište. Od 2004. poljoprivredni proizvodni sustav čine zatvorske ustanove u Turopolju, Lepoglavi, Požegi, Glini, Valturi i Gospiću. U sklopu ovih projekata organiziraju se i poljoprivredne radionice koje im omogućuju da usvoje potrebna znanja kako bi se po izlasku iz kaznionice mogli reintegrirati u društvo i pronaći zaposlenje (Bokan i Lay, 2018: 156).

Urbani vrtovi u Hrvatskoj postoje u različitim oblicima. Školski vrtovi postoje već od sredine 19.st, kao i već spomenuti „divlji vrtovi“ koji u Zagrebu egzistiraju na par lokacija, ali i oni sustavno organizirani kroz projekt „Gradski vrtovi“. Nakon 2012. trend urbanih vrtova se nanovo revitalizira i oni se osnivaju osim u Zagrebu, na par lokacija uključujući Ivanić-Grad, Viroviticu, Varaždin, Pulu, Osijek i mnoge druge (Bokan i Lay, 2018:151). I Hrvatski zavod za javno zdravlje (HZJZ) je na svojim stranicama 2018.godine objavio članak povezan s urbanim vrtovima³⁷ gdje navodi sljedeće : „ *U mnogim se urbanim sredinama Hrvatske provode projekti “Gradski vrtovi”, što je pozitivan primjer korištenja gradskog zemljišta koje*

³⁷ <https://www.hzjz.hr/sluzba-zdravstvena-ekologija/gradski-vrtovi-za-druzenje-i-zdravlje/>

je prethodno često bilo zanemareno i neodrživano. Takav tip projekta može izrazito poboljšati kvalitetu života naših građana u socijalnom, zdravstvenom, ekonomskom i ekološkom smislu. Obradivanjem gradskih vrtova je građanima omogućen ekološki uzgoj zdrave hrane, smanjenje opterećenja kućnog proračuna i zdrav način korištenja slobodnog vremena, posebice promicanjem zdravog načina života druženjem s obitelji, kretanjem ili vožnjom bicikla do lokacije vrtova te upoznavanjem najmlađih o važnosti bio-raznolikosti. Zanimanje za obradive površine je kod građana vrlo pozitivno i veliko, jer je poznato da se ovakvi projekti uspješno provode već nekoliko godina.“. Glavna svrha ovog članka je ipak bila druga, a to je upozoriti na razmnožavanje komaraca koji mogu prenijeti određene bolesti (i ugroziti javno zdravlje) te ukazati na njihovo razmnožavanje te zamoliti građane da pripaze i ne ostavljaju bačve i kante za skupljanje kišnice otkrivenima, posebno u ljetnim mjesecima. Ali bez obzira što je idejna svrha članka možda bila drugačija, on ipak uviđa postojanje inicijativa građana za stvaranjem urbanih vrtova, pa tako i onih „divljih“ – a obzirom da oni ne podliježu formalnim pravilima građane se ovim putem informira o važnosti pojedinih segmenata.

Urbana poljoprivreda svakako se nalazi i s određenim izazovima i preprekama. Jedan od kojih je prenamjena zemljišta u građevinske objekte, ceste ili prostore slične namjene. Kako Kisić navodi „*gledajući očima investitora, gradska poljoprivreda je uvjerljivo najneisplativiji način korištenja tla*“ (Kisić, 2018:100).

Čitajući literaturu u svezi gradske poljoprivrede i urbanih ili zajedničkih vrtova, uviđamo kako su inicijative za stvaranje takvih vrtova većinom dolazile odozdo, udruženjem građana i raznih civilnih udruga, a zatim su u određenim gradovima prepoznate kao zanimljive ili možda čak isplative inicijative za povećanje političke popularnosti pa su u nekim gradovima uvrštene i u gradske planove, te se tako pojedine aktivnosti institucionaliziraju (npr. projekt Gradski vrtovi Zagreb). U nastavku rada izložit ću par primjera urbanih vrtova u različitim gradovima Hrvatske, pronađenim u dostupnoj literaturi.

4.1. Varaždin

Varaždin je vlastiti urbani vrt dobio 2012.godine. Osnovala ga je skupina motiviranih građana, koji su se kasnije (kad su dobili zeleno svjetlo od gradske vlasti za provođenje projekta) okupili u „Udrugu za promicanje održivog načina življenja – Gredica“. Vrt su nazvali „Čudesni vrtovi“³⁸. Vrt se nalazi na gradskom građevinskom zemljištu, prethodno napuštenom i obraslom, i prostire se na sveukupno 13 000 m². Na stranicama „Gredice“ vrt se navodi kao *pionirski poduhvat u Hrvatskoj*. Udruga je sredstvima donacija vrtove uredila infrastrukturno tako da zadovoljava osnovne potrebe malih vrtlara te omogućila svojim članovima da tamo samostalno uzgajaju zdravu hranu, educiraju se, druže i rekreiraju. Vrtovi su u kategoriji društvenih inovacija osvojili 2 nagrade: 2012. prvo mjesto (ZABA donacije za društvene inovacije), a 2013. su osvojili međunarodnu nagradu za društvene inovacije SozialMarie gdje su zauzeli 3.mjesto. Od 1. ožujka 2019. godine do 29. veljače 2020. godine Udruga za promicanje održivog načina življenja GREDICA je u partnerstvu s osnovnim školama Grada Varaždina provodila projekt „Mali vrt za održivo sutra!“. Cilj projekta bio je, učenicima prvih i drugih razreda osnovnih škola, omogućiti da se obrazuju o temama iz održivog razvoja na praktičan način, kroz radove u školskim vrtovima. U tu su svrhu u školskim dvorištima III., IV. i VI. osnovne škole Varaždin stvorene povišene vrtne gredice na kojima su učenici iz 25 razrednih odjela uzgajali vlastitu, ekološku hranu te iz prve ruke učili o održivom razvoju. U projektu je sudjelovalo 513 učenika iz 25 razrednih odjeljenja, a edukacije učenika su provodili edukatori iz Udruge Gredica u sklopu redovne nastave Prirode i društva. Kako osnivači Gredice nisu imali dovoljno stručnog znanja o biološkom uzgoju povrća koje je bilo preduvjet za dobivanje parcele, kontaktirali su udrugu Biovrt – u skladu s prirodom iz susjedne županije, koja je spremno i bez naknade pristala održati radionicu o osnovama biološkog vrtlarenja. U konačnici je time postignut cilj – bez velikih inicijalnih sredstava realiziran je projekt društvenih vrtova kojim upravljaju građani sami, što može poslužiti kao primjer da se u bilo kojoj sredini gdje postoji interes građana može pokrenuti sličan projekt (Koletić, 2016:25).

Dana 13.5.2020 godine na Internet stranici Varaždinske vijesti objavljen je članak³⁹ o uspostavi još jednog vrta po uzoru na „Čudesne“ koji će se zvati „Zlatni vrtovi“ i putem kojeg se mole zainteresirani građani da se jave u svrhu dobivanja parcele. Članak navodi kako je Grad Varaždin financirao početnu pripremu zemlje i omogućio pristup vodi. Parcela namijenjena za „Zlatne vrtove“ veličine 6000 m² te je podijeljena na ukupno 62 parcele veličine 65 m². Također se navodi u javnom pozivu kako je 30-ak građana već preuzelo svoje parcele.

Da li vrtovi još uvijek postoje do danas pomalo je nejasno obzirom da na stranicama gredice pod kategorijom „Izvešća o radu“ zadnju objavu čini financijski plan 2019.godine, a zadnji događaj koji se može pronaći na njihovim stranicama organiziran je u svibnju 2021.godine (razmjena sjemena). Na stranicama Grada Varaždina također nema novijih

---

³⁸ <http://www.gredica.hr/projekt-cudesni-vrtovi/>

³⁹ <https://www.varazdinske-vijesti.hr/drustvo/nakon-cudesnih-stigli-i-zlatni-vrtovi-udruga-gredica-poziva-da-se-prijavite-za-svoju-parcelu-39246> (posjećeno 15.03.2022)

informacija, zadnje se tiče već spomenutog projekta iz 2020.godine. Ali isto tako nije pronađen niti jedan članak koji govori o ukidanju vrtova ili prenamjeni.

4.2. Zagreb

Područje Grada Zagreba predstavlja najistraženije područje kad se priča o temi urbanih vrtova u domaćoj znanstvenoj zajednici, gotovo svaki rad koji se dotiče teme urbanih vrtova spominje Zagreb, što s neke strane ni ne čudi jer je Zagreb između ostalog većim dijelom građen na posebno plodnom geografskom području.

Mnogi urbani vrtovi u Zagrebu nastali su prvotno kao neformalni „divlji vrtovi“ kada su se građani pojedinih lokacija u Zagrebu organizirali i na zapuštenim gradskim parcelama u blizini vlastitog mjesta stanovanja, nakon što su parcele očistili organizirali na njima vrtove. Neke od tih lokacija uključivale su vrtove na Jarunu (spominju Biti i Bergman) , i vrtovi u Travnom (Rubić i Zrinić u „Vrtovi našega grada“) – ukidanje ovih vrtova 2012.godine djelomično je i zaslužno za širenje diskursa o urbanim vrtovima u široj javnosti, što je posljedično i „natjeralo“ gradsku upravu da pronađe rješenja za formalnu uspostavu gradskih urbanih vrtova i gradskih zemljišta koja bi se ustupila ili iznajmila građanima s svrhom vrtlarenja.

Od 2013. godine do danas na području grada Zagreba ima 14 gradskih zajedničkih vrtova s preko 2152 vrtnih parcela na površini nešto većoj od 23 hektara. Ti vrtovi dio su projekta „Gradski vrtovi“ pokrenutog od strane tadašnjeg zagrebačkog gradonačelnika.

Vrtovi se nalaze na sljedećim lokacijama: 2 na području Gradske četvrti Stenjevec, , 3 na području Gradske četvrti Novi Zagreb – istok, 2 na lokaciji Ulica Ive Andrića i 1 na lokaciji Ulica Karela Zahradnika, 2 na području Gradske četvrti Novi Zagreb- zapad, 1 na području Gradske četvrti Peščenica-Žitnjak, 2 na području Gradske četvrti Sesvete, 1 na području Gradske četvrti Trnje, 1 na području Gradske četvrti Maksimir te 1 na području Gradske četvrti Podsused-Vrapče. Postupak davanja vrtnih parcela na korištenje pokreće se javnim pozivom za podnošenje zahtjeva za davanje vrtnih parcela na korištenje i to za osobe s prebivalištem na području Grada Zagreba koje nemaju u svom vlasništvu, suvlasništvu, zakupu ili na korištenju neko drugo obradivo zemljište. Kriteriji za davanje vrtnih parcela na korištenje su: prebivalište podnosioca, socijalni status, status hrvatskog branitelja, status umirovljenika i broj članova kućanstva te se na temelju ostvarenih ukupnih bodova utvrđuje Lista za davanje na korištenje vrtnih parcela na obradivom zemljištu. S korisnicima se sklapa Ugovor o davanju na korištenje vrtnih parcela na obradivom zemljištu na vrijeme od 2 godine bez novčane naknade, s mogućnošću produljenja korištenja pod uvjetom da se korisnik prema istoj odnosi sa pažnjom dobrog gospodara. Obradivo zemljište sastoji se od vrtnih parcela veličine do 50 m² i zajedničkih dijelova sa pripadajućom zajedničkom opremom (pristupni putovi i staze, drvena i montažna spremišta alata i organskog gnojiva, komposter, klupe i kante za odlaganje otpada, vrtna sjenice i nadstrešnice). Površine svih Gradskih vrtova ograđene su, a zajednički dio predviđen je za druženje i odmor korisnika, za edukaciju i radionice. Gradski ured za poljoprivredu i šumarstvo Grada Zagreba je kao početnu stručnu pomoć korisnicima vrtnih parcela izradio „Vrtlarski priručnik“ sa praktičnim savjetima koji

se temelje na načelima organske proizvodnje (podatci preuzeti s službenih stranica Grada Zagreba; o projektu „Gradski vrtovi“).

Zrinić i Rubić u članku iz 2018. nazvanom „Javni prostori i civilni angažman u Zagrebu“ otkrivaju heterogenost praksi urbanog vrtlarenja ukazujući na mnoštvo načina upravljanja proizašlih i iz različitih društvenih skupina koje se odlučuju baviti vrtlarenjem i njihovih različitih motivacija. Osim institucionalno organiziranih i divljih vrtova, one pronalaze još dva tipa: alternativne i hibridne vrtove kojima ukazuju na mnoštvo organizacijskih metoda, raznovrsnih uključenih aktera, kao i različite tipove zajedništva i solidarnosti te različite načine pregovaranja u svezi upravljanja vrtom kao i njegovom strukturnom organizacijom. Autorice naglašavaju kako je nastanak formalnih institucionaliziranih vrtova bio potaknut pritiskom odozdo od strane građana uključenih u „Prakticipaciju“ međutim ne slijedi ista načela. Mnogi ekološki, društveni i održivi elementi predloženi od strane građanske inicijative anulirani su. Prema tome „Gradski vrtovi“ predstavljaju hijerarhijski organizirani projekt odozgo („top-down“) što znači da je on striktno vođen od strane gradskih vlasti koje utvrđuju „pravila igre“, pa i tko može dobiti vrt. Vrtovi organizirani od strane građana su pak vođeni drugim načelima – samoupravljanje i zajednička odgovornost. S obzirom na ovakve postavke primjećuju se i razlike među populacijama gradski organiziranih i samostalno organiziranih vrtova. Jedan od primjera tiče se njihovih međusobnih interakcija. Vrtlari koji su se sami udružili imaju veći osjećaj pripadnosti i odgovornosti prema zajednici, razvijeniju mrežu međusobnih odnosa i većinu odluka donose zajednički, a uloga „vođe“ se spontano popunjava i većinom vrtlari vođom ili predstavnikom smatraju one koji su inicirali same vrtove i koji najviše vremena u njima provode. Prema Rubić i Zrinić kod gradski vođenog projekta to nije u tolikoj mjeri slučaj, ljudi izbjegavaju preuzeti vodstvo – s obzirom da vrtlari trebaju odabrati predstavnika koji će komunicirati s vlastima, prema njihovom istraživanju to se nije pokazala zahvalna uloga obzirom da je većina vrtlara izbjegava. Mogli bi pretpostaviti da je na djelu određena difuzija odgovornosti, ljudi smatraju svoju parcelu svojom, obrađuju je u skladu s smjernicama koje je grad postavio pred njih i nemaju toliku želju za sudjelovanjem u zajednici s drugim vrtlarima kako navode autorice prema iskustvu jednog vrtlara gradske parcele „neki se niti ne jave susjedima kad dođu na svoju parcelu“.

Također s obzirom da gradske vlasti određuju pravila igre očigledno ne može svatko dobiti gradsku parcelu za uspostavu vrta pa se razne građanske inicijative udružuju kako bi na drugim nekorištenim područjima razvile svoje vrtove. Jedan od primjera su vrtovi „EkoEkipe Prečko“ nastali 2013.godine. Inicijativa je pozvala susjede obližnjih zgrada da ih podrže u stvaranju vrta na obližnjem napuštenom zemljištu. Zemljište su zajedničkim snagama očistili, naručili su oranje zemlje i počeli s uzgojem biljaka. Istovremeno su pregovarali s vlastima da im se dozvoli korištenje parcele za urbano vrtlarenje, i dopuštenje su dobili ali neformalno pa tako ovaj vrt čini primjer ilegalnog vrta. Autorice navode kako je ova inicijativa do kraja 2013.godine okupljala 70 vrtlara. Grupu čine vrtlari različitih dobnih skupina, a proširila se organski kroz poznanstva prvotnih vrtlara, a neki su se pridružili i iz obližnjih kvartova. Takav način nastanka vrta utjecao je na jačanje lokalne zajednice koja se bazira na učenju novih vještina i razmjenu znanja i resursa poput sjemena među njenim pripadnicima. I mnoge druge aktivnosti su uvedene poput instalacije „malene ulične knjižare“. Autorice su posjetile lokaciju 2018 godine i utvrdile vibrantnost zajednice – igre za djecu, razne sportske igre ali i

uključenost drugih lokalnih aktera poput vrtića i osnovnih školi, i drugih civilnih udruga (Zrinić i Rubić, 2018:168). Autorice uvode kategoriju alternativnih i hibridnih vrtova kako bi ukazale na različitost praksi unutar kontinuuma legalni-ilegalni vrtovi. Pritom najsnažniji faktor čini način organizacije i uspostava zajednice. U projektima odozgo zajednica se stvara tek nakon što vrtlari dobiju parcelu, dok alternativni vrtlari kreću u projekt iz zajednice – oni već imaju uspostavljenu mrežu društvenih odnosa. Kao primjer hibridnog vrta autorice navode vrtove na Savici koji su očuvani kroz građansku inicijativu „Čuvajmo naš park“. Na lokaciji gdje su već bili uspostavljeni divlji vrtovi zajednice, 2013.godine gradske vlasti su naumile graditi crkvu. Građani su se organizirali potpisali peticiju, pozvali razne druge civilne udruge, organizirali istupe u javnosti, davali intervjue sve kako bi sačuvali svoje vrtove. Najvažnije od svega vrtlari su zahtijevali da njihovi vrtovi ostanu na lokaciji i da ne budu uključeni u model upravljanja po uzoru na gradske vrtove. U tome su i uspjeli, zato autorice ovaj model nazivaju hibridnim modelom. „Novi vrtlari vode se pod organizacijom gradskih vlasti, alternativni vrtlari djeluju van gradskog modela, dok su se vrtlari na Savici suprotstavili gradskom modelu“ (Zrinić i Rubić, 2018:171).

S obzirom da se Gradski vrtovi nalaze u urbanom okolišu uspostavljen je program motrenja kroz koji se redovito od strane Zavoda za javno zdravstvo Dr. Andrija Štampar i Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu uzimaju na analizu uzorci tla, vode i biljnog materijala te redovito prati stanje tla, unos onečišćenja i konačno zdravstvena ispravnost proizvedenog povrća o čijim rezultatima su svi korisnici vrtnih parcela redovito izvještavani (Mrakužić prema Pečnjak, 2021:32). Provodi li se isto u divljim vrtovima pitanje je na koje nisam uspjela pronaći odgovor u postojećoj literaturi. Ali s obzirom da su projekte divljih vrtova – alternativnih i hibridnih, uključene mnoge civilne udruge i organiziraju se razne radionice o temi vrtlarstva, a njihovi korisnici konzumiraju uzgojeno voće i povrće pretpostavit ćemo da su se i ovakva pitanja uzela u obzir.

Kao primjer školskog vrta izdvaja se školski i društveni vrt „Trnoslav“ u središtu Zagreba. Vrt se nalazi u školskom dvorištu osnovne škole Davorina Trstenjaka. Škola osim velikog parka i cvjetnjaka, od 2013 uređuje parcelu veličine 900 kvadratnih metara koju koristi kao povrtnjak. Osim povrća sadi se i bobičasto voće, te razno cvijeće i začinsko bilje. Učenici uz pomoć učitelja, roditelja i volontera vode brigu o biljkama, a uzgojeno povrće koristi se u školskoj kuhinji za pripremu dječjih obroka (Zrinka Trajkov u „Vrtovi našeg grada, str.133-136).

I institucije visokog obrazovanja okušale su se u uspostavi vrta. Tako je 2013.godine nastao vrt „Zelena učionica“ pri Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Nastanak vrta inspiriran je vrtovima svjetskih sveučilišnih kampusa poput Sveučilišta Harvard, Yale, Oxford, te Nacionalne knjižnice u Bruxellesu te Sveučilišne knjižnice u Varšavi. Vrt je nastao suradnjom Sveučilišta, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta kao i podrškom od strane udruge Prakticipacija i drugih motiviranih pojedinaca koji su zaposleni na ERF-u. Idejno rješenje vrta, potpuno volonterski je odradio arhitekt Ivan Juratek pa vrt iz ptičje perspektive izgleda kao drvo – tamo gdje su grane i debla planirane su staze kako bi i vrt i park bili dostupni osobama s invaliditetom i poteškoćama.

Njihovim riječima Zelena učionica, kombinacija je više-osjetilnog parka i povrtnjaka te se nalazi na parceli u neposrednoj blizini Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta na Znanstveno-učilišnom kampusu Borongaj. *„Kako svijet doživljavamo putem sedam osjetila, višeosjetilni park i povrtnjak direktno potiču obradu podataka i podržavaju sposobnost integracije podražaja iz okoline i iz vlastitog tijela. Činilo se posve logično da se u prirodnom okruženju, u neposrednoj zajednici u okolici fakulteta, pokrene poligon za istraživanje područja koje je i znanstveni i praktični predmet interesa zaposlenih stručnjaka te budućih studenata„.* Nadalje, takav integrativni pristup govori o društvenoj odgovornosti akademske zajednice i mogućnosti da upravo ona bude nositelj utjecaja na kvalitetu života u zajednici. Uz profesionalnu odgovornost i etičnost te visoke razine standarda, terapijski rad u vrtu te povezivanje višeosjetilnog parka i povrtnjaka s rehabilitacijskim aktivnostima, odgovornost prema okolišu, briga za biljke, suradnja, strpljivost – mogu pomoći tome da studenti budu još kvalitetniji stručnjaci.

U prostorima vrta organizirale se su se 2014.brojne vrtlarske radionice u koje su bili uključeni volonteri Centra za mirovne studije te azilanti smješteni u Hotelu Porin u Zagrebu, korisnici Centra za rehabilitaciju i Centra za autizam te djeca iz osnovnih škola i vrtića. Pokazalo se da ona djeca koja dođu s roditeljima na taj način konstruktivno provode svoje slobodno vrijeme i povezuju se s odraslima i vršnjacima. Djeca i mladi prije svega uživaju u vrtlarskim aktivnostima i ništa od toga ne doživljavaju kao naporno, već kao rekreaciju i igru. Tijekom radne akcije svi rade koliko mogu i žele, zajedno, u opuštenoj atmosferi u kojoj se sve

odvija spontano. Upravo se promicanjem socijalne kohezije zajednice, volonterstva, prosocijalnog angažmana i privrženosti Zelena učionica i sve aktivnosti u vrtu dotiču područja promocije mentalnog zdravlja, što je ustvari ulaganje u kvalitetu života te razvoj socijalno-emocionalnih kompetencija svih uključenih. Isto tako, u sklopu Zelene učionice ostvarena je suradnja sa Centrima za socijalnu skrb te su od proljeća 2014. godine u aktivnosti uključeni mladi kojima je zbog kršenja zakona određena posebna obveza humanitarnog rada. Stručnim jezikom rečeno, takvi projekti predstavljaju ulaganje u razvoj zaštitnih čimbenika za koje se pokazalo da odgađaju javljanje problema u ponašanju ili pak djeluju kao otpornici.

Povezanost obitelji i zajednice, njegovanje prosocijalnih vrijednosti i prosocijalnog angažmana djece i mladih u zajednici doprinosi kvaliteti mentalnog zdravlja u odraslosti. Sva svjetska istraživanja s područja prevencije pokazuju da su upravo ulaganje u angažman u zajednici, obitelji i školi najsnažniji zaštitni čimbenici. Zelena učionica se koristi i planira se u budućnosti koristiti za izvođenje raznih kolegija na svim smjerovima studija ERF-a. Neki od kolegija su Doživljajna pedagogija, Senzorna integracija, Program unapređivanja socijalne kompetencije, Profesionalna rehabilitacija, Programi podrške za odrasle osobe s intelektualnim poteškoćama, Zapošljavanje osoba s invaliditetom, Volonterski rad, Metode i tehnike poučavanja osoba s autizmom te Joga za djecu s ADHD-om⁴⁰ (Novak u e-knjizi „Vrtovi našeg grada“ str.140-145).

---

⁴⁰ ADHD - Attention deficit hyperactivity disorder (Deficit pažnje: hiperaktivni poremećaj kod djece)

4.3. Osijek

Grad Osijek poput Zagreba 2014. godine uvodi projekt institucionaliziranih urbanih vrtova. Na službenim stranicama mogu se pronaći sljedeći podatci o ubranim vrtovima: „*Grad Osijek projektom Osječki urbani vrt omogućio je građanima korištenje obradivog zemljišta, u površinama primjerenim za neprofitnu upotrebu, a u svrhu proizvodnje hrane, začinskog i ljekovitog bilja i cvijeća za vlastite potrebe.*“. Stranice navode kako su urbani vrtovi vrijedan doprinos sadržaju i kvaliteti života u gradu te da „*doprinose održivom razvoju, razvoju partnerstva Grada s građanima, očuvanju bioraznolikosti i zdravije okoline, ekološkoj svijesti građana, poticanju tradicionalnog načina uzgoja hrane, zdravom načinu korištenja slobodnog vremena te promoviranju zdravog stila života*“⁴¹.

Navodi se veličina vrtnih parcela „*urbani vrt sastoji se od 180 vrtnih parcela površine 50 m² i zajedničkih dijelova s pripadajućom zajedničkom opremom* (drvena i montažna spremišta alata, tri zdenca, komposter, klupe i kante za odlaganje otpada), također „*plan je širiti vrtove i na druge dijelove grada, kako bi naši građani napokon stekli pravo na uzgoj hrane za vlastite potrebe*“. Parcele se dodjeljuju na temelju javnog poziva, a 20% parcela daje se na korištenje neprofitnim udrugama čiji je zadatak prenijeti primjere dobre prakse ekološkog vrtlarenja. „*Vrtnih parcela daju se na korištenje na vrijeme od dvije godine bez naknade, s mogućnošću produljenja korištenja pod uvjetom da se korisnici prema istima odnose pažnjom dobrog gospodara*“ (identičan slučaj zagrebačkom). Na stranicama se navodi i postojanje praktičnih radionica i edukacija povezanih s vrtlarenjem, a što se tiče podnošenja zahtjeva za parcelu pravo na parcelu imaju svi koji žive u Osijeku, ali i studentska populacija koja je na redovnom studiju u Osijeku.

Gradski vrtovi u sklopu škola izrazito su popularni jer mogu poslužiti kao laboratorij za nastavu iz poljoprivrede, botanike, zoologije, zdravog života i prehrane. Vrtovi u takvim ustanovama služe i za demonstriranje poljoprivrednih inovacija koje mogu biti uvedene i u široj zajednici, a ako se proizvodi plasiraju na tržište donose dodatne prihode u proračun takvih institucija. Vrtovi također posjeduju i estetsku ulogu jer uljepšavaju izgled institucije, a kod djece koja sudjeluju u uzgoju stvaraju osjećaj ponosa (Kisić, 2018:197). Osim toga takvi vrtovi služe razvijanju ekološke svijesti kod djece koja je ključna za suvremen način života u velikim ljudskim zajednicama. Primjer jednog takvog projekta urbanog vrta je i projekt osnovne škole „*Fran Krsto Frankopan*“⁴². Članak u vezi projekta izašao je 2020.-e godine na stranicama „*Glas Slavonije*“. U članku se navodi plan projekta koji se odnosi na sadnju biljaka u povišenim gredicama u sklopu školskog dvorišta, a cilj škole je aktivno sudjelovanje u održivom razvoju.

⁴¹ <https://www.osijek.hr/gospodarski-kutak/gospodarstvo/urbani-vrtovi/> (posjećeno 15.03.2022)

⁴² <https://www.glas-slavonije.hr/448526/3/Urbani-vrtovi-nikli-usred-skolskog-dvorista>

4.4. Rijeka

Vrt namijenjen mladim korisnicima, učenicima i studentima, stanovnicima Učeničkog doma

'Podmurvice' Rijeka, smješten je u urbanoj jezgri grada Rijeke, višegodišnjeg nositelja priznanja Zelena zastava pokrenutog 2010. godine. Vrt je izgrađen uz potporu obrazovnog programa "Design and build" Sveučilišta Washington iz Seattlea, čiji je cilj educirati polaznike na praktičnim zadacima uspostave vrtova uz socijalno-osjetljivo i ekološki osviješteno djelovanje, te u suradnji s nizom stručnjaka i umjetnika iz Hrvatske te građana Rijeke, koji su se spontano uključili donirajući materijal i sadnice. Okoliš doma uređen je prema željama i smjernicama korisnika samog prostora, a rodno osjetljiva analiza dala je smjernice za uređenje prostora prema željama djevojaka, jednako kao i mladića. Novouređenim vrtom nastojalo se stvoriti nove prilike i mogućnosti kroz koje se mladi mogu brinuti o svojem neposrednom okolišu i time preuzeti odgovornosti u svojoj zajednici, osvještavati svoje unutarnje vrijednosti kroz kreativan, umjetnički rad te time graditi samopoštovanje i samopouzdanje.

U vrtu se održavaju aktivnosti ekološko-edukativnog karaktera s raznim temama, poput ciklusa

radionica s temom dizajna cvjetnjaka i uzgojem cvjetnica kojim se oplemenjuje sam vrt, predavanja i radionica o ekološkom uzgoju hrane, prikupljanju organskog otpada i kompostiranju. Kroz organizaciju takvih aktivnosti, podiže se svijest o uzgoju hrane i ekologiji od rane dobi (Butorac, 2015)

5. Inicijative za stvaranje urbanih vrtova u Splitu

„Većina građana, a i neki arhitekti, smatraju da urbanizam predstavlja planiranje i izvedbu građevina, stambenih, poslovnih, privrednih, industrijskih i kolnih prometnica. Međutim, time se zadovoljava samo nužni život u gradu, ali ne i onaj ugodni gradski život koji bi ipak morao biti, ako ne uvijek društveni, a onda osobni cilj svakog građanina, svake obitelji, svake civilizirane i kulturne zajednice“

Gore navedeni citat pripada Dušku Kečkemetu, nedavno preminulom nezaboravnom splitskom kroničaru, koji u svom radu „*I to je grad*“ iz 2009. godine kritizira suvremeni urbanizam grada Splita i navodi promjene u tkivu grada nastale kroz proteklih 100 godina. Kečkemet smatra kako razvitak privrede određenog grada ne smije biti njegov isključivi cilj, već sredstvo za postizanje humanijih i cjelovitijih ciljeva društva. U svom radu tematizira problem otuđenja građanina od grada, te smatra kako danas ljudi imaju manje pravo na grad nego ranije. Navedeno objašnjava samim prostorom i veličinom grada, kao i političkim strujama koje utječu na gradsku upravu te modernim medijima poput televizije koji ljude drže prikovanima za ekrane i van društvenih zbivanja. Duško „zelenilu“ posvećuje posebnu pozornost. Navodi kako bi zelene površine trebale biti ključna stavka urbanističkih planova gradova. On opisuje estetske promjene nastale u gradu Splitu, i na javnim prostorima ali i na privatnim prostorima koji se spajaju s javnim poput prozora koji izlaze na javne trgove nekoć ukrašeni teglicama cvijeća, kao i okućnicama kuća koje su oduvijek u svoje dizajnerske planove uključivale vrtove. Osim estetske funkcije uljepšavanja grada, one imaju i zdravstvenu funkciju što su stari Splitsani itekako shvaćali. Park Šuma Marjan nastala je upravo zato što su se stari Splitsani odrekli svojih polja koja su imali na tom području kako bi omogućili njegovo nastajanje ili kako je Duško zapisao „*borba za marjansko zelenilo stoljetna je borba dijela Splitsana s građevinskim profiterima*“. Marjan danas zovemo „*plućima grada*“, a posljednjih godina zbog ne održavanja i raznih problema upravljanja i politike je šuma ugrožena⁴³. O tome su izlazili brojni članci proteklih par godina, a stanje i dalje nije u potpunosti riješeno. Možda upravo slučaj Marjana najbolje predstavlja odnos Splita (gradske uprave) prema zelenilu u gradu. Dio građana uvidjevši problem „*digao se na noge*“ i vršio pritisak na gradske vlasti, dok su istodobno krenuli i u organizaciju gerilske akcije pošumljavanja Marjana. Njihovi napori i brojni članci koji su otkrivali afere upravljanja šumom su ipak pritisnuli vlast da krene prema rješavanju problema pa se na stranicama grada Splita može naći projekt u svezi obnove naziva „*Marjan 2020 – brdo prošlosti, oaza budućnosti*“ (koji doduše ne spominje šumu već objekte i rekreacijske zone), a i djelomično su riješeni problemi upravljanja šumom (uvodi se stručni kadar). Glavni problem jest što se prekasno krenulo u njegovo rješavanje, a tek trebamo vidjeti kakvi će biti konačni rezultati. Vratimo se sad na temu urbanih vrtova koji također između ostalog, spadaju i u prakse ozelenjivanja grada.

---

⁴³ 2018. <https://dalmatinskiportal.hr/vijesti/ante-cikotic--kako-spasiti-marjan-u-sest-tocaka/30256> , 2019.

[https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/provjereno-istrazuje-sto-se-dogadja-sa-sjecom-sume-na-marjanu---](https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/provjereno-istrazuje-sto-se-dogadja-sa-sjecom-sume-na-marjanu---575918.html)

[575918.html](https://slobodnadalmacija.hr/split/javna-ustanova-marjan-na-politickom-testu-koharevic-se-dosad-uspjevao-provlaciti-no-ako-zeli-biti-voditelj-strucne-sluzbe-mora-na-natjecaj-1047155) , 2020. <https://slobodnadalmacija.hr/split/javna-ustanova-marjan-na-politickom-testu-koharevic-se-dosad-uspjevao-provlaciti-no-ako-zeli-biti-voditelj-strucne-sluzbe-mora-na-natjecaj-1047155> , 2022.

<https://www.dalmacijadanas.hr/kljucan-tjedan-za-marjan-upravno-vijece-odabrat-ce-strucnog-voditelja-bez-kojeg-je-javna-ustanova-park-suma-marjan-godinama-nezakonito-djelovala> , (posjećeno 21.03.2022)

Prije svega podsjetimo se kako urbani vrtovi za uspješan razvoj traže uzajamno djelovanje samih građana, koji pritiskom odozdo kreiraju potrebe za stvaranjem, te gradske uprave, koja odozgo može poduprijeti i osigurati okvir za razvoj urbanih vrtova. Bez aktivnih građana uprava može forsirati stvaranje vrtova, ali oni neće dugo trajati ili će zahtijevati velik unos energije jer nema plodne lokalne atmosfere za razvoj. A isto tako vrijedi i obratno, jer bez prijateljski nastrojene gradske uprave građani će se vrlo često naći pod pritiskom obrane zelenih prostora, čime im se smanjuje kvaliteta aktivnosti na samim vrtovima, ili će jednostavno ostati bez tih prostora. Također, mogli bi ponoviti kojim bi socijalnim skupinama osobito pogodovala uspostava urbanih vrtova, prije svega socio-ekonomski ugroženijoj populaciji (što navode brojna istraživanja) u spadaju i umirovljenici koji bi osim nadopune budžeta imali i veće rekreativne prilike što bi imalo pozitivan utjecaj na njihovo fizičko zdravlje, a kao što smo vidjeli na primjerima istraživanja provedenim u drugim gradovima rad u vrtu doprinosi i psihološkoj komponenti zdravlja, iduću skupinu činila bi djeca koja bi radom u vrtu prolazila svojevrsnu školu za život, jačali svoju ekološku svijest i znanje, a vrtovi bi mogli pomoći i širokom spektru ostalih skupina u smislu povećanja socijalnih kontakata. Također, s obzirom da vrtovi predstavljaju svojevrsno širenje ili barem zadržavanje postojećih zelenih površina u gradu može se izvesti zaključak kako oni imaju utjecaj na povećanje razine zadovoljstva svih građana. Jer „javnost u gradovima s većim zelenim površinama izražava veće zadovoljstvo životom u gradu“, a isto tako „bez očuvanja, stvaranja i širenja zelenih zona u gradovima nema ni održivog razvoja gradova u 21. stoljeću“ (Butorac i Šimleša, 2007:1097).

Što se tiče teme urbanih vrtova u Splitu, prvi članak⁴⁴ koji se dotiče urbanih vrtova u Splitu seže u 2016.godinu. Split se doduše tek sporadično spominje u sklopu teme urbanih vrtova u Hrvatskoj, a konkretni primjeri tiču se Zagreba u na čijem primjeru se tekst razgranava. Sljedeći članak koji se ozbiljnije dotiče teme urbanih vrtova u Splitu jest onaj iz 2020. koji se pojavljuje na stranicama Dalmatinskog portala u kojem se pozivaju zainteresirani građani da se jave u svezi uspostave vrtova u Splitu⁴⁵. Taj događaj bi mogli odrediti kao početnu točku ulaska teme urbanih vrtova u javni diskurs Splitskana. U iduće dvije godine izlazi još par članaka u svezi teme, a 2021. započinje se s organizacijom projekta urbanih vrtova, o čemu će biti riječ u nastavku teksta. S obzirom na brojne potencijalne društvene i druge beneficije urbanih vrtova, kao što smo dosad vidjeli trend urbanog vrtlarenja proširio se po mnogim hrvatskim gradovima, a u vrijeme pisanja ovog rada Grad Split razvija svoj „prvi formalni“ urbani vrt u suradnji s udrugom „Permakultura Dalmacija“ i drugim gradskim i nevladinim organizacijama. Na službenim stranicama Grada Splita pod sekcijom vijesti vezane za EU projekte grada može se pronaći potpuna lista sudionika projekta. Projekt naziva „RU:RBAN, URBACT“⁴⁶ započeo je s izradom 15.lipnja.2021.godine, a njegova provedba planirana je do kraja 2022.godine. Projekt svoje aktivnosti temelji na stvaranju urbanih vrtova, te promicanju otpornosti gradova i socijalnoj inkluziji kroz jačanje svijesti o urbanoj poljoprivredi. Grad Split je postao partner projekta u „Drugom pozivu“ (eng. „Urbact Second

⁴⁴2016.urbani vrtovi u Hrvatskoj <https://living.vecernji.hr/zelena-zona/gradski-vrtovi-sve-popularniji-i-u-hrvatskoj-1059611> ,(posjećeno 20.03.2022)

⁴⁵Datum izlaska članka 04.12.2020 <https://dalmatinskiportal.hr/energija-i-ekologija/klub-vijecnika-ex-pametno-poziva-gradane-na-udruzivanje--oko-ideje-urbanih-vrtova/82113> ,(posjećeno 20.03.2022.)

⁴⁶o projektu urbanih vrtova <https://www.split.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/detalj-projekta/rurban-urbact-second-wave> ,(posjećeno 20.03.2022.)

wave“), a projekt je osmišljen kao mreža prijenosa znanja koja se temelji na već provedenim pozitivnim praksama "Modela upravljanja urbanim vrtovima u Rimu".

S obzirom na navedeno pokretanje projekta je zaista pohvalno, a s obzirom da na njegovoj provedbi sudjeluju i gradske i nevladine organizacije primjer je pozitivne participativne prakse, idući korak bi bilo vidjeti što sami građani misle o projektu i da li su voljni i pod kojim uvjetima priključiti se provedbi projekta jer bez njih sam projekt nije dugoročno održiv. Udruga Permakultura Dalmacija će u svrhu doznavanja takvih informacija provesti anketno ispitivanje građana putem online ankete. Rezultati navedene ankete su trebali biti dostupni za interpretaciju i u ovom istraživanju, međutim kako su uključeni i drugi akteri osim Permakulture Dalmacije, stigao je sljedeći odgovor uz isprike kako su rezultati ankete sada vlasništvo grada i stoga se ne mogu u ovom trenutku dati na uvid niti korištenje. S ne službene strane predsjednik udruge je naznačio i da postoji određena ne motiviranost za sami projekt od strane grada i da se stoga i odužio van dogovorenih parametara.

Osim navedenog formalnog pokušaja uspostavljanja urbanih vrtova, postoje i oni neformalni ili kako su ih prijašnji autori nazivali „divljim vrtovima“. Njihov broj je teže odrediti, s obzirom da u takve vrtove spadaju i terase u gradskim područjima kao i krovovi stambenih zgrada. Jedan od primjera nekoć „divljeg“ urbanog vrta u Splitu, koji izdvajam, a nalazi se na gradskom zemljištu čini „Naša parcela pod vidilicom“. Parcelica je nastala prije 8 godina (2014.godine) kad su se stanari obližnjih varoških zgrada udružili i sredili zapušteno zemljište u blizini vrtića „Tamarin“. Građani su često manje opterećeni birokratskim procedurama, i ako su motivirani često učine i puno više od gradskih vlasti – ovdje ću ponovno navesti primjer Marjana, jer dok su se gradska tijela borila s aferama građani okupljeni u gerile su po noći nanovo sadili stabla, pokušavajući spasiti šumu opustošenu potkornjakom. O parceli pod vidilicom objavljen je prigodni članak 20.ožujka.2022., pronađen u internetskom izdanju Slobodne Dalmacije⁴⁷.

---

⁴⁷Parcela pod Vidilicom <https://slobodnadalmacija.hr/split/koja-ekipa-koja-ljubav-prema-marjanu-proveli-smo-dan-s-ljudima-koji-godinama-ureduju-svoju-parcelu-zasto-se-stalno-vracamo-posla-uvik-ima-ali-pogledajte-ovu-lipotu-1177269> , (posjećeno 20.03.2022.)

6. Metodološki aspekti istraživanja

6.1. Istraživački ciljevi

Opći cilj istraživanja: identificirati koje skupine su ljudi u gradu Splitu zainteresirane za i bave se urbanim vrtovima, njihova obilježja, motiviranost i perspektivu ovakvog aktivizma.

Posebni ciljevi:

1. Mapirati skupine zainteresirane za urbano vrtlarenje po području stanovanja i socio-ekonomskom statusu.
2. Istražiti motiviranost postojećih skupina aktivista u gradu za bavljenjem aktivnošću urbanog vrtlarenja u Splitu.
3. Istražiti i definirati potencijalne prepreke za aktivnosti urbanog vrtlarenja koje su se pojavile u dosadašnjem djelovanju aktivista i njihov doživljaj ovakvih aktivnosti u javnosti lokalne zajednice /grada Splita.

Hipoteze:

1. Ljudi koji se bave urbanim vrtlarenjem posjeduju veću ekološku svijest i zainteresirani su za okoliš i prostor u kojem žive kao javnim dobrima zajednice
2. Ljudi koji provode vrijeme u takvim aktivnostima općenito izražavaju veće zadovoljstvo životom
3. Osjećaju veću pripadnost susjedstvu i svojoj mikro-zajednici
4. Većina aktivista po dobnoj skupini pripadati će dobi starijoj od 30 godina

6.2. Istraživačke metode

Istraživanje je na tragu mješovitog istraživanja („*mixed methodology research*“) odnosno unutar istraživanja korištene su kvalitativne, kao i kvantitativne metode. Većina informacija prikupljena je kroz promatranje sa sudjelovanjem u aktivnostima na terenu u periodu od kraja svibnja do početka rujna 2022. godine, te kroz provedbu intervjua sa prisutnim sudionicima. U odnosu na dominantniji dio kvalitativnog istraživanja u ovom radu možemo govoriti o deskriptivnim hipotezama pomoću kojih pokušavamo opisati, na primjer, razinu ekološke svijesti, zainteresiranost za okoliš, itd. isto tako pomoću deskriptivne statistike provjeravamo i tezu 4., ali na temelju kvantitativnih podataka dobivenim anketnim upitnikom, a koji se odnose na socioekonomske značajke ispitanika. Istraživanje je provedeno na terenu, u prostoru urbanog vrta, u direktnom kontaktu s aktivistima i u vremenskom razdoblju u godini kada se inače više vremena provodi na otvorenom, a prikupljeni su podaci kroz anketni upitnik i provedene intervjue s aktivistima.

6.3. Uzorak

Građani okupljeni pod „Građanskom inicijativom Particela“ koja se u vrijeme provođenja istraživanja sastoji od sveukupno 37 članova. Od navedenih 37 učlanjenih redovno su aktivni njih 18. Obzirom da je istraživanje provedeno u ljetnim mjesecima, većina aktivnosti se svodila na održavanje vrta te stoga proces intervjuiranja nije obuhvatio sve članove, već samo one koji su bili najaktivniji u proteklim mjesecima (svibanj-rujan) u vrtu i čiji dolasci su se poklopili s dolascima istraživačice.

7. Rezultati istraživanja i njihova interpretacija

U istraživanju su kombinirane kvantitativne i kvalitativne istraživačke metode, a podatci su prikupljeni u periodu od kraja svibnja do početka rujna 2022.godine. Članovi inicijative se redovito okupljaju u vrtu svake subote, a po potrebi se još dva puta u tjednu organizira zalijevanje koje ide po dogovoru u grupi na facebooku – oni koji su slobodni prijave se za aktivnost. Istraživačica je sveukupno sudjelovala u aktivnostima na terenu 7 puta, svaki put po otprilike sat, sat i po. Temeljni ili opći cilj bio je saznati motiviranost građana za bavljenjem aktivnostima urbanog vrtlarenja, te definirati koje skupine ljudi su zainteresirane te se bave navedenom aktivnošću kao i pružiti uvid u eventualne poteškoće s kojima su se susretali te načine na koje su ih rješavali. Također provođenjem vremena na terenu nastojao se steći uvid i u posebnosti funkcioniranja takve grupe; kako se organiziraju i provode aktivnosti u vrtu, kako se donose odluke u svezi upravljanja prostorom, kako se rješavaju nesuglasice unutar grupe i slično. Anketni dio istraživanja služio je za doznavanje strukturalnih obilježja grupe ili uzorka poput spola, postignute razine obrazovanja, mjesta stanovanja, da li su ispitanici zaposleni ili ne itd...

Planirani opseg istraživanja je bio veći – zamisao je bila istraživanjem obuhvatiti i građansku inicijativu koja se provodi od strane partnerskih udruga i Grada Splita, međutim u vrijeme pisanja ovog rada projekt nije bio ni blizu realizacije. Stoga se područje istraživanja o urbanim vrtovima u Splitu u budućnosti može i treba dodatno istražiti.

7.1. Postupak provedbe istraživanja

Istraživanje je provedeno prikupljanjem informacija na terenu u suradnji s pripadnicima „Građanske inicijative Particela“. Istraživanje je kvalitativnog tipa i uz sudjelovanje i promatranje aktivnosti provedeno je sveukupno 5 pojedinačnih intervjua, svaki prosječnog trajanja od 1 sata. Osim pojedinačno provedenih intervjua, sudjelovanjem u organiziranim druženjima istraživačica je imala priliku upoznati veći broj ljudi okupljenih pod inicijativom kao i njihovih prijatelja i poznanika koji su se sporadično pojavljivali u vrtu bilo na zajedničkim druženjima bilo u pomaganju s planiranim aktivnostima u vrtu. Rad na terenu trajao je od kraja svibnja do početka rujna, a osim provedenog vremena na terenu istraživačica je postala dio njihove uže „fejsbuk“ grupe putem koje je između ostalog i provedena kratka on-line anketa, ali koja je poslužila i kao vrijedan izvor fotografija i putem koje je moguće kronološki pratiti aktivnosti na čestici – poput neke vrste foto dnevnika.

Istraživačica je do ispitanika došla putem zajedničkog kontakta iz Udruge Permakultura Dalmacija, prvotna komunikacija je uspostavljena putem e-mail poruke predstavniku inicijative. Organiziran je sastanak uživo gdje je istraživačica navela namjenu svog dolaska i uputila članove u način provedbe istraživanja. Informirani pristanak postignut je tako neformalnim putem, a istraživačica je svakog člana prije provedbe pojedinačnog intervjua upoznala s tim da će se razgovor snimati kao i da mogu odbiti sudjelovati bez ikakvih posljedica i u bilo kojem trenutku odnosno da je sudjelovanje u istraživanju isključivo dobrovoljno. S obzirom da ispitanici nisu bili zainteresirani za anonimnost identiteta u interpretaciji ću se koristiti inicijalima njihovih osobnih imena i prezimena.

7.2. Strukturalna obilježja uzorka

U uzorku prevladavaju žene u odnosu na muškarce. Od sveukupno 9 anketiranih ispitanika njih 7 su bile žene, a dvoje muškarci. Iskazano u postotcima žene čine 77,8% uzorka, a muškarci 22,2%. Najmlađa dob ispitanika jest 58 godina (godište 1964.), a najviša dob jest 71 godina (godište 1951.), sukladno ovim podacima većina ispitanika je u mirovini – njih 5 od 9. Što se tiče postignute razine obrazovanja, od 9 ispitanika njih 4 se izjasnilo postignutom srednjom stručnom spremom, podjednak broj je i onih s visokom stručnom spremom (4), dok se samo jedan ispitanik izjasnio višom stručnom spremom (završen preddiplomski studij). Većina intervjuiranih ispitanika živi u kući (njih 5), dok četvoro živi u stanu. Nadalje, većina se izjašnjava kako žive sami u kućanstvu (njih 6 od 9), dvoje ih živi s još dvoje ukućana dakle njih troje u kućanstvu, a jedan ispitanik živi u kućanstvu gdje ih je više od troje. Što se tiče osobnih mjesečnih primanja ispitanika većina je procijenila svoja primanja na 3000-6000 kn (njih 6 od 9).

Posljednjim pitanjem htjelo se ustanoviti imaju li ispitanici vlastiti vrt, i ako da što u njemu uzgajaju. Većina ispitanih nema vlastiti vrt (njih 5 od 9), a oni koji imaju uzgajaju masline, voće i povrće te razno cvijeće.

7.3. Kako je započela „storija o parceli,, ?

Na jednom od prvih druženja s pripadnicima inicijative F.G. predstavnik inicijative priča o početcima parcele koji su se zbili u 3 mjesecu 2014.godine. Tada se provodila akcija „Marjan građanima Splita“ gdje se sveukupno 100 parcela davalo građanima na upravljanje i održavanje, a on je tada odabrao navedenu parcelu podno Vidilice malo iznad dječjeg vrtića „Palmina Piplović“. Oni su tada od javne ustanove Marjan dobili ovlaštenje za uređivanje i korištenje čestice.

„Ovaj projekt odnosno priča započela je početkom 2014,.. to je bilo 14.veljače 2014 u sklopu pripreme za akciju Marjan građanima Splita gdje se 100 parcela davalo građanima na korištenje i upravljanje i s obzirom da sam bio među promotorima te akcije, ja sam tada odabrao ovu parcelu. Tada nisam ni znao da je ona van prostora ustanove Park Šuma Marjan, ta parcela ova famozna 11983 je u vlasništvu grada i tada od početka smo imali jedan dokument koji je u sklopu te akcije nas kao građane ovlastio da smimo uređivat i koristit ovaj prostor. I tada je formalno započela akcija 15.3.2014, i od tog dana smo započeli s uređenjem.“

Dok smo sjedili u ugodnoj hladovini za drvenim stolom i stolicama doniranim od strane jednog njihovog poznanika, s šarenim jastucima koje su korisnici parcele donijeli od kuće za zajedničko korištenje vidim slatke uređene stazice koje presijecaju parcelu, šarene kućice za ptice na stablima, i odijeljene male vrtove od kojih svaki ima svoju priču i posvetu. Dakle, jedan poprilično ugodan prostor s puno značenja za njihove članove. Taj prostor nazivaju „tinel“ odnosno njihov dnevni boravak na otvorenom. Pritom F. priča o zatečenom stanju na parceli prije nego su je počeli koristiti i uređivati : *„to je bila jedna zapuštena gradska parcela, leglo nereda, građevinskog šuta i raznih škovaca“*..*„jedna prilično opasna prašuma u kojoj se nikad ništa nije napravilo, a noću su se okupljali svakakvi sumnjivi ljudi“*. F. kaže kako su oni laici koji su se prihvatili posla o kom nisu nužno ni znali sve pa su se savjetovali s ljudima koji znaju više o hortikulturnom uređenju pa su tako u sklopu jedne radionice s Udrugom Permakultura Dalmacija dobili komposter i naučili što i kako se stavlja u komposter te koje biljke su pogodne za sadnju na navedenom području. Osim suradnje s udrugom uspostavili su kontakt s vatrogasnom službom Splita koja je po njihovom pozivu dolazila i punila veliki spremnik vode (1000 litara) koji se nalazi na parceli. Upravo u jednoj takvoj akciji zalijevanja sam sudjelovala. Iz spremnika se voda pretakala u manje kante koje su se onda iz ruke u ruku dodavale i s kojima su se zalijevale biljke što uopće nije bio lagan posao. U toj akciji su mi objasnili kako ovo i nije sad toliko zahtjevno obzirom da su oni prije nosili vodu iz vlastitih obližnjih kuća uzbrdo prema parceli i to ponavljali bezbroj puta dok bi sve biljke „pošteno natopili“. To govori o predanosti i volji ovih ljudi, ali i ljubavi prema tom prostoru. F.G. koji je svih 8, skoro 9 godina uključen u održavanje vrta kaže kroz smijeh : *„ja sam prije više puta dnevno donosio vodu ovdje, bez obzira na vrućinu i sve.. poput tovara ...imate slike u facebook grupi pa možete vidjeti kako je to izgledalo“*.

Od 20. 3. 2021.godine članovi su oformili „građansku inicijativu“ temeljem koje su se nanovo legalizirali na parceli prema suglasnosti Grada Splita od 1.9.2021. Temeljem tog dokumenta definira se odnos prema kojem je parcela u vlasništvu grada, a članovi imaju

pravo korištenja i uređenja parcele. „*Građanska inicijativa Particela je osnovana sa temeljnom svrhom poticanja partnerstva i razvoja civilnog društva u Splitu, podizanja kvalitete odnosa građana i javnih institucija prema zaštiti prirode na Marjanu, pravih, običnih, osnovnih ljudskih vrijednosti skromnosti, rada, smijeha, radosti i ljubavi prema drugima*“

- F.G.: „...računa sam da smo mi tu legalni, međutim kad sam na kraju pogleda papir koji imamo onda sam vidija da smo u biti tu ilegalci (lagani smijeh)...ali grad je to shvatio da je to formalna pogreška onih koji su dali tu dozvolu, i mi sad imamo papir kojim smo odgovorni i ovlašteni da koristimo ovu parcelu...“

7.4. Kako je vrt podijeljen i što se sve sadi u vrtu

Vrt je veličine 2000 kvadrata. Stazicama i malim drvenim ogradicama napravljenim po uzoru na izviđačke odijeljen u nekoliko cjelina. U središtu vrta nalazi se „veliki tinel“ ili glavno mjesto odmora i druženja u vrtu. Tu se nalazi veliki drveni stol okružen klupama koje su donirane od strane „Parkova i nasada“, uokolo su manje biljke i poneko cvijeće u loncima. Malo dalje od glavnog prostora za druženje nalazi se „mali tinel“ sastavljen od 2 manja prostora za sjedenje s klupicama i stolom izgrađenim od drvenih paleta koje je sastavio sin jedne od članica. Kako kaže jedna od okupljenih „*mi taj prostor ostavljamo za znatiželjne prolaznike i ostale koji vole provoditi vrijeme tu, a nisu dio naše grupe... ljudi vole doći i sjesti kod nas u vrt, a ne žele s nama nužno provesti vrijeme*“ na što se druga nadovezuje „*mi volimo kad ljudi dođu i uživaju, mi to i radimo za svih nas... jedino nam je bitno da ne ostavljaju smeće i ne uništavaju.. vidite zato smo postavili četiri kante ovdje i pepeljare*“.

Okolo velikog tinela nalazi se manji vrt raznih sukulenata , a do vrt mediteranskog bilja pretežno lavande i ružmarina. U donjem dijelu parcele se nalazi manji voćnjak – stabla arzelinki, stablo jabuke, šipak, trešnja, višnja, smokva, 7 mendula (posadene među prvim stablima na parceli jer kako kažu „ovo područje je bilo poznato po bajamima“), aronija ...i rogač Oliver posvećen splitskom pjevaču Oliveru Dragojeviću na čiji su spomen organizirali i druženje u vrtu. Također na parceli se nalazi i manji maslinik. A planiraju sadnju i drugih voćki. Na pitanje o tome kako odlučuju o tome što će se saditi u vrtu članovi odgovaraju kako ipak nije bilo posebne strategije, sve dok nisu započeli suradnju s Udrugom Permakultura Dalmacija koja ih od tada savjetuje što će se saditi, kada i gdje.

- N.K: „*a nije vam tu bilo baš neke strategije... netko bi rekao evo ja mislim da bi ovdje figuralo to i to ili bi neko donio neku biljku i mi bi onda to zasadili*“

Što se god nalazi u vrtu je donirano ili od strane članova ili od njihovih poznanika. Ili su sami članovi prikupili sredstva za kupnju potrebnih stvari poput rezervoara za vodu i većinu zasadenih biljki. Također, grupa je oformila prijateljstvo s jednim od obližnjih susjeda koji im je ustupio svoju ostavu za razne potrepštine koje im trebaju u vrtu poput: rukavica, kanti za zalijevanje, lopata, grablji i ostalog vrtnog oruđa kao i opreme za uživanje nakon posla poput jastuka za sjedenje, stolnjaka i nešto posuđa.

7.5. Koje se sve aktivnosti organiziraju u vrtu

Aktivnosti koje se redovito provode tiču se ponajviše održavanja vrta, u što spada: čišćenje smeća, održavanje stazica i ograda, održavanje i punjenje kompostera (članovi koji žive u blizini donose organski otpad od kuće) , košnja trave, uklanjanje korova, malčiranje, gnjojidba i ako je potrebno rezidba biljki kako bi se bolje razvijale. Članovi često na parceli organiziraju i proslave rođendana svojih članova ili njihovih obitelji. Jedna od članica piše poeziju pa su tako u vrtu organizirali i čitanje poezije. S Udrugom Permakultura Dalmacija proveli su zasad dvije radionice, a planiraju se i nove. Članovi na parceli organiziraju i slave Božić pa svake godine postavljaju jaslice u vrtu. Grupa je oformila i posebne dane parcele koje redovito slave organizacijom druženja na parceli poput: „Dana parcele“ koji se slavi 3.subote u ožujku i „Dana planeta Zemlje“ 22.4., te Dan Palmine Piplović 2.6. (zalažu se da se vrtiću vrati ime Palmina Piplović, pa u čast njenog rođendana organiziraju druženje u vrtu).

- *„...vrtić se sad zove Tamarin nažalost po majmunu (smijeh), a mi smo išli u vrtić koji se zva Palmina, a to nije bilo bez veze jer to je zemlja koju je darovala obitelj Palmine Piplović za izgradnju vrtića...a njena priča je jedna posebno vridna priča, koja bi trebala biti pojam za mladost i dicu...kako je ta žena bila i hrabra i domoljub...i ta priča o njoj nas obavezuje da se borimo da se vrati ime vrtiću...ono doba devedesetih se sve svaćalo crno-bilo, a ta žena je poginila 40-tih...“*
- *„...on se zva do 91.-e Palmina Pipilović, a onda ga je novo komponirana vlast preimenovala u Tamarin...možda će se sad kad se prominilo Vijeće kotara to prominit...“*

7.6. Povezanost s lokalnom zajednicom i planovi za budućnost vrta

Osim spomenute suradnje s Udrugom Permakultura Dalmacija, i vatrogasnom službom, inicijativa je ostvarila suradnju i s Čistoćom koja dođe pokupiti smeće, s Parkovima i nasadima koji su donirali klupe i odstranili suha stabla kako bi mogli posaditi nove biljke, a i s „Udrugom, zasadi stablo ne budi Panj“. A i s Gradom Splitom koji je 11.lipnja.2022 na parcelu doveo priključak za vodu čiju potrošnju subvencionira grad (u iznosu od 2785,56 kn). F. kaže kako na tom mjestu planiraju napraviti javnu česmu, kako bi se prolaznici ali i životinje poput vjeverice koja im je postala stalni gost i raznih ptičica za koje su postavili kućice, imali gdje osvježiti. Također, planira se razvoj kataloga posađenih biljki i manji botanički vrt gdje će za svaku biljku popisati i latinske nazive kao i karakteristike pa se nadaju da bi na taj način mogli ostvariti i suradnju s osnovnom školom Marjan kojoj bi ustupili vrt u edukacijske svrhe. Cijela parcela još nije u potpunosti sređena (donji dio parcele još treba raskrčiti) pa prostora za daljnji razvitak vrta itekako ima, a i planira se pogotovo sad kad inicijativa ima priključak za vodu što olakšava održavanje.

- F.G.: *„mi smo ostvarili jako dobru suradnju s Udrugom Permakultura, prepoznali su oni nas, a mi smo onda to prihvatili... i dapače to je tek početak prave suradnje jer mi planiramo koristiti njihovo znanje pogotovo o hortikulturnom uzgoju...Permakultura je održala dvije radionice ovdje...“* „...“imamo lipu suradnju s Parkovima i nasadima koji su nam otpilali više suhih stabla kako bi mi mogli posaditi novo.. i to jedna lipa priča koja pokazuje kako je bitna jedna vrsta harmonije među ljudima... oni su to ispilali tako da su ljudi mogli doći i uzeti...a to vam je česmina....znači vidite kako je očisti se u prirodi i da se čoviku...tako da stvarno ih pohvaljujem u tom smislu...“
- *„...moram istaći još jednu izvrsnu, izvrsnu priču... to su naši vatrogasci, odnosno javna vatrogasna postrojba iz Splita, to nemamo dovoljno riči zahvale za te ljude...vidite mi smo skupili pare i kupili smo taj rezervoar od 1000 litara, i kad god samo poželimo mi pozovemo zapovjednika i on naredi da... ma on njima u biti njima ne naredi nego samo kaže treba im voda, i onda momci već znaju i dobro dobro nema problema mi ćemo odmah prvom prilikom i stvarno tako bude...ma to su stvarno ljudine“*

Mnogi navode i veliki broj pozitivnih iskustava s znatizeljnim prolaznicima, susjedima iz obližnjih kuća pa i turistima.

- L.M: *„ovdje je prošlo preko 300 ljudi, i mnogi su i dali svoj doprinos, a svaki takav pa i mali doprinos je velik za ovaj vrt i mi to cijenimo...ljudi kad vide volontere kako uređuju ovako nešto bude im drago i mnogi pitaju ako mogu kako pomoć, uvijek smo doživljavali samo osmijeh i podršku“*
- M.M: *„često ljudi prođu ovuda pa se zainteresiraju, neki dođu pa i pitaju šta mi to radimo i sviđa im se vidi jednu ovakvu priču, pa ih mi često pozovemo na čašicu ili okrjepu i rado nam se pridruže“*

Iako sada 8 i pol godina poslije članovi uživaju veću podršku šire zajednice, pa su se i iz medija zainteresirali za njih – u Slobodnoj Dalmaciji izlaze dva članka o inicijativi, Hrvatska radio televizija je napravila kratku reportažu o parceli, a čak se i japanska nacionalna televizija zainteresirala za njihovu priču pa su snimili kratki video o parceli u sklopu dokumentarca o Splitu što je naznačio jedan od članova na jednom od druženja – ipak nije uvijek tako bilo, a i sada sporadično nailaze na određene probleme najviše u smislu nepravilnog odlaganja smeća, i pokušaja uzurpacije dijela parcele od strane jednog od susjeda čija je kuća najbliža čestici i s kojim su se direktno sukobili više puta.

- F.G: „ mi smo na neki način svojom aktivnošću spriječili uzurpaciju javnog dobra.. vidite imate među ljudima i onih koji nisu baš dobri.. i koji na ovu našu aktivnost gledaju krivo iz svojih vlastitih sebičnih interesa...ili nemam pojma kojih razloga, ne želim se time baviti. Ali evo jedna takva posebna štorija je vezana za rogač od Olivera koji smo posadili u čast Olivera i organizirali smo ovdje druženje, bilo je to stvarno dirljivo došle su nam pivat i Marjanke i ono baš jedno lipo druženje bilo je i puno svita... i ja sam se vratio idući dan u kontrolu i naša sam samo rupu bez Olivera...jednostavno šok...nisan moga virovat da je to neko iščupa... onda sam ja tako u bisu tražia ga okolo i naša ga doli u jednoj srušenoj kući vidim bačen Oliver...i ja sam tako u bisu skupija Olivera, nanovo iskopa rupu i ponovo sam ga posadia... i kako ja održavam i onaj dio gori okolo crkvice sv.Nikole otiša sam to pogleda i vidi šta triba iščupa i malo se osvježi jer je već padala noć i kad sam se vratia nazad vidim Oliver opet iščupan...surovo bačen... “
- D.M.: „...on vam je počea lagano svojatat taj dio, pa je posadia tu masline kraj Olivera nebi li malo po malo prisvojia taj prostor...a taj prostor je naš po ugovoru s gradom, ali nije nama do svađanja... pa smo mi rekli da je on bolji, da je on pametniji i drugačiji čovik mi bi se dogovorili pa bi mi održavali i to šta je on posadia i pomogli mu...mi samo želimo da nas se pusti u miru da sređujemo ovo šta smo započeli...“
- G.Š. : „mi smo se verbalno sukobili s njim više puta, on je nama Olivera iščupa 4x..ali je onda ovi jedan naš iz policije koji zna koliko smo mi tu vridno radili doša i popriča sa njim... reka mu je nemojte to radit, ovo šta ste sad napravili je kazneno djelo i onda se malo primirio...“
- L.M.: „...nisu svi ljudi isti, ima ih stvarno divnih ali neki dođu sidnu i ostave smeće za sobom, a još smo postavili dvije kante za smeće i pepeljare pa opet nađemo svega...“
- F.G o komentarima susjedstva i općenitoj prihvaćenosti inicijative: „uglavnom pozitivni...mi smo već pojam urednosti i dobro smo prihvaćeni od većine, ali imate opet nekih...čudnih komentara, ali to vam je već problem godina (smijeh).. gdje smo imali primjedbu – a tu dolaze mladi pa sidnu i zabavljaju se – a ja se mislim pa daj Bože šta više...a on će meni a je ali onda mi čujemo šta oni govore... a F kroz smijeh pa kako mislite pa ovo je javni prostor , ali ako je nešto suprotno pravilima onda ok...“ , „...pa su onda neki izvukli opasnost od požara, pa sam ih ja pita, a recite kakva je bila opasnost od požara kad nije bilo održavano pa su umukli...“

7.7. Motivacija za bavljenjem aktivnošću

U razgovoru i provođenju vremena na terenu stječem dojam da su ovo ljudi koji vole provoditi vrijeme u prirodi i u vrtu, te u zajedničkom druženju što većina njih i navodi. U svakom razgovoru isticali su zadovoljstvo provođenjem vremena u zajedničkom druženju i aktivnostima, a mnogi na ovaj način ispunjavaju i potrebe za rekreacijom. Moglo bi se reći kako se zalažu i za revitalizaciju zajednice i susjedstva – mnogi se vesele obiteljima s djecom kad dođu u vrt, a kako mnogi imaju i unuke vole ih dovesti tu da zajedno „čepkaju“ i družu se.

- F.G. : „...zamislite Varoš je sad prazan dice...kad sam ja bija mali to je bila cika i vika, fala Bogu od dva do pet nisi smia pisnit... nema šanse... ubili bi Boga u tebi...ali iza pet su svi bili van...to je bila divota“
- Z.L., umirovljenica, koja zadnje 3 godine dolazi na parcelu redovno subotom: „...ja sam uvijek nagingjala prirodi...voljela sam pa makar vikendom provodi vrijeme u prirodi...pa sam i malo planinarila onako rekreativno...ali nisi prije moga nać vrimena jer imala sam troje dice i muža ... i onda sad kako sam u mirovini i imam više vremena sam odlučila nać sebi nešto za dušu, a da se ne umaram previše... uvik sam volila čepkrat pa bi uvik našla nešto, makar pitar na svome balkonu (smijeh)...a onda sam počela i sređivat jedan dio ispred svog portuna i tako sam sreła M.J. koja mi je predložila da dođem sa njom na parcelu...i meni je to bilo savršeno...nakon rada s tim biljčicama mi tamo lipo sjednemo i opustimo se...počastimo se, neko donese i kolače, čakulamo...i ja se stvarno vratim baš onako obnovljena“
- D.M. : ... najprije druženje s dobrim ljudima, tu nema zloće, tu nema zlobe...svi koji su pokazali neki stepen toga sami su otišli ća...ne možeš ti ovdje se ni s nikim svađat, niti ikoga vridat, niti ikome nešto krivo napraviti...ćak i ako smo mi na nekoj osobnoj razini u lošim odnosima to ne smi se odražavat na ponašanje ode i na ostatak grupe...znaći najvažnije je, najvažnije je to da si u društvu dobrih ljudi...a onda...slušaj, ja moram priznat meni ovo dođe ka rekreacija...ja sad zadnje 4 godine radim ka taksi vozač i stalno sam u autu...a ovdje mi dobro dođe malo rekreacije, a onda usput nešto korisno napraviš, i još vidiš i da ti neko to cijeni i da će ti uskočit i lipo ti je...a onda dobro dođe i ćakula, tako uvik s nekim doznaš neki detalj više... “

Većina članova živi u blizini vrta – pretežno kvartovi Varoš i Spinut, ali i dvije članice koje redovito dolaze i sudjeluju u aktivnostima, a ne stanuju u neposrednoj blizini – jedna živi u Žrnovnici, a druga putuje s Čiova. One su se u aktivnosti uključile putem zajedničkog kontakta, predvodnika inicijative, nakon što su se umirovile.

- L.M umirovljenica, korijenima iz Varoša ali živi na Čiovu: „ja doma nemam puno zemlje i ovo ovdje mi je baš lipo, ja guštam ovdje i volim kad ovo šta posadimo nam uspjeva.. a posebno ta naša druženja, evo ja i M.M. smo se ovdje baš nekako našle u priči i prijateljile “

- M.M. radila u Njemačkoj, nakon što se umirovila vratila se u Hrvatsku i trenutno živi u Žrnovnici: „dođeš ovdje, guštaš, uživaš...volim da je lijepo i uredno, a zamisli kad bi svi tako kao što mi sređujemo ovdje... da se svi tako odnose prema okolišu i prema prirodi...Marjan kad bi mi svi tako gledali, na primjer ovi šta su nezaposleni, organizacije, mladžarija i slično sve to bi se moglo dobrovoljno jedan put sedmično ajmo se nać i tako...mislim to je žalosno šta se sve baca, umisto da uživaš u prirodi...volim sudjelovat i da znam da sam neko dobro djelo učinila...znači oko grada vanka ako ti ne održavaš nego zapustiš ono amo reć totalno, tebi će doć država i pita će te ti oćeš radit, jer ako nećeš održavat oni ti oduzimaju zemlju.. ne moraš ti sadit, ali mora bit uredno i čisto...znači oni te tiraju da to bude lipo... “

7.8. Što članovi izdvajaju kao najveće probleme grada Splita

- L.M. : „Grad je dosta šporak, i tu ne možemo krivit samo Čistoću zato što oni jednostavno ne mogu stić sve...koliko su ljudi postali neodgovorni...koliko su šporakacuni i nije ih uopće briga di će šta bacit...nego jednostavno bacu, odložu i idu svojim putem... ko da ovi grad ne volu... ti isto voliš kad prođeš kroz grad kroz neku ulicu da ti je lipo i čisto“
- M.M. : „ ...mislim da je to povezano... pogotovo sad kad je turizam...velika navala turizma, iii brodovi i vamo i namo...i normalno kapacitet je premal...ljudi nemaju, nisu zaposleni dovoljno da mogu to sve uvatit i na tome bi tribalo radit... “, „meni je žaj i da se ove starine ne održavaju bolje,...ti di god ideš to se tako drži, cijeni...a u Splitu je to malo tužno... “
- D.M.: „a evo samo s ovom našom parcelom vidite kako se prostor svojata i ne brine se niko o tome, da mi nismo ode počeli rješavat nešto i tražit papir od grada on bi se već proširio ode...vidite ovi beton šta je izlia tamo za svoj parking, a to nije njegovo...jer vidi se točno u papiru do kud je granica parcele...jer ovo je prije bilo zapušteno i onda znate kako je ako nije ničije, onda je svačije...i da mi nismo riješili ovo s gradom ko zna kako bi to bilo...a i ta njegova kuća je bespravno izgrađena...“, „... taj nered u vlasti odražava se i na stanje grada...“
- Z.L.: „fali raznolikog sadržaja za umirovljenike...umirovljeničkih udruga ima 3 ili 4 ja mislim na području Splita i svi rade na istom principu...i svi se bave istim, organiziraju jednodnevne ili višednevne izlete, praktički su se pretvorili u ove agencije...i neko tu zarađuje lipe novce...a ovdje nema da možeš se baviti, nekim slikarstvom, pletenjem ili nečim drugim kao ova naša particela...išla sam ja par puta na te puteve, pa svaki put kad ideš jednog nema, a meni su to šokovi., pa ko je sad na redu (smijeh) ...“

- N.,K: *„loš je na svim razinama skoro, Split nije najlipši...nečist je, to je najveći problem...kad meni oni Gudić objašnjava ma lipega li Splita...ma je... (ljutito)..a oni pasi laju, i da prostite ser..svuda...“*

Kao probleme članovi su izdvajali ne brigu o gradu u smislu čistoće i estetike grada, kao i ne brigu o povijesnim znamenitostima, politiku upravljanja prostorom, sporost birokracije i difuzija odgovornosti među gradskim servisima s čime su se suočili kad su pokušavali dobiti priključak za vodu kao i nanovo se legalizirati na parceli ali su svojom upornošću te probleme riješili. Ističu i problem u svojim sugrađanima koji nisu zainteresirani za brigu o okolišu, što vide u njihovom ponašanju i prema parceli jer iako su postavili kante i pepeljare često u vrtu nalaze smeće, a ponekad kese od smeća pronalaze i u komposteru. Bune se i na vlasnike pasa koji ne skupljaju izmet za svojim ljubimcima, kako na parceli tako i po ulicama grada.

- F.G.: *„imali smo i tu neugodnih situacija jer...neko zločest (smijeh) je znao ubacivati sve i svašta u komposter...onda bi ja to ušla, kopa i vadi vanka...da ne bi bilo plastike i svega onoga zla šta ne bi trebalo biti u komposteru...“*
- M.M.: *„ljudi ne skupljaju za svojim ljubimcima, evo vidila si sad.. meni je pola sata trebalo samo da pokupim izmet...a meni to ne treba...ali šta ćeš voliš da je lipo i uredno pa skupiš...“*
- D.M.: *„...ja se zafrkavam, pa govorim da ovdje kao da neko po noći sadi staklo (smijeh)...“*

8. Zaključak

Predmet ovog istraživanja su bile građanske inicijative za uspostavu urbanih vrtova u Splitu. Pronađene su dvije takve inicijative na području grada Splita, a kao predmet istraživanja odabrana je „Građanska inicijativa Particela“ koja je na parceli od 2000 kvadrata podno vidilice na Marjanu aktivna od 2014.godine. Druga inicijativa je primjer građanske inicijative „odozgo“ a radi se o projektu „RU:RBAN,URBACT“ koji se financira od strane EU fonda i provodi se u suradnji s Gradom Splitom, i partnerskim udrugama – jedna od kojih je i udruga Permakultura Dalmacija. Opći cilj istraživanja je bio ustanoviti koje skupine ljudi u Splitu su zainteresirane i bave se urbanim vrtlarenjem te koje su njihove motivacije.

Prema rezultatima ovog istraživanja u Splitu se ovom aktivnošću većinom bave stariji i umirovljeni ljudi, većinom žene i uglavnom su, kada govorimo o onima najaktivnijima, za područje Park šume Marjan i njegove neposredne okoline. Motivirani su ispunjavanjem slobodnog vremena, potrebom za rekreacijom i druženjem. Ostali motivi mogli bi se svrstati u estetizaciju susjedstva (od zapuštene parcele do uređenog vrta), očuvanje javnog dobra i prostora (sprječavanje bespravnog prisvajanja prostora), te revitalizaciju zajednice i oživljavanje susjedstva provođenjem vremena na otvorenom u zajedničkim aktivnostima.

Istraživanje potvrđuje sve 4 prethodno postavljene hipoteze; vrtlari su stariji od 30 godina (prosječna dob ispitanika duplo veća od pretpostavljene), izražavaju veće zadovoljstvo životom u gradu nakon provođenja vremena u ovakvim aktivnostima (*„dodeš guštaš i lipo ti je“*, *„ja se nakon takvih aktivnosti vratim obnovljena“*), osjećaju pripadnost susjedstvu i mikro-zajednici te posjeduju ekološku svijest (*„zamisli kad bi svi tako kao i mi se odnosili prema prirodi i okolišu, pokupili barem smeće za sobom...da je lipo i uredno“*).

Urbani vrtovi relativno su nov koncept, stoga ne čudi da velika većina nije ni upoznata s njim u potpunosti – u Splitu do današnjeg datuma postoje samo dvije organizirane građanske inicijative, od kojih jedna još nije ni započela s realizacijom na terenu. Pa ni članovi „Građanske inicijative Particela“ (koja je bila glavna okosnica ovog istraživanja) mahom nisu bili upoznati s pojmom, već su djelovali većinski iz potrebe za rekreacijom, zajedničkim druženjem i uljepšavanjem susjedstva. U tom smislu bi bilo zanimljivo provesti istraživanje na uzorku građana Splita o tome koliko su upoznati s ovakvom praksom, kakve uopće stavove imaju o tome, imaju li vlastitu potrebu za ovakvim angažmanom i koje ih potrebe i motiviranost eventualno usmjeravaju prema tome. Gledajući svjetske trendove i čitajući literaturu osnovna pretpostavka je da bi ovakvih inicijativa u javnom djelovanju u budućnosti moglo biti više, odnosno da će njihov broj rasti. Stoga bi trebalo provesti dodatna istraživanja na temu s naglaskom na uspostavi određenog okvira u odnosu na gradski prostor unutar kojega se one mogu stvarati, kako se zemljišta mogu koristiti, kao i istražiti gradske planove i ustanoviti prostore koji bi bili pogodni za takve aktivnosti. Pritom bi trebalo raditi i na dodatnoj edukaciji građana o mogućnostima urbanih vrtova te na povećanju svijesti o ne održivosti trenutnog sustava opskrbe gradova hranom u većem dijelu baziranom na trgovačke lance i uvoz prehrambenih proizvoda. Osim toga, kao što su naši ispitanici naglasili, radi se i o estetiziranju javnih prostora, afirmaciji povećanja kvalitete slobodnog vremena i življenja u gradu te prepoznavanja potencijala zajednice u kojoj se živi.

Treba navesti i određene nedostatke provedenog istraživanja, one koje se odnose na samu temu istraživanja, odnosno raritet u svezi postojanja ovakvog aktivizma u gradu Splitu te, s tim u vezi, i nedovoljno iskustvo u istraživanju ove problematike. Istraživanje je uglavnom provedeno u ljetnim mjesecima, što je utjecalo na opseg provedenih individualnih intervjua i stoga manji broj ispitanika u odnosu na sve one koji su uključeni u inicijativu. U budućnosti bi se moglo provesti posebno istraživanje i s navedenom građanskom inicijativom, posebice što se radi o inicijalnom djelovanju i pretpostavci da bi se ovaj vrt mogao razviti i u novom smjeru, s obzirom da inicijativa sada surađuje s raznim udrugama iz Splita koje su specijalizirane u području urbanih vrtova i posjeduju stručna znanja o hortikulturi. Također, s obzirom da je većina intervjuiranih članova starije dobi, bilo bi zanimljivo pratiti hoće li privući mlade članove koji bi nastavili s projektom. Nadalje, u odnosu na preporuku/pretpostavku potrebe za budućim istraživanjima svakako se preporučuje kao korisno i istraživanje koje bi dalo širu sliku o percepciji građana Splita u svezi perspektiva djelovanja urbanih vrtova u gradu. Naime, saznanja o stavovima i motiviranosti građana za ovakav aktivizam koristilo bi i gradskoj vlasti u pokušajima da odgovore na potrebe građana, kao i na stvaranje uvjeta za jačanje lokalnog aktivizma i građanske participacije, odnosno interesa građana za sudjelovanjem u javnom životu zajednice kao nečega što nedostaje našem gradu.

9. Literatura:

- Birky J., Strom E. (2013) *Urban Perennials: How Diversification has Created a Sustainable Community Garden Movement in The United States*. Routledge. *Urban Geography* 34(8), str. 1193-1216
- Biti, O., Bergman M. (2014) Urbani vrtovi u Zagrebu – ulaganja i izloženost, inicijative i perspektive. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja* 52(3) str. 261-277
- Bokan, N., Lay, V. (2018) Sociologijski aspekti urbanih vrtova: trendovi i dosezi proizvodnje hrane u gradovima. *Socijalna ekologija* 27(2) str. 141-164
- Brezinščak, L., Poštek, A., Kisić, I. (2019) Introduction to urban agriculture. *Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva* 81(6) str. 399-406
- Bručić, A. (2018) *Gerilsko vrtlarstvo kao metoda zaštite i očuvanja javnog prostora* (diplomski rad). Filozofski fakultet u Zagrebu. Odsjek za sociologiju. Repozitorij filozofskog fakulteta
- Butorac, M. (2015). Ekološko-edukativni vrt Učeničkog doma "Podmurvice" Rijeka. U Rubić, T., Gulin Zrnić V (Eds.) *Vrtovi našega grada - studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarjenja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. Hrvatsko etnološko društvo.
- Butorac, M., Šimleša, D. (2007). *Zelena srca gradova. Važnost vrtova i perivoja u urbanim područjima*, Društvena istraživanja Zagreb, 6(92), 1081-1101
- Cabannes, Y. (2012) *Pro-poor Legal and Institutional Frameworks for Urban and Peri-urban agriculture*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations FAO Legislative Study 108
- Calvet-Mir, L., March, H. (2019). Crisis and post-crisis urban gardening initiatives from a Southern European perspective: The case study of Barcelona. *European Urban and Regional Studies, SAGE Journals* 26(1), str. 97-112
- Castells, M. (1989). *The Informational City. Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process*. Oxford: Basil Blackwell
- Cifrić, I. (1988) Kontekst socijalne ekologije. *Revija za sociologiju* 19(1-2) str. 61-73
- Cifrić, I. (2003) *Ruralni razvoj i modernizacija*. Institut za društvena istraživanja Zagreb. Biblioteka znanost i društvo
- Čaldarović O. (1989) *Društvena dioba prostora*. Zagreb. Sociološko društvo Hrvatske. Biblioteka revije za sociologiju
- Fernandez M. (2017) *Urban Agriculture in Cuba: 30 Years of policy and practice*. *Urban Agriculture Magazine* 33
- Francis, M. (1989) *The Urban Garden as Public Space*. UC Berkley. *Journal Places* 6(1). California Digital Library
- Giacche G., Toth A. (2013) *UA in Barcelona Metropolitan Region*. COST Action Urban Agriculture Europe str. 1-40
- Girardet, H. (2004) *Cities People Planet*, West Sussex: Wiley-Academy.
- Glatron, S., Granchamp, L. (2018) *The Urban Garden City: Shaping the City with Gardens Through History*. chapter *Urban Agriculture : From a Creative Disorder to New Arrangements in Rome* str. 271-288

- Gonzalez Novo M., Murphy C. (2000) Urban Agriculture in the City of Havana: A Popular Response to a Crisis. City Case Study Havana
- Gulin Zrinić, V., Rubić, T. (2018) City-making through Urban Gardening: Public Space and Civic Engagement in Zagreb. *Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 55(1) str. 159-179
- Hodgson, K., Campbell, C., Bailkey, M., (2011) Urban Agriculture: Growing Healthy, Sustainable Places. American Planning Association
- Jennings A., Adeel A., Hopkins A., Litofsky A., Wellstead S. (2013) Rain Barrel–Urban Garden Stormwater. Universidad Politecnica de Valencia. American Society of Civil Engineers.
- Kečkemet, D. (2009) SPLIT: THE ESSENCE OF A CITY AS IT SHOULD BE?. Stručni rad. *Kulturna Baština* 35. str. 125-142
- Kisić, I. (2018) *Gradska poljopriveda*. Udžbenici sveučilišta u Zagrebu. Agronomski fakultet
- Koletić, i. (2016) *Urbano ekološki kontekst održivog razvoja u gradovima 21. stoljeća. Urbana poljoprivreda i urbano vrtlarenje kao primjeri održivog urbanog okoliša*. Sveučilište u Zagrebu. Šumarski fakultet. (završni rad)
- Majetić, F. (2014) Grad u postindustrijsko doba: važnija ekonomska obilježja suvremenog grada. *Socijalna ekologija* 23(1) str. 57-76
- Mogorović, F. (2016) *Utjecaj Prve industrijske revolucije na gospodarstvo, kulturu i svakodnevicu*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Digitalni repozitorij završnih radova sveučilišta.
- Mougeot L.J.A (2005) *Agropolis – The Social, Political and Environmental Dimensions of Urban Agriculture*. International Development Research Centre (IDRC). Ottawa, Canada
- Mougeot, L.J.A.(2000) *Urban Agriculture: Definition, Presence, Potentials and Risks, and Policy Challenges*. International Development Research Center (IDRC). Ottawa Canada
- Pečnjak, T. (2021) *Doprinos urbane poljoprivrede održivom razvoju*. Specijalistički diplomski stručni. Sveučilište u zagrebu, Ekonomski fakultet. Digitalni repozitorij
- Poljak Istenčić S. (2016) Reviving Public Spaces through Cycling and Gardening. Ljubljana – European Green Capital 2016. *Etnološka tribina* 39(46) str.157-175
- Poštek, A. (2020) *Društvena uloga i značaj gradske poljoprivrede*. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet
- Puncer, Mojca. (2016). The politics of aesthetics of contemporary art in Slovenia and its avant-garde sources. *Filozofski Vestnik*. 37 str. 133-156.
- Pušić, Lj. (2005). Urbani život i prepoznavanje društva, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja* . Zagreb 43:3 (169) str. 751-768
- Radojica S.; Hamović V.; Katić B. (2010) Urbana agroprivreda i održivo oblikovanje otvorenih prostora gradova. *Industrija* 3. str. 31-43
- Slavuj Borčić, L., Cvitanović, M., Lukić, A. (2015) Zeleni prostori, voljeni prostori – stari i novi zagrebački urbani vrtovi u očima vrtlara. poglavlje iz knjige *Vrtovi našega grada – studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja*. Institut za etnologiju i folkloristiku. Hrvatsko etnološko društvo. Prakticipacija

- Smit, J., Nasr, J., Ratta, A. (2001) *Urban Agriculture: Food, Jobs and Sustainable Cities*. Yesterday and Today. Publication Series for Habitat 2(1). United Nations Development Program (UNDP)
- Šimunović, H. (2018) *Važnost krovnih i vertikalnih vrtova u urbanim sredinama*. Digitalni repozitorij Sveučilišta u Zagrebu, Agronomski fakultet. Diplomski rad
- Ursić, S., Mišetić, A. (2018) „Pop-up“ Urban Allotment Gardens - How Temporary Urbanism Embraces the Garden Concept. *Sociologija i prostor* 56(1) str. 53-69
- Vizir, I. (2019). *Utjecaj biljnih zajednica u urbanim ekosustavima*. Doktorska disertacija, Sveučilište Sjever. Varaždin.
- Živanović C.; Nedeljković M. (2019). Budućnost održivih gradova i urbana poljoprivreda. *Akademski pregled* 1, str. 67-77

Internet izvori:

- službena stranica Programa urbanog upravljanja. posjećeno 04.03.2022 <https://unhabitat.org/>
- službena stranica Organizacije za prehranu i poljoprivredu Ujedinjenih naroda. posjećeno 04.03.2022 <https://www.fao.org/urban-food-agenda/en/>
- Hrvatski Sabor: Strategija održivog razvitka Republike Hrvatske, datum 20.02.2022 http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_03_30_658.html
- Tranzicijski gradovi, posjećeno 28.02.2022 <https://transitionnetwork.org/>
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. datum 18. 02. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63319>
- Balaban, D. (2011.): Gradovi u tranziciji, datum 20.02.2022 <http://www.regionalexpress.hr/site/more/gradoviu-tranziciji>
- Vrti gradovi, posjećeno 06.03.2022 <https://hr.history-hub.com/sto-je-pokret-grad-a-u-vrtu>
- službena stranica Grada Zagreba, projekt „Gradski vrtovi“, posjećeno 08.03.2022 <https://www.zagreb.hr/o-projektu/84060>
- Vrtovi Havane, posjećeno 08.03.2022 <http://www.mojvrt.eu/vrtovi-havane-1-dio-kubanska-agro-revolucija/>
- Bill Weinberg za Earth Island Journal, posjećeno 09.03.2022 https://www.earthisland.org/journal/index.php/magazine/entry/cuba_verde/
- Gradska zelena infrastruktura u Zagrebu – model dostupnosti, posjećeno 09.03.2022 <https://www.greenpeace.org/static/planet4-croatia-stateless/2021/04/d212cd93-gradska-zelena-infrastruktura-u-zagrebu-model-dostupnosti.pdf>
- Barcelona Laboratory for Urban Environmental Justice and Sustainability, krovni vrtovi, posjećeno 09.03.2022 <http://www.bcnej.org/projects/rooftop-gardens-barcelona/>
- prosvjedi u Barceloni 2011.godine, posjećeno 10.03.2022 <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/policija-rastjerala-45-000-prosvjednika-na-ulicama-madrída-20120513>
- Los Indignados, posjećeno 10.03.2022 <https://www.glasistre.hr/svijet/deset-godina-od-pojava-ogorcenih-u-spanjolskoj-721273>
- HZJZ, urbani vrtovi, datum 10.03.2022 <https://www.hzjz.hr/sluzba-zdravstvena-ekologija/gradski-vrtovi-za-druzenje-i-zdravlje/>
- <https://fusilli-project.eu/living-labs/rome/?cn-reloaded=1> , posjećeno 1.05.2022
- <https://katieparla.com/in-rome-urban-farming-and-its-various-forms/> , blog Katie Parla, posjećen 1.05.2022,
- <https://cooperativecity.org/2016/12/01/zappata-romana/> , posjećeno 1.05.2022

Sažetak

Do 2030. godine, uz sadašnje trendove priljeva stanovništva u gradove, udio gradskoga stanovništva na planetu Zemlji porast će na 60% urbanoga stanovništva i po mnogim predviđanjima nastavit će rasti, stoga se urbane cjeline sve više nameću i kao problem i kao rješenje održivoga razvoja u svijetu. Zbog nepovoljnog odnosa urbane i ruralne populacije, te izraženijih klimatskih promjena koje utječu na poljoprivredne usjeve, trend razlike između nominalne i stvarne vrijednosti hrane obilježava uzlazna putanja. Jednu od mogućih strategija smanjenja rizika za gradsko ili urbano stanovništvo, u smislu dostupnosti hrane, kao i općenitog pozitivnog utjecaja na smanjenje ekološkog otiska gradova, mogla bi pružiti gradska poljoprivreda konkretno jedan njen oblik – urbano vrtlarenje. Rad se bavi istraživanjem građanskih inicijativa za stvaranje urbanih vrtova u Splitu, opći cilj istraživanja jest ustanoviti i definirati skupine ljudi koje se bave urbanim vrtlarenjem te koje su njihove motivacije. U Splitu definirane dvije građanske inicijative, projekt RU:RBAN, URBACT koji je primjer građanske inicijative „odozgo“ te „Građanska inicijativa Particela“ koja čini primjer „odozdo“ i koja je bila predmet, odnosno uzorak ovog istraživanja. Glavni rezultati istraživanja odnose se na uočenu visoku motiviranost članova inicijative za urbanim vrtlarenjem koju smo istraživali, njihovu brigu kako za korisnost prostora tako i za estetiku te očuvanjem javnog dobra i potencijala ovakvih aktivnosti u odnosu očuvanje prostora kao javnog dobra.

Ključne riječi: urbano vrtlarenje, građanski angažman, lokalna zajednica, održivi razvoj grada

Summary

By 2030, with the current trends of population influx into cities, the share of the urban population on planet Earth will rise to 60% of the urban population and according to many predictions will continue to grow, therefore urban areas are increasingly becoming both a problem and a solution to sustainable development in the world. Due to the unfavorable relationship between the urban and rural population, and more pronounced climate changes affecting agricultural crops, the trend of the difference between the nominal and real value of food is marked by an upward trajectory. One of the possible risk reduction strategies for the city or urban population, in terms of food availability, as well as a general positive impact on reducing the ecological footprint of cities, could be provided by urban agriculture, specifically one of its forms - urban gardening. The work deals with the research of civic initiatives for the creation of urban gardens in Split, the general goal of the research is to establish and define the groups of people who engage in urban gardening and what their motivations are. Two civic initiatives were defined in Split, the RU:RBAN project, URBACT, which is an example of a civic initiative "from above" and the "Citizen Initiative Particle" which is an example of "from below" and which was the subject, or sample, of this research. The main results of the research refer to the observed high motivation of the members of the urban gardening initiative that we investigated, their concern for the usefulness of the space as well as for the aesthetics and the preservation of the public good and the potential of such activities in relation to the preservation of the space as a public good

Key words: urban gardening, civil initiative, local community, sustainable city development

BILJEŠKA O AUTORICI:

Anja Garmaz rođena je 10.02.1994. u Splitu. Jednopedmetni studij znanstveno-istraživačke sociologije upisuje 2014./2015. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Diplomski rad „*Građanske inicijative za stvaranje urbanih vrtova – perspektive u gradu Splitu*“ brani 2022. godine, pod mentorstvom izv.prof.dr.sc. Ivanke Buzov.

Elektronička pošta: anja.garmaz94@gmail.com

10. Metodološka i empirijska arhiva

10.1. Upitnik korišten u anketnom istraživanju

Anketni obrazac

Poštovani, ova anketa je anonimna što garantira tajnost vaših odgovora. Rezultati kratkog upitnika analizirat će se grupno i koristiti u svrhu razrade diplomskog rada na temu o urbanim vrtovima u gradu Splitu. Za popunjavanje upitnika neće Vam trebati više od dvije minute.

Zahvaljujem svima koji će ispuniti i na taj način pridonijeti istraživanju.

1. Vaš spol _____
2. Godina rođenja _____
3. Postignuta razina obrazovanja _____
4. Vaše zanimanje _____
5. Radite li trenutno, ako da gdje ste zaposleni _____
6. Živate li u stanu ili kući
_____
7. S kim živite (koliko osoba živi u kućanstvu)
_____
8. Procijenite kolika su Vaša mjesečna primanja:
  - a) 1500-3000 kn
  - b) 3000-6000 kn
  - c) 6000-10 000 kn
  - d) 10 000 i više
9. Imate li vlastiti vrt koji uređujete
_____
10. Ako imate vlastiti vrt što u njemu uzgajate
_____
_____

10.2. Protokol korišten u istraživanju „Naša parcela pod vidilicom“

↓PITANJA

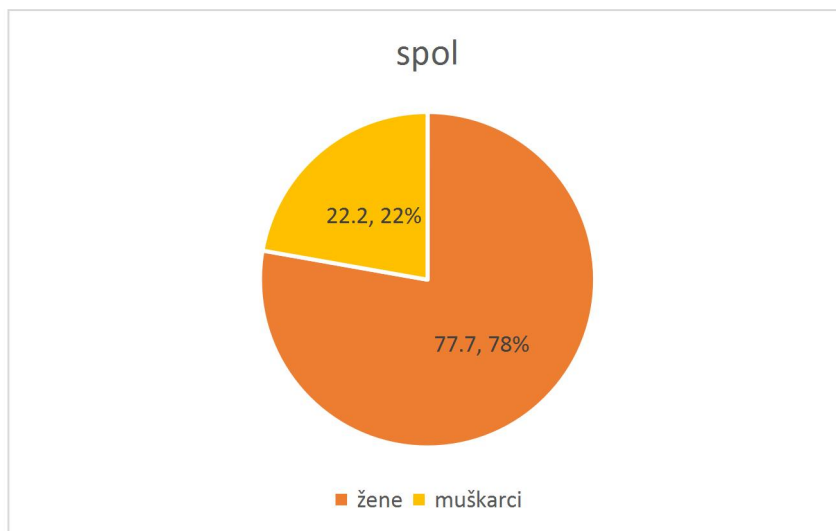
ISPITANICI →

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1//									
2//									
3//									
4//									
5//									
6//									
7//									
8//									
9//									
10//									
11//									
12//									
13//									
14//									
15//									
16//									
17//									
18//									
19//									
20//									
21//									

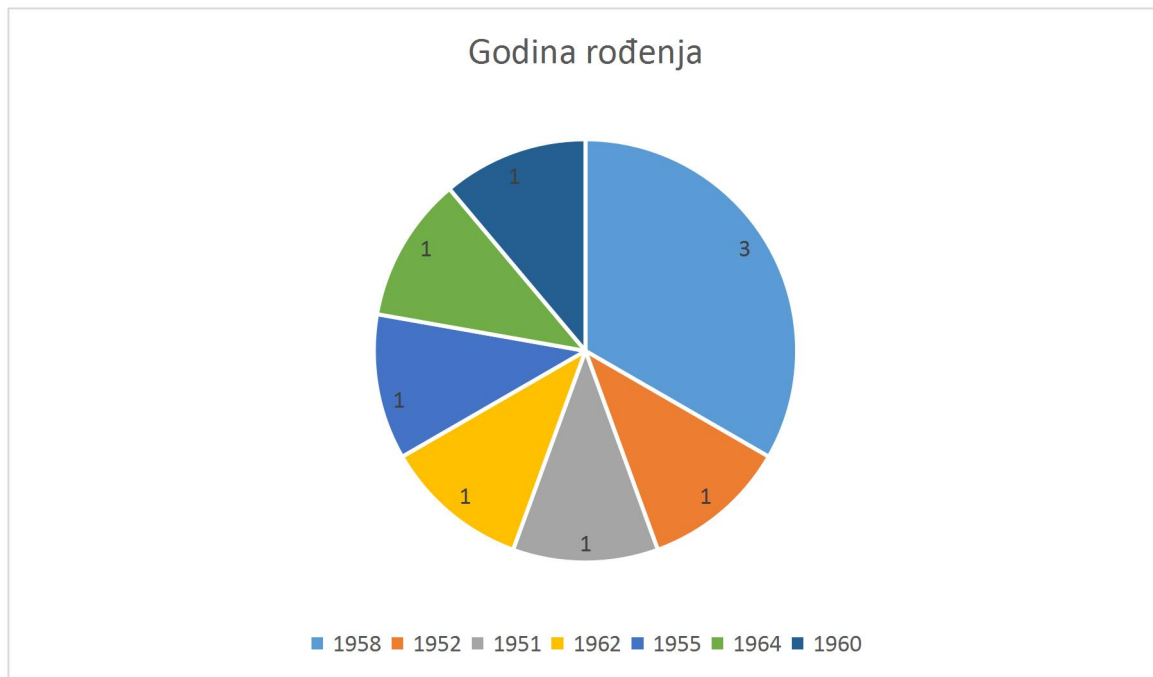
10.3. Tablični i grafički prikazi rezultata kvantitativnog dijela istraživanja

graf.1. Spol ispitanika

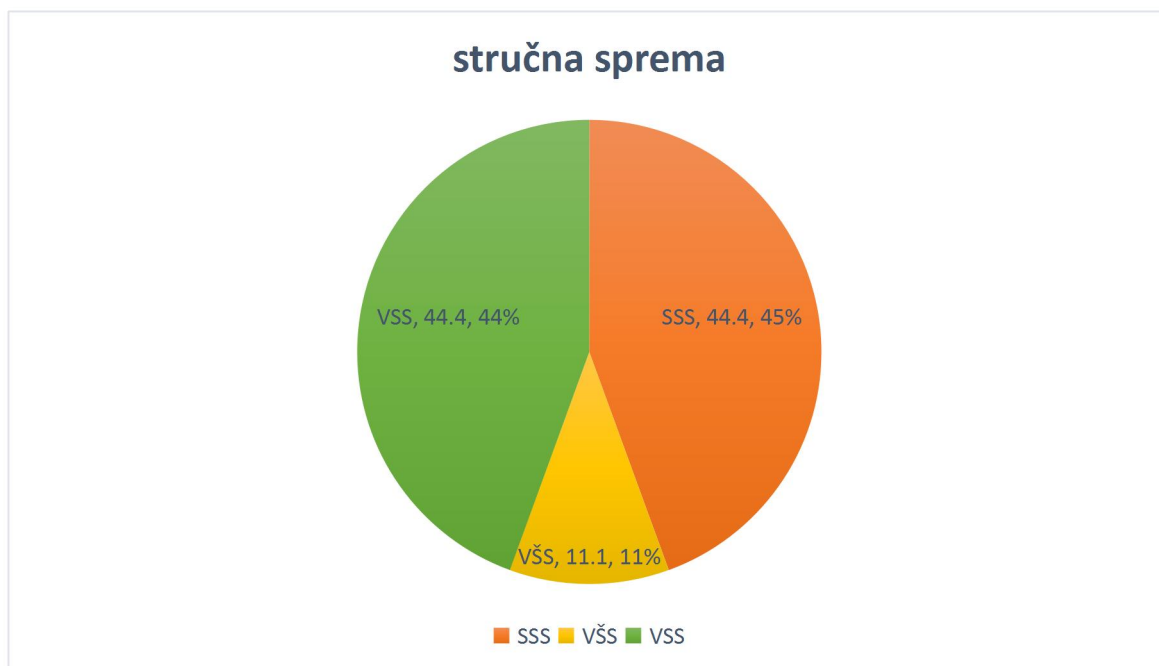
<i>spol</i>	f	%
muško	2	22
žensko	7	78
ukupno	9	100

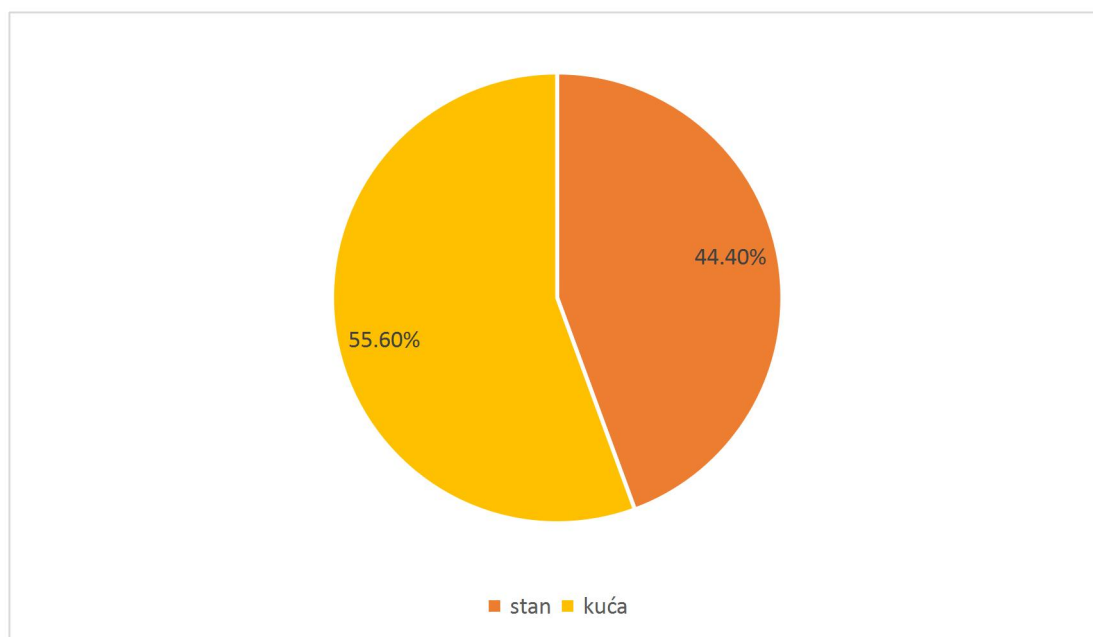
graf.2. Dob ispitanika

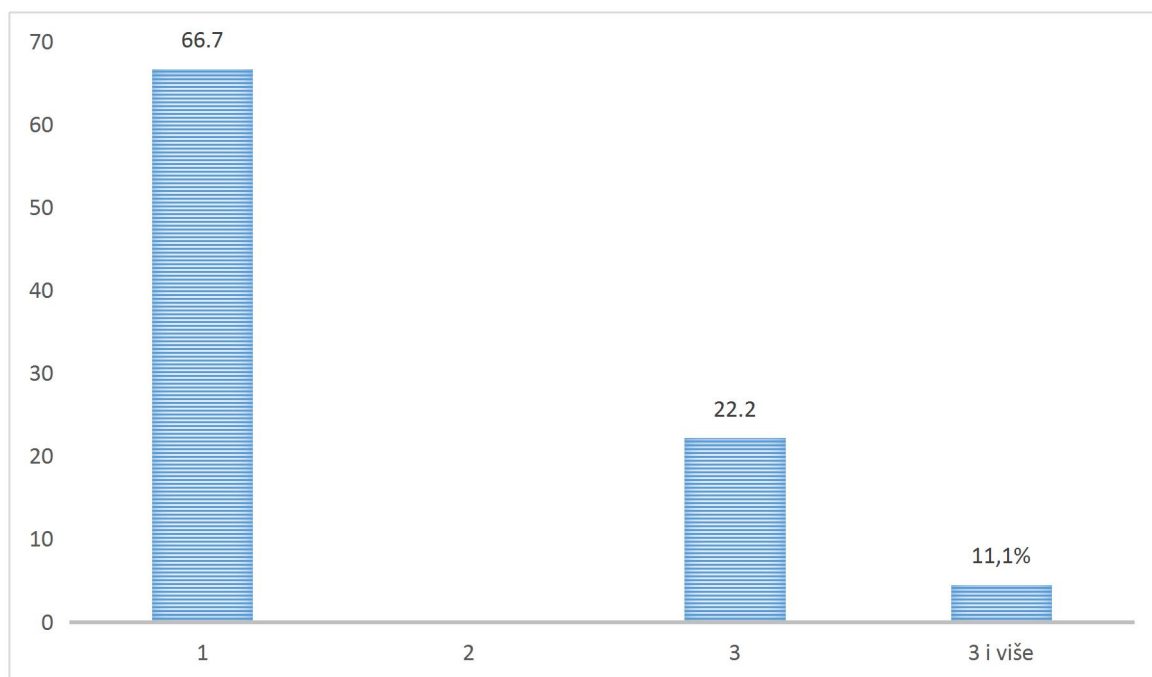
graf.3. Postignuta razina obrazovanja

graf.4. Živate li u stanu ili u kući

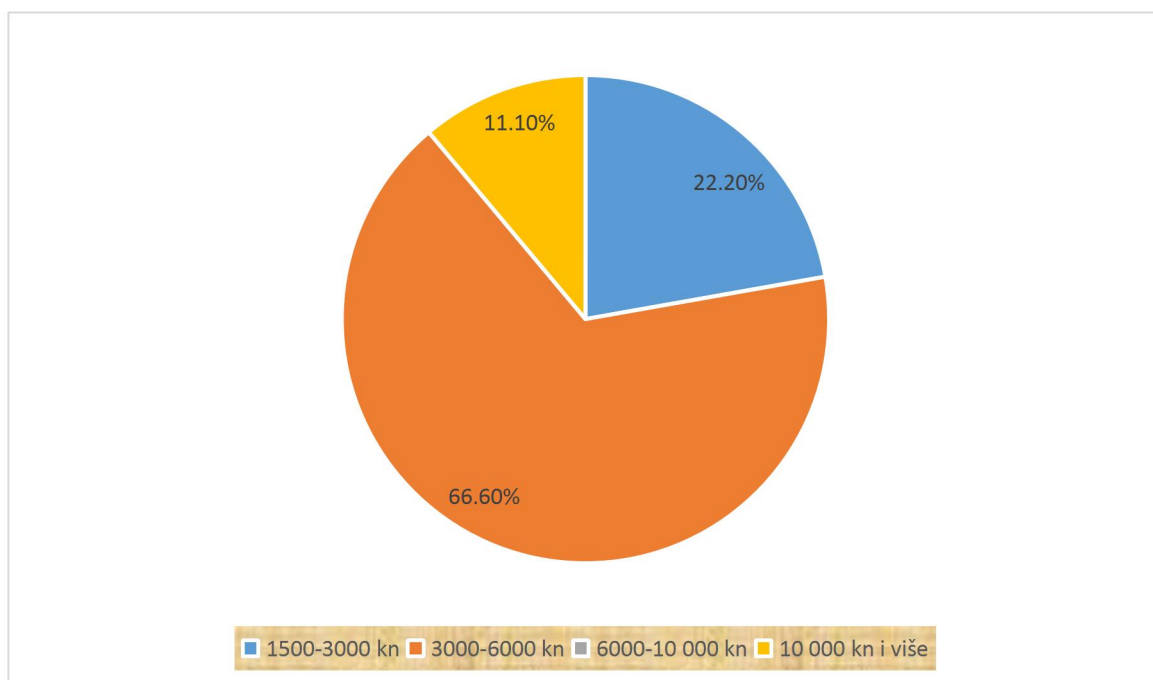

Graf.5. Koliko osoba živi u kućanstvu

Graf.6. Procijenite kolika su vaša mjesečna primanja

10.4. popis pitanja korištenih za intervju

1. Biste li rekli da ste općenito zainteresirani za teme ekologije i održivog razvoja
2. Kakvo je Vaše iskustvo života u gradu Splitu, što smatrate najvećim problemima grada
3. Imate li i koji je Vaš stav o današnjem načinu proizvodnje hrane
4. Jeste li upoznati s konceptom urbanih vrtova, ili djelujete spontano po instinktu, samo iz želje za rekreacijom, za istraživanjem mogućnosti proizvodnje hrane u blizini, itd...
5. Kako ste došli na ideju zajedničkog uređenja vrta
6. Što Vas je potaklo/motiviralo
7. Koliko Vas je inicijalno započelo sređivanje lokacije i uspostavu vrta
8. Kakve su bile reakcije ljudi (prolaznika, susjeda ili bližnjih) kada ste započeli s uređivanjem parcele
9. Tko donosi odluke u svezi prostora, ili kako ste „zauzeli“ prostor
10. Jeste li imali i s kakvim ste se sve problemima susretali u realizaciji ideje i kako ste ih riješili
11. Koji su Vam trenutni problemi ili poteškoće, ako ih imate
12. Kakav je trenutni status parcele, u čijem je vlasništvu i kako se regulira takav odnos
13. Koliko vremena provodite u vrtu (dnevno, tjedno)
14. Što sve sadite/uzgajate u vrtu i kako donosite odluke o tome što će se saditi
15. Koliko Vas je vrt „koštao“ do sada i koliko još planirate uložiti i u što
16. Koje se sve aktivnosti organiziraju u vrtu
17. Imate li i koji su Vam planovi za budućnost vrta
18. Promičete li ovakvu inicijativu i kod prijatelja/poznanika u drugim kvartovima
19. Primjetila sam da ste nastupali na neki način u javnosti u svezi ove inicijative... Jesu li iz medija bili zainteresirani za Vas ili ste se sami nametnuli
20. Sudjeluju li djeca i mladi u vašoj inicijativi
21. Očekujete li dodatnu podršku zajednice i u čemu: medijsku, materijalnu, izobrazbu...